

ความเชื่อและพิธีกรรมที่มีต่อประเพณีงานบุญบังไฟของชุมชนบ้านธาตุ
ตำบลบ้านธาตุ อำเภอเพ็ญ จังหวัดอุดรธานี
BELIEF AND RITUALS TOWARDS BUNGFAL TRADITION OF THE
BANTHARD COMMUNITY, BANTHARD SUB- DISTRICT,
PHEN DISTRICT, UDONTHANI PROVINCE

พระคองศักดิ์ สิริคุตโต (หมั่นวิชา)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๐

ความเชื่อและพิธีกรรมที่มีต่อประเพณีงานบุญบังไฟของชุมชนบ้านธาตุ
ตำบลบ้านธาตุ อำเภอู่พะยูน จังหวัดอุดรธานี

พระคองศักดิ์ สิริคุตโต (หมั่นวิชา)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๐

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Belief and Rituals towards Bungfai Tradition of Banthard
Community, Banthard Sub-District, Phen District,
Udonthani Province

PhraKhongsak Sirikuto (Manvicha)

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
the Requirements for the Degree of
Master of Arts
Buddhist Studies

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
C.E. 2017

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับวิทยานิพนธ์
เรื่อง "ความเชื่อและพิธีกรรมที่มีต่อประเพณีงานบุญปิ้งไฟของชุมชนบ้านฮาด ตำบลบ้านฮาด อำเภอ
เสิงสาง จังหวัดอุดรธานี" เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา ตามหลักกฤษฎีกาพุทธศาสนสถานศึกษา
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

(พระมหาสมบุญ ฐตฺถิโก, ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

ประธานกรรมการ
(พระมหาสมบุญ ฐตฺถิโก, ดร.)

กรรมการ
(นศ.ศ. ทองกวาว ปัทมวงษ์)

กรรมการ
(ดร. สมเดช นามเกตุ)

กรรมการ
(นศ.ศ. เฉษฐา บุญยาพร)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

ดร. สมเดช นามเกตุ
นศ.ศ. เฉษฐา บุญยาพร

ประธานกรรมการ
กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

(พระคณาสิทธิ์ สิริคุงโก กวินนวิธา)

- ชื่อวิทยานิพนธ์** : ความเชื่อและพิธีกรรมที่มีต่อประเพณีบุญบั้งไฟของชุมชนบ้านธาตุ ตำบลบ้านธาตุ อำเภอเพ็ญ จังหวัดอุดรธานี
- ผู้วิจัย** : พระคงศักดิ์ สิริคุตโต (หมั่นวิชา)
- ปริญญา** : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)
- คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์**
- : ผศ. ดร.สมเดช นามเกต, พธ.บ. (สังคมศึกษา), ค.ม. (การบริหารการศึกษา), พธ.ด.(พระพุทธศาสนา)
 - : ผศ.ดร. เจษฎา มุลยาพอ, พธ.บ. (ศาสนา), M.A. (Buddhist Studies), Ph.D. (Buddhist Studies)
- วันสำเร็จการศึกษา** : ๑ ตุลาคม ๒๕๕๙

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมในพระพุทธศาสนา ๒) เพื่อศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมต่อประเพณีงานบุญบั้งไฟของชุมชนบ้านธาตุ ตำบลบ้านธาตุ อำเภอเพ็ญ จังหวัดอุดรธานี ๓) เพื่อศึกษาคุณค่าของประเพณีงานบุญบั้งไฟที่มีต่อวิถีชีวิตของชุมชนบ้านธาตุ ตำบลบ้านธาตุ อำเภอเพ็ญ จังหวัดอุดรธานี

ดำเนินการวิจัยโดยวิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (IN-depth Interview) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key Informants) ซึ่งประกอบด้วย พระสงฆ์ ผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำชุมชน และประชาชนตำบลบ้านธาตุ อำเภอเพ็ญ จังหวัดอุดรธานี จำนวน ๒๕ รูป/คน เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงประจักษ์ ตามระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

ผลจากการวิจัยพบว่า แนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อและพิธีกรรมในพระพุทธศาสนา ชาวพุทธส่วนใหญ่ ยังคงมีความเชื่อในเรื่องพิธีกรรมต่าง ๆ และสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรือวัดวาอาราม รวมถึงวัดชุมชนที่มีความเชื่อว่าจะเป็นสิ่งที่ทำให้มีกำลังใจ จะทำให้เกิดสิริมงคลแก่ชีวิต และผลที่เกิดจากการปฏิบัติย่อมมีแก่ผู้ปฏิบัติเอง ความเชื่อและพิธีกรรมต่อประเพณีงานบุญบั้งไฟของชุมชนบ้านธาตุ ตำบลบ้านธาตุ อำเภอเพ็ญ จังหวัดอุดรธานี เกิดจากความเชื่อและพิธีกรรมที่มีต่อประเพณีบุญบั้งไฟเพื่อบูชาองค์พระศรีมหาธาตุ และบูชาปู่ย่าตาทวด มีการขนานนามศาลกล่าว เพื่อให้ชีวิตของชุมชนมีความสุขความเจริญในหน้าที่การงาน ความสงบสุขของครอบครัว เมื่อประสบความสำเร็จก็จะจุดบั้งไฟเพื่อเป็นการถวายแด่องค์พระศรีมหาธาตุ หรือบางกลุ่มก็มีความเชื่อว่าเป็นบูชาพระยาแถน เพื่อให้ฟ้าฝนตกตามฤดูกาลในชุมชนนั้น ๆ ทำให้เกิดคุณค่าของประเพณีงานบุญบั้งไฟที่มีต่อวิถีชีวิตของชุมชนบ้านธาตุ ตำบลบ้านธาตุ อำเภอเพ็ญ จังหวัดอุดรธานี ทั้ง ๕ ด้าน คือ ๑) ด้านจิตใจ คุณค่าทางด้านจิตใจของชุมชนบ้านธาตุ มีความเชื่อและศรัทธาว่าการจุดบั้งไฟเพื่อบูชาในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ปกป้องรักษาบริเวณชุมชนนั้นๆ เพื่อความสบายใจ เพื่อความสุขความเจริญของตนเองและครอบครัว ไม่เกิดภัยพิบัติหรือความเจ็บไข้ได้ป่วยในชุมชนนั้น ๒) ด้านเศรษฐกิจ งานบุญบั้งไฟในปัจจุบันเป็นเทศกาลประจำปีที่ได้รับการสนับสนุนส่งเสริมจากทางราชการ เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวจากที่ต่างๆ ให้มาเที่ยวชมงานขบวนแห่บั้งไฟ และยังเป็นส่งเสริมการท่องเที่ยวเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามาใน

ชุมชน เพื่อเป็นการสร้างรายได้ให้กับชุมชนได้เป็นอย่างดี ๓) ด้านสังคม ถ้าหากประชาชนคนใดไม่ปฏิบัติตามกรอบประเพณี จะไม่เป็นที่ยอมรับของคนในชุมชนเป็นการอนุรักษ์รักษาไว้ซึ่งขนบธรรมเนียมประเพณี บุคคลนั้นก็จะถูกมองในแง่ที่ไม่ค่อยดีเท่าที่ควรอาจจะกลายเป็นคนที่ถูกมองว่าเป็นคนที่ผิดทำนองคลองธรรมก็เป็นได้ ๔) ด้านการเมืองการปกครองท้องถิ่น การปฏิบัติตนของคนในหมู่บ้านที่มาร่วมงานและประชาชนทั่วไปที่เข้ามาเที่ยวชมมีความเป็นระเบียบเรียบร้อย จึงมีความมั่นใจในความปลอดภัยและเก็บเกี่ยวความสนุกและความประทับใจจากการเที่ยวงานบุญบั้งไฟได้อย่างเต็มที่ ๕) ด้านการสืบทอดประเพณี และวัฒนธรรม งานบุญบั้งไฟมีอิทธิพลคือ ทำให้ชาวบ้านธาตุเป็นคนสนุกสนาน ชอบทำบุญสุนทาน สะท้อนวัฒนธรรมและความเชื่อของชาวอีสานว่ายังเคารพบูชาศรัทธาในสิ่งที่บอกต่อ ๆ กันมาจากรุ่นสู่รุ่นจนกลายเป็นประเพณี

ประเพณีบุญบั้งไฟที่มีมาแต่บรรพบุรุษให้ลูกหลานได้อนุรักษ์ไว้ เป็นภูมิปัญญาหรือกุศโลบายของบรรพบุรุษหรือผู้นำชุมชนในสมัยโบราณที่ทำให้เกิดการร่วมแรงร่วมใจเกิดความสามัคคี อีกทั้งทำให้ลูกหลานได้เข้าวัดทำบุญนับว่า บรรพบุรุษหรือผู้นำชุมชนมีความคิดที่หลักแหลมสามารถดึงลูกหลานให้ทำความดีประกอบกับการทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกันได้เป็นอย่างดี

Thesis Title : Belief and Rituals towards Bungfai Tradition of the Banthard Community , Banthard Sub-district, Phen District, Udonthani Province

Researcher : PhraKhongsak Sirikuto (Manvicha)

Degree : Master of Arts (Buddhist Studies)

Thesis Supervisory Committee

: Asst. Prof. Dr. Somdet Namket B.A. (Social Studies), M.A. (Educational Administration), Ph.D. (Buddhist Studies)

: Asst. Prof. Dr. Jesada Munyapho, B.A.(Religion), M.A. (Buddhist Studies), Ph.D. (Buddhist Studies)

Date of Graduation : October 1, 2017

Abstract

The purposes of this research were; 1) to study the beliefs and rituals in Buddhism 2) to study the beliefs and therituals towards Bungfai Tradition of Bantard community, Banthard Sub-district, Phen District, Udonthani Province and 3) to study the value of Bungfai tradition towards the lives of Banthrad Community, Banthard Sub-district, Udonthani Province. This research was the qualitative research by using the method of purposive sampling and using the in-depth interview. The 25 key informants consisted of Buddhist monks, village chiefs and communal leaders and people in Banthard Sub-district, Phen District, Undonthani Province in order to receive the empirical data in accordance with the qualitative research design.

The results of the research were found that for the concept related to the Buddhist beliefs and rituals, the majority of Buddhists still believe in various rituals and worship the sacred things or temples including the auspicious materials by believing that all these materials must create the spiritual strength and these things will result in the auspiciousness for their lives and the results that result from their practice will impact on themselves. Belief and rituals towards the Bungfai tradition of Banthard community, Banthard Sub-district, Phen District, Udonthani Province result from the beliefs and the rituals towards the Bungfai tradition in order to worship Phrasrimahathard and worship Poomakamlai by making a vow for the happiness of the community and their families. When they complete their wishes, they will put fire on Bungfai in order to worship Phrasrimahathard or some believe that to worship PayaThaenwill cause the rainy season in those communities and will create the value

of the Bungfai tradition for their lives of Banthard community, Banthard Sub-district, Pen District, Udonthani Province in 5 aspects, that is, 1) In the spiritual aspect, it is the spiritual value of Banthard Community by believing that they believe that to put fire on Bungfai in order to worship the sacred things will protect all those areas for their own relief and happiness not to cause the peril or the sickness in that community, 2) In economic aspect, the present Bungfai tradition is the annual festival supported by the officials in order encourage the tourists from various places to participating in Bungfai festival and then to enhance the tourism to join in the tradition ceremony also in order to create the incomes in the community as well 3) in social aspect, if any person does not practice the frame of tradition, he will not be accepted by people in the community. This is to preserve the tradition. That person will be considered as bad person or as wrong doer in his tradition also 4) in local political aspect, people in the community and general people who come to participate in the festival practice themselves in the regulations. So it is certain that there will have the safety and people who come to join the activity will have fun and impression in participation of Bungfai festival and 5) in the aspect of the traditional and cultural inheritance, the Bungfai traditions has the influence, that is, it causes Banthard villagers to have fun and preference of donation and it reflects the culture and belief of E-san people who still pay respect to oral tradition from one generation to another generation until it becomes the tradition .

The primitive Bungfain tradition encourages the offspring to protect it as the local wisdom or sound strategy of the ancestors or the primitive communal leaders who unite the communal energy and take the offspring to go the temple to make merit. It is considered that the ancestors or communal leaders are intelligent and to be able to advice their offspring to do good with doing the various activities together.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์นี้สำเร็จได้ เพราะความเมตตาอนุเคราะห์ช่วยเหลือเกื้อกูลจากบุคคลหลายฝ่าย ซึ่งผู้วิจัยขอแสดงความขอบคุณไว้ ณ ที่นี้

ขอกราบขอบพระคุณ พระเดชพระคุณ พระอาจารย์ที่ควบคุมเป็นประธานกรรมการ วิทยานิพนธ์ แก่ไขและเพิ่มเติมความสมบูรณ์แบบของงานผู้วิจัย ดร. สมเดช นามเกตู ประธานที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์และ ผศ.ดร. เจษฎา มุลยาพอ กรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ที่ได้ชี้แนวทางและเทคนิคในการวิจัยและเสนอแนะในการแก้ไขปรับปรุง ทำให้เนื้อหาของวิทยานิพนธ์มีความชัดเจนและสมบูรณ์

ขอขอบพระคุณไปยังท่านที่เกี่ยวข้องทุกรูป/คน และอีกหลาย ๆ ท่านที่ผู้วิจัยไม่ได้กล่าวนามไว้ ณ ที่นี้ ซึ่งได้มีส่วนช่วยในการให้สัมภาษณ์ของส่วนต่าง ๆ และอำนวยความสะดวกจนทำให้วิทยานิพนธ์แล้วเสร็จสมบูรณ์

หากมีความดีอันเกิดจากวิทยานิพนธ์นี้ ผู้วิจัยขอมอบให้แก่ผู้มีอุปการคุณทุกท่านที่ให้ความช่วยเหลือทั้งกำลังกายและกำลังใจด้วยดีตลอดมา พร้อมกันนี้ความดีใด ๆ ที่เกิดจากการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยขออุทิศเป็นเครื่องบูชาแห่งองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระธรรม และพระอรหันต์ตลอดจนผู้มีอุปการคุณทั้งหลายนับตั้งแต่ บิดามารดา ครูอาจารย์ ผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาให้ผู้วิจัยซึ่งคอยให้ความสนับสนุนส่งเสริมและให้กำลังใจมาโดยตลอด ขอความมุ่งหวังเจตนาด้วยความ پاکเพียรของผู้วิจัยจึงมีส่วนสนับสนุนให้พระพุทธศาสนา สังคม และประเทศชาติมีความเจริญรุ่งเรืองสืบไป

พระคงศักดิ์ สิริคุตโต (หมั่นวิชา)

๑ ตุลาคม ๒๕๖๑

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ
สารบัญภาพ	ช
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ณ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๓
๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๓
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย	๓
๑.๕ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย	๔
๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๔
๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย	๗
๑.๘ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	๘
บทที่ ๒ ความเชื่อและพิธีกรรมในพระพุทธศาสนา	๙
๒.๑ แนวคิดและความเชื่อในพระพุทธศาสนา	๙
๒.๑.๑ ความหมายของความเชื่อ	๙
๒.๑.๒ แนวคิดและความเป็นมาของความเชื่อ	๑๓
๒.๑.๓ ระบบความเชื่อ	๑๔
๒.๑.๔ ผลของความเชื่อ	๑๕
๒.๑.๕ ความเชื่อทางไสยศาสตร์	๑๕
๒.๑.๖ ความเชื่อของคนไทยในอดีต	๑๕
๒.๑.๗ ความเชื่อดั้งเดิม	๒๑
๒.๑.๘ การเชื่อเรื่องสัญลักษณ์ และเครื่องรางของขลัง	๒๒
๒.๑.๙ ความเชื่อเรื่องภพภูมิใต้ดิน	๒๒
๒.๒ แนวคิดเรื่องพิธีกรรมในพระพุทธศาสนา	๒๓
๒.๒.๑ ความหมายของพิธีกรรม	๒๓
๒.๒.๒ จุดมุ่งหมายของพิธีกรรม	๒๔
๒.๒.๓ พิธีกรรมเป็นศาสตร์ของสังคม	๒๕

๒.๓	วิวัฒนาการของประเพณีและพิธีกรรมการทำบุญบั้งไฟ	๒๖
๒.๔	ความเชื่อและพิธีกรรมการทำบุญบั้งไฟ	๓๑
๒.๓.๑	ความเชื่อดั้งเดิม	๓๑
บทที่ ๓	ความเชื่อและพิธีกรรมต่อประเพณีงานบุญบั้งไฟของชุมชนบ้านธาตุ	๔๑
๓.๑	บริบทของตำบลบ้านธาตุ อำเภอเพ็ญ จังหวัดอุดรธานี	๔๑
๓.๒	ความเชื่อและพิธีกรรมต่อประเพณีงานบุญบั้งไฟของชุมชนบ้านธาตุ	๔๒
๓.๓	ขั้นตอนการจัดการประเพณีบุญบั้งไฟของชาวอีสาน	๔๗
๓.๔	พฤติกรรมความเชื่อและพิธีกรรมต่อประเพณีงานบุญบั้งไฟของชุมชนบ้านธาตุ	๔๘
๓.๕	สรุป	๕๙
บทที่ ๔	คุณค่าของประเพณีงานบุญบั้งไฟที่มีต่อวิถีชีวิตของชุมชนบ้านธาตุ	๖๑
๔.๑	คุณค่าของประเพณีงานบุญบั้งไฟที่มีต่อวิถีชีวิตของชุมชนบ้านธาตุ	๖๑
๔.๑.๑	ด้านจิตใจ	๖๑
๔.๑.๒	ด้านเศรษฐกิจ	๖๓
๔.๑.๓	ด้านสังคม	๖๔
๔.๑.๔	ด้านการเมืองการปกครองท้องถิ่น	๖๕
๔.๑.๕	ด้านการสืบทอดประเพณีและวัฒนธรรม	๖๖
๔.๒	สรุป คุณค่าของประเพณีงานบุญบั้งไฟที่มีต่อวิถีชีวิตของชุมชนบ้านธาตุ	๖๗
๔.๓	องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย	๖๙
บทที่ ๕	สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ	๗๐
๕.๑	สรุปผลการวิจัย	๗๐
๕.๒	อภิปรายผล	๗๒
๕.๓	ข้อเสนอแนะ	๗๕
๕.๓.๑	ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย	๗๕
๕.๓.๒	ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป	๗๕
บรรณานุกรม		๗๖
ภาคผนวก		๘๒
	ภาคผนวก ก หนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย	๘๓
	ภาคผนวก ข แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย	๘๕
	ภาคผนวก ค ภาพเกี่ยวกับประเพณีบุญบั้งไฟอำเภอเพ็ญ จังหวัดอุดรธานี	๙๐
ประวัติผู้วิจัย		๙๕

สารบัญภาพ

เรื่อง	หน้า
แผนภาพที่ ๔.๑ องค์กรความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย	๖๙

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

อักษรย่อในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ใช้อ้างอิงจากคัมภีร์พระไตรปิฎก ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๐๐ และพระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ รูปแบบการอ้างอิงจะขึ้นต้นด้วยอักษรย่อชื่อของคัมภีร์แล้วตามด้วย เล่ม / ข้อ / หน้า ตามลำดับ เช่น วิ.มหา. (บาลี) ๑/๑๙๖/๑๕๑, วิ.มหา. (ไทย) ๑/๑๙๖/๒๑๐. หมายถึง วินัยปิฎก มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ภาษาบาลี เล่ม ๑ ข้อ ๑๙๖ หน้า ๑๕๑ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๐๐ และวินัยปิฎก มหาวรรค ภาษาไทย เล่ม ๑ ข้อ ๑๙๖ หน้า ๒๑๐ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙

พระวินัยปิฎก

วิ. มหา.	(ไทย)	= วินัยปิฎก มหาวรรค	(ภาษาไทย)
วิ.ม.	(ไทย)	= วินัยปิฎก มหาวรรค	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.ส.	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ม.	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา.	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค	(ภาษาไทย)
ม.ม.	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก์	(ภาษาไทย)
ส.ส.	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สคาถวรรค	(ภาษาไทย)
ส.นิ.	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย นิทานวรรค	(ภาษาไทย)
ส.สพ.	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สฬายตนวรรค	(ภาษาไทย)
ส.ม.	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สฬายตนวรรค	(ภาษาไทย)
อง.เอก.	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย เอกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ทุก.	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ติก.	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ติกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.จตุกก.	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ปญจก.	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ปญจกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ฉก.	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ฉกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.สตตก.	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย สตตกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.อฏฐก.	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย อฏฐกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ทสก.	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทสกนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.ขุ.	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ	(ภาษาไทย)
ขุ.ธ.	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท	(ภาษาไทย)
ขุ.อุ.	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน	(ภาษาไทย)
ขุ.อิติ.	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ	(ภาษาไทย)
ขุ.เปต.	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย เปตวิตถุ	(ภาษาไทย)

ขุ.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย มหานิเทศ	(ภาษาไทย)
ขุ.จ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย จุฬนิเทศ	(ภาษาไทย)
ขุ.ปฎิ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ปฏิสัมภทวารวค	(ภาษาไทย)

พระอภิธรรมปิฎก

อภิ.วิ.	(ไทย)	=	อภิธรรมปิฎก วิภังค์	(ภาษาไทย)
อภิ.ปุ.	(ไทย)	=	อภิธรรมปิฎก ปุคคลบัญญัติ	(ภาษาไทย)

อรรถกถาพระไตรปิฎก

ขุ.ป.อ.	(บาลี)	=	ขุททกนิกาย สหสมมปกาสินี ปฏิสมภิทามคคอฎฐกถา	(ภาษาบาลี)
ขุ.อิติ.อ.	(บาลี)	=	ขุททกนิกาย ปรมตถทีปนี อิติวุตตกอฎฐกถา	(ภาษาบาลี)
อภิ.สง.อ.	(บาลี)	=	อภิธมมปิฎก ธมมสงคณิ อฎฐสาลินีอฎฐกถา	(ภาษาบาลี)

การใช้หมายเลขย่อ

การใช้หมายเลขอ้างอิงพระไตรปิฎกภาษาไทย จะแจ้งเล่มที่ / ข้อที่ / หน้าที่ / ตามลำดับ เช่น วิ. มหา. (ไทย) ๔/๘/๑๒ -๑๔. หมายถึง วินัยปิฎก มหาวรรค เล่มที่ ๔ / ข้อที่ ๘ / หน้าที่ ๑๒-๑๔ (ภาษาไทย).

การใช้หมายเลขอ้างอิงอรรถกถาพระไตรปิฎกภาษาบาลี จะแจ้งเล่มที่ / หน้าที่ เช่นอภิ.สง.อ. (บาลี) ๔๖/๒๕๕. หมายถึง อภิธมมปิฎก ธมมสงคณิ อฎฐสาลินีอฎฐกถา เล่มที่ ๔๖/หน้าที่ ๒๕๕ (ภาษาบาลี).

บทที่ ๑

บทนำ

๑. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ศาสนาเป็นสถาบันทางสังคมอย่างหนึ่งในหลายสถาบัน และเป็นองค์ประกอบของสังคมที่สำคัญอย่างยิ่ง มีอิทธิพลในการจัดระเบียบสังคมให้อยู่ในกรอบของศีลธรรมและจริยธรรม เพื่อให้สังคมเป็นอยู่อย่างมีระบบเป็นระเบียบเรียบร้อย ดั่งงาม และสงบสุขพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทย ขนบธรรมเนียม ประเพณีและวัฒนธรรม ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของชาติไทย “มีรากฐานที่สำคัญมาจากพระพุทธศาสนาจนกล่าวได้ว่า พระพุทธศาสนาเป็นมรดกล้ำค่าคู่บ้านคู่เมือง”^๑ เนื่องจากสังคมไทยเป็นสังคมที่ได้รับเอาแนวความคิด และวัฒนธรรมของศาสนาอินเดียเข้ามาประพุดติปฏิบัติเป็นระยะเวลาอันยาวนาน โดยเฉพาะพระพุทธศาสนา ซึ่งถือได้ว่าเป็นรากฐานของสังคมไทยพระพุทธศาสนา จึงมีอิทธิพลต่อระบบแนวความคิดและพฤติกรรมของคนไทยอย่างลึกซึ้ง^๒

ประวัติศาสตร์ของประเทศไทย นับแต่อดีตจนถึงปัจจุบันถือว่าเป็นประวัติศาสตร์ของชนชาติที่นับถือพระพุทธศาสนา เพราะพระพุทธศาสนา มีอิทธิพลครอบคลุมวิถีการดำเนินชีวิตของคนไทยในทุก ๆ ด้าน คือ มีบทบาทสำคัญทั้งในด้านขนบธรรมเนียม ศิลปกรรมและวรรณกรรม ตลอดจนการดำเนินชีวิตของบุคคลในสังคมไทย จนพระพุทธศาสนาได้เข้ามกลืน สนิทอยู่ในชีวิตจิตใจของคนไทยถึงขั้นที่ว่าพระพุทธศาสนาเป็น อันหนึ่งอันเดียวกับความเป็นไทย^๓

บุญบังไฟ เป็นประเพณีที่นิยมทำกันในเดือน ๖ การจัดทำบุญบังไฟขึ้นเพื่อบูชาอารักษ์หลักเมือง เป็นประเพณีทำบุญขอฝนจากพญาแถนเพื่อให้ฝนตกต้องตามฤดูกาลบ้าง คนหรือวัวควายอาจเกิดป่วยเป็นโรคต่าง ๆ บ้าง เป็นต้น และเมื่อทำบุญดังกล่าวแล้ว ก็เชื่อว่าฟ้าฝนจะอุดมสมบูรณ์ ประชาชนในหมู่บ้านนั้นจะอยู่เย็นเป็นสุข เพราะมีอาหารข้าวปลาที่บริบูรณ์ทั้งปราศจากโรคภัยด้วย “ฮีดหนึ่งนั้น เถึงเดือนหกแล้วให้น้ำเอาน้ำวารีสรงโสภ สดพระพุทธรูปเหนือใต้สู่ภายใน อย่าได้ละเบียงบ้ายปิดป้ายหายหยุด มันสิสูญเสียศรีตำไปเมื่อหน้า จงพากันทำแท่นแวงองฮีดเก่าเอาบุญไปเรื่อย ๆ อย่าถอยหน้าหากสิเสีย”

เดือนหกทำบุญบังไฟ และบุญวันวิสาขบูชา การทำบุญบังไฟเพื่อขอฝน และจะมีงานบวชนาคพร้อมกันด้วย การทำบุญเดือนหกเป็นงานสำคัญก่อนการทำนา หมู่บ้านใกล้เคียงจะนำเอาบังไฟมาจุดประชันขันแข่งกัน หมู่บ้านที่รับเป็นเจ้าภาพจะจัดอาหาร เหล้ายามาเลี้ยงโดยไม่ได้

^๑ ฉัญญุมิ หลอมประโคน, *คู่มือครูพระช่วยสอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๔๔), หน้า ๑.

^๒ สนิท สมัครการ, *ความเชื่อและศาสนาในสังคมไทย : วิเคราะห์เชิงสังคม-มนุษย์วิทยา*, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๙), หน้า ๓๘.

^๓ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), *ทศวรรษธรรมทัศน์พระธรรมปิฎกหมวดพุทธศาสตร์*, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๒), หน้า ๑.

มูลค่า เมื่อถึงเวลาที่จะตั้งขบวนแห่บั้งไฟ และรำเซิ้งออกไป ณ ลานที่จุดบั้งไฟ การเซิ้งจะกระทำด้วยความสนุกสนาน ไม่มีการทะเลาะวิวาท คำเซิ้งและการแสดงประกอบจะออกไปในเรื่องเพศ แต่ก็ไม่ถือสาหรือคิดเป็นเรื่องหยาบคายแต่อย่างใด ส่วนการทำบุญวิสาขบูชา นั้น ก็มีการทำบุญเลี้ยงพระ ฟังเทศน์ ช่วงเย็น มีการเวียนเทียนเช่นเดียวกับภาคอื่น ๆ โดยการเอาขี้เจียว (ดินประสิว) มาประสมคั่วกับถ่าน โขลกให้แหลกเรียกว่า หมื่อ (ดินปืน) เอาหมื่อใส่กระบอกไม้ไผ่อัดให้แน่น แล้วเจาะรูใส่หางเรียกว่า บั้งไฟ เป็นต้น

เกี่ยวกับการทำบั้งไฟ หรือ บั้งไฟ เรียกว่า บุญบั้งไฟ กำหนดทำกันในเดือนหก พญาคันทาคก จึงทำสู้รบกับพญาแถน หากพญาแถนแพ้ต้องส่งฝนลงมาให้โลกมนุษย์เป็นประจำทุกปี ผลการสู้รบปรากฏว่า พญาแถนแพ้พญาคันทาคก เพราะพญาคันทาคกใช้แผนส่งปลวกขึ้นไปกัดด้ามอาวุธส่งมด ตะขาบไปซ่อนอยู่ในรองเท้าและเสื้อผ้าที่จะออกรบของพญาแถน และทหารพญาแถนก็ยอมทำตามสัญญาแต่โดยดี แต่มีข้อแม้ว่า ชาวโลกจะต้องจุดบั้งไฟขึ้นไปเดือนว่าต้องการฝนเมื่อใด ด้วยเหตุนี้ชาวโลกที่ต้องการน้ำดื่ม น้ำใช้ และน้ำเพื่อการเกษตรจึงได้ทำบั้งไฟจุดขึ้นไปขอฝนกับพญาแถนในช่วงก่อนฤดูทำนา คือ ประมาณเดือนหก ในช่วงเดือนพฤษภาคมถึงเดือนมิถุนายนด้วยความเชื่อตามเรื่องเล่านี้ จึงทำให้ชาวอีสานทำบั้งไฟทุกปีเพื่อเดือนพญาแถน

บุญบั้งไฟ เป็นหนึ่งในฮีตสิบสองเดือนของชาวอีสาน นิยมทำกันในเดือน ๖ หรือเดือน ๗ อันเป็นช่วงฤดูฝนเข้าสู่การทำนา ตกกล้า หว่าน ไถ เพื่อเป็นการบูชาแถนขอฝนให้ตกต้องตามฤดูกาล เหมือนกับการแห่นางแมวของคนภาคกลาง^๔

ประเพณีบุญบั้งไฟ เป็นประเพณีหนึ่งของภาคอีสานหรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า "บุญเดือนหก" เป็นหนึ่งในฮีตสิบสองเดือนของชาวอีสาน เป็นช่วงฤดูฝนเข้าสู่การทำนา ตกกล้า หว่าน ไถ เพื่อเป็นการบูชาแถนขอฝนให้ตกต้องตามฤดูกาล เหมือนกับการแห่นางแมวของคนภาคกลางโดยมีตำนานมาจากนิทานพื้นบ้านของภาคอีสาน เรื่องผาแดงนางไอ่ ซึ่งในนิทานพื้นบ้านดังกล่าวได้กล่าวถึง การที่ชาวบ้านได้จัดงานบุญบั้งไฟขึ้นเพื่อเป็นการบูชา พระยาแถน หรือเทพวัสสกาลเทพบุตร ซึ่งชาวบ้านมีความเชื่อว่า พระยาแถนมีหน้าที่คอยดูแลให้ฝนตกถูกต้องตามฤดูกาล และมีความชื่นชอบไฟเป็นอย่างมาก หากหมู่บ้านใดไม่จัดทำกรจัดงานบุญบั้งไฟบูชา ฝนก็จะไม่ตกถูกต้องตามฤดูกาล อาจก่อให้เกิดภัยพิบัติกับหมู่บ้านได้ ซึ่งจะจัดขึ้นทุก ๆ เดือนหกหรือพฤษภาคมถึงเดือนมิถุนายนของทุกปี ด้วยความเชื่อตามเรื่องเล่านี้ จึงทำให้ชาวอีสานทำบั้งไฟทุกปีเพื่อเดือนพญาแถน ประเพณีบุญบั้งไฟ ได้ยึดถือปฏิบัติสืบทอดกันมาเป็นเวลาหลายชั่วอายุคน บุญบั้งไฟเป็นบุญประเพณีที่มีความสำคัญมายาวนาน นอกจากนั้นยังเป็นเครื่องหมายของความสามัคคีและมิตรภาพ และถูกจัดขึ้นเพื่อเป็นการขอฝนและต่อสู้กับความแห้งแล้ง ถึงแม้ว่าความเชื่อถือด้านเทวดาผู้ซึ่งเป็นเจ้าแห่งฝนในปัจจุบันได้ลดน้อยกว่าในสมัยก่อน แต่ชาวลาวยังคงยึดถือจารีตประเพณี ดังเดิมนี้ ด้วยการสืบทอดจากการเตรียมบุญบั้งไฟขึ้นในทุก ๆ ปีก่อนฤดูเก็บเกี่ยว ควบคู่กับการจัดเตรียมบั้งไฟต่าง ๆ ของบุญนี้ ประเพณีต่าง ๆ ทางศาสนาพุทธ เช่น การสูตรรดน้ำมนต์ โดยเจ้าอาวาสวัดยังได้ถูกจัดขึ้นพร้อม ๆ กัน บุญบั้งไฟเป็นบุญประเพณีที่มีความหมายว่า ชาวไร่ชาวนาได้ทำการบูชาขอฝนจากพระยาแถน

^๔ ruttanapun, ประวัติความเป็นมาของบุญบั้งไฟ, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: [https:// sites.google.com/site/ruttanapun101/home/prawati-khwam-pen-ma-khxng-buy-bangfi](https://sites.google.com/site/ruttanapun101/home/prawati-khwam-pen-ma-khxng-buy-bangfi) [๑๙ ก.ย.๒๕๖๐].

นอกจากนี้แล้วบุญบังไฟยังเป็นวิธีเดียวที่มนุษย์ใช้สื่อสารกับเทวดาเพื่อเป็นการขอฝน^๕ การทำบุญบังไฟเป็นการเปิดโอกาสให้ทุกคนมาแสดงการละเล่น คนเราเมื่อได้เล่นได้กินร่วมกัน จะเกิดความรักใคร่ใยดีต่อกัน การเล่นบางอย่างจะสุภาพเรียบร้อย บางอย่างหยาบโผน แต่ก็ไม่ถือสาหาความถือเป็นการเล่นเท่านั้น

จะเห็นได้ว่า เป็นความมั่งคั่งของพิธีกรรมและประเพณีของชาวอีสาน ที่นำศึกษาดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษา เรื่อง ความเชื่อและพิธีกรรมต่อประเพณีบุญบังไฟของชุมชนบ้านธาตุ ตำบลบ้านธาตุ อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดอุดรธานี

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมในพระพุทธศาสนา
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมต่อประเพณีงานบุญบังไฟของชุมชนบ้านธาตุ ตำบลบ้านธาตุ อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดอุดรธานี
- ๑.๒.๓ เพื่อศึกษาคุณค่าของประเพณีงานบุญบังไฟที่มีต่อวิถีชีวิตของชุมชนบ้านธาตุ ตำบลบ้านธาตุ อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดอุดรธานี

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

- ๑.๓.๑ ต้องการทราบ ความเชื่อและพิธีกรรมในพระพุทธศาสนา เป็นอย่างไร
- ๑.๓.๒ ต้องการทราบ ความเชื่อและพิธีกรรมต่อประเพณีงานบุญบังไฟของชุมชนบ้านธาตุ ตำบลบ้านธาตุ อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดอุดรธานี เป็นอย่างไร
- ๑.๓.๓ ต้องการทราบคุณค่าของประเพณีงานบุญบังไฟที่มีต่อวิถีชีวิตของชุมชนบ้านธาตุ ตำบลบ้านธาตุ อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดอุดรธานี เป็นอย่างไร

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการวิจัยไว้ ดังนี้

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเอกสาร

เอกสารชั้นปฐมภูมิ ผู้วิจัยได้กำหนดเอกสารที่เป็นปฐมภูมิประกอบการศึกษา ได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙

เอกสารชั้นทุติยภูมิ ได้แก่ เอกสารวิชาการทางพระพุทธศาสนาทั้งที่เป็นหนังสือ ตำรา เอกสารวิชาการอื่น ๆ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านเนื้อหา ในงานวิจัยนี้ผู้วิจัย ศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมในพระพุทธศาสนา ศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมต่อประเพณีงานบุญบังไฟของชุมชนบ้านธาตุ ตำบลบ้าน

^๕ ruttanapun , ประวัติความเป็นมาของบุญบังไฟ, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: [https:// sites.google.com/site/ ruttanapun101/home/prawati-khwam-pen-ma-khxng-buy-bangfi](https://sites.google.com/site/ruttanapun101/home/prawati-khwam-pen-ma-khxng-buy-bangfi) [๑๙ ก.ย.๒๕๖๐].

ธาตุ อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดอุดรธานี และเพื่อศึกษาคุณค่าของประเพณีงานบุญบั้งไฟที่มีต่อวิถีชีวิตของชุมชนบ้านธาตุ ตำบลบ้านธาตุ อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดอุดรธานี ตามลำดับ

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านประชากร

ขอบเขตการวิจัย จากการสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth interview) ซึ่งประกอบด้วย พระสงฆ์ ผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำชุมชน และประชาชนตำบลบ้านธาตุ อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดอุดรธานี จำนวน ๒๕ รูป/คน

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

ความเชื่อ หมายถึง การยอมรับว่าสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นความจริงหรือเป็นสิ่งที่เราไว้วางใจ ความจริงหรือความไว้วางใจที่เป็นรูปของความเชื่อนั้น ไม่จำเป็นว่าจะต้องเป็นความจริงที่ตรงตามหลักเหตุผลหรือหลักวิทยาศาสตร์ใด ๆ

พิธีกรรม หมายถึง แนวหรือหลักปฏิบัติสืบต่อกันมาจนเป็นประเพณีที่แสดงออกถึงความเชื่อ ความศรัทธา และความเคารพบูชา

ชุมชน หมายถึง ชุมชนบ้านธาตุ ตำบลบ้านธาตุ อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดอุดรธานี

บุญ หมายถึง เครื่องชำระสันดาน ความดี กุศล ความสุข ความประพาศิชอบทางกาย วาจา และใจ ให้เกิดกุศลคุณงามความดี

ประเพณีบุญบั้งไฟ หมายถึง บุญเดือนหก เป็นประเพณีที่สำคัญของชาวอีสาน เพราะเป็นประเพณีที่เกี่ยวกับการขอฟ้าฝนอันมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของคนอีสาน

๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัย ได้ทบทวนเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังต่อไปนี้

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ท่านแสดงทัศนะต่อลัทธิความเชื่อถืออื่น ๆ ที่นอกเหนือจากหลักพุทธธรรมว่า การนำสิ่งที่ผู้นั้นสนใจศึกษาใฝ่รู้มาเป็นเครื่องมือโน้มน้าวกล่อมประโลมจิตใจให้ผู้นั้นน้อมนำเข้าสู่หลักพระสัจธรรม ดังเช่น พระพุทธองค์ที่ทรงปฏิบัติกับลัทธิอื่น ๆ ด้วยวิธีการของลัทธิเหล่านั้น พระพุทธเจ้าทรงใช้อิทธิปาฏิหาริย์เฉพาะในกรณีที่จะทรงทรมานผู้มีฤทธิ์ ผู้ถือฤทธิเป็นสำคัญ หรือผู้ถือตัวว่าเป็นผู้วิเศษ ให้ละหลงเมาไว้ในฤทธิ์ พุทธอีกอย่างหนึ่งว่า ใช้ฤทธิ์ปราบฤทธิ์ เพื่อผู้ที่ชอบฤทธิ์ได้ตระหนักในคุณค่าอันจำกัดของฤทธิ์ มองเห็นสิ่งอื่นที่ดีงามประเสริฐกว่าฤทธิ์ และพร้อมที่จะเรียนรู้หรือรับฟังสิ่งอันประเสริฐนั้น ซึ่งตรงกับหลักที่ว่าใช้อิทธิปาฏิหาริย์ประกอบอนุสาสนีปาฏิหาริย์ หรือพระสารีบุตรสอนหมู่ศิษย์พระเวททัตด้วยอาเทศนาปาฏิหาริย์ควบกับอนุสาสนีปาฏิหาริย์ พระโมคคัลลานะสอนด้วยอิทธิปาฏิหาริย์ควบคู่กับอนุสาสนีปาฏิหาริย์^๖

สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒโน) ได้แสดงศรัทธาว่า เกี่ยวกับความเชื่อให้ใช้ปัญญาพิจารณา แม้พุทธศาสนาเองก็ไม่บังคับให้เชื่อถือดังเช่นที่ตรัสว่า มิให้เชื่อโดยอาการ ๑๐ อย่าง ในกาลามสูตร ข้อนี้ควรขยายความว่า ศรัทธา คือ ความเชื่อในพระพุทธศาสนานั้น ต้องการให้เชื่อโดย

^๖ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๔๙), หน้า ๔๖๔.

ปัญญา คือ ความรู้และพระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ในที่หลายแห่งเน้นให้ใช้ปัญญาคือ ความรู้เป็นประการสำคัญ^๗

รองศาสตราจารย์ ดนัย ไชโยธธา ได้กล่าวถึงลัทธิไว้ในหนังสือเรื่องว่าเป็นเรื่อง “ลัทธิ ศาสนา และระบบความเชื่อกับประเพณีนิยมในท้องถิ่น” สรุปล่าว่า ลัทธิเป็นคติโลก มีใช้คติธรรม และเป็นเรื่องของความสุขไขบุญของชีวิตในโลกปัจจุบันอันเป็นเรื่องรูปธรรม ลัทธิมีขึ้นเพื่อแก้ปัญหา เฉพาะถิ่น เฉพาะสมัย และเฉพาะสังคม ความเชื่อเป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่งของมนุษย์ และได้มีการสืบทอดเป็นมรดกของสังคมแต่การสืบทอดความเชื่อของมนุษย์ขึ้นอยู่กับความตอบสนองความต้องการของมนุษย์ในด้านความปลอดภัยจากอำนาจเหนือธรรมชาติเป็นสำคัญ^๘

รองศาสตราจารย์สมปราชญ์ อัมมะพันธ์ ได้กล่าวถึง พิธีกรรมไว้ในหนังสือเรื่อง “ประเพณีและพิธีกรรมในวรรณคดีไทย” สรุปล่าว่า พิธีกรรมเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของประเพณี ประเพณีต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นทางศาสนาหรือขนบธรรมเนียมประเพณี จะต้องมียุติกรรม หรือการปฏิบัติอย่างใดอย่างหนึ่งตามความคิด ความเชื่อในสังคม พิธีกรรมต่างเมื่ออดีตไม่เกี่ยวข้องกับศาสนา แต่เมื่อเกิดศาสนาขึ้น จึงมีผู้อาพิธีกรรมเข้าไปเกี่ยวข้องกับศาสนา ส่วนมากเป็นพิธีกรรมของศาสนา พราหมณ์ ซึ่งชาวไทยนับถือมาก่อนต่อเมื่อชาวไทยยอมรับนับถือศาสนาพุทธ พิธีกรรมในศาสนา พราหมณ์จึงปะปนเข้าไปในพระพุทธศาสนา^๙ โดยถ้าพิธีกรรมใดไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนทำแล้วช่วยให้เกิดความสุกความสบายใจก็ยอมทำได้ เพราะพระพุทธศาสนาไม่ได้ปฏิเสธการมีอยู่ของลัทธิอื่น ซึ่งพระพุทธศาสนาได้วางหลักการปฏิบัติ เพื่อให้มนุษย์หลุดพ้นจากคติความเชื่อในลัทธิอื่น ๆ

รองศาสตราจารย์ อุดม บัวศรี ได้กล่าวไว้ในวัฒนธรรมอีสานว่า ประเพณีที่ถือเป็นหลัก ในการผูกพันกันทางสังคมบางอย่างยังยึดถือกันอย่างแนบแน่น และเป็นประเพณีที่ประพฤติปฏิบัติกัน อยู่ในรอบปี มีอยู่ ๑๒ ประเพณี ประเพณีเหล่านี้ที่ถือเป็นสำคัญที่ส่วนรวมร่วมกันทำนุบำรุงและ พัฒนาให้เป็นประเพณีระดับจังหวัด เช่น แห่เทียนพรรษาในเดือน ๘ ที่จังหวัดอุบลราชธานี บุญบั้งไฟ เดือน ๖ ที่จังหวัดยโสธรบุญปราสาทผึ้งในเดือน ๑๑ ที่จังหวัดสกลนครและเลย ไหลเฮือไฟเดือน ๑๑ ที่จังหวัดนครพนม นอกนั้นก็ประเพณีที่ทำกันอยู่เป็นประจำในหมู่บ้าน เช่น ข้าวจี ข้าวประดับดิน ข้าวสาก ข้าชะ เข้ากรรม คุณลาน เทศน์ผะเหวด หรือเวสสันดรชาดก เป็นต้น^{๑๐}

พระมหาธวัช เขมรโช (พุทธโส) ได้กล่าว ถึงการศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่อง การเทศน์ มหาชาติที่มีผลต่อสังคมไทย ว่าเป็นประเพณีที่ให้ส่งผลทั้งในด้านการปกครอง ด้านเศรษฐกิจ ด้าน

^๗ สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฒโน), **ประมวลสารคดีธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : คณะกรรมการ อำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จัดพิมพ์ ในงานพระราชพิธีมหามงคลเฉลิม พระชนมพรรษา ๕ รอบ, ๒๕๓๐), หน้า ๗๐-๗๑.

^๘ รองศาสตราจารย์ดนัย ไชโยธธา, **ลัทธิ ศาสนา และระบบความเชื่อกับประเพณีนิยมในท้องถิ่น**, (กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส.พริ้นติ้ง เฮาส์, ๒๕๓๘), หน้า ๑.

^๙ รองศาสตราจารย์สมปราชญ์ อัมมะพันธ์, **ประเพณีและพิธีกรรมในวรรณคดีไทย**, (กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส.พริ้นติ้ง, ๒๕๓๖), หน้า ๑๙.

^{๑๐} รองศาสตราจารย์ อุดม บัวศรี, **วัฒนธรรมอีสาน**, (ขอนแก่น : คลังนาวิทยา , ๒๕๔๖), หน้า ๙.

สังคมการศึกษาตลอดจนประเพณีที่ดั่งงามของหมู่ชนที่เป็นบริบทในเทศน์มหาชาติหรือเทศน์ประจำเดือน ๔ ซึ่งเป็นอีกประเพณีหนึ่งที่ยังคงอนุรักษ์ไว้จนถึงปัจจุบันนี้^{๑๑}

พระครูวิจิตรวราสาร (บุญสวย สุจิตโต/แก้วหานาม) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การศึกษาหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในพิธีกรรมการทำบุญบั้งไฟของชาวบ้านหนองเขื่อนข้างตำบลท่าสองคอน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม” ผลการวิจัยพบว่า ความเชื่อและความศรัทธาของชาวบ้านหนองเขื่อนข้างมีความเชื่อทางสังคมของชาวอีสานทั่วไปที่มีวิถีชีวิตผูกพันกับธรรมชาติ และมีความเชื่อตามนิทานปรัมปราที่เกี่ยวกับบุญบั้งไฟ ๒ เรื่อง คือ เรื่องท้าวผาแดง – นางไอ่ และเรื่องผญาคันคาก และตามความเชื่อดั้งเดิมของชาวบ้านหนองเขื่อนข้างเชื่อว่าบั้งไฟเป็นเครื่องมือที่ใช้เป็นสัญญาณส่งขึ้นฟ้าเพื่อขอฝนจากผญาแถนซึ่งจะบันดาลให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล โดยเฉพาะเมื่อถึงฤดูกาลทำนาโดย จะจัดขึ้นในเดือน ๖ เป็นประจำทุกปี^{๑๒}

พระมหาอรุณ อรุณธมโม (สุภะโกศล) ได้กล่าวไว้ในงานวิจัยตอนหนึ่งว่า ประเพณีฮีตสิบสอง บางประเพณี มาจากความเชื่อดั้งเดิมในนิทานชั้นอรรถกถาของธรรมบท ดังจะเห็นจากประเพณี “บุญคุณลาน” ซึ่งชาวอีสานนิยมทำนข้าวเป็นอาชีพหลัก มีข้าวเป็นอาหารประจำวันหากได้ข้าวมากก็จะแบ่งขายพอได้ค่าใช้จ่ายในครอบครัว คนเหล่านี้มีความกตัญญูรู้คุณสิ่งที่ให้ประโยชน์แก่ตน ข้าวเป็นพืชที่มีคุณค่าต่อคนเรา จึงมีความเชื่อว่าข้าวมีวิญญาณ หรือขวัญประจำอยู่ตามความเชื่อดั้งเดิม คือการยอมรับความศักดิ์สิทธิ์ของธรรมชาติ ความเชื่อว่ามีชีวิตในทุกอย่าง ดังนั้น เมื่อทำการเก็บเกี่ยวเสร็จแล้ว ก่อนจะขนข้าวขึ้นฉางข้าว ชาวอีสานจะทำบุญ เพื่อความเป็นสิริมงคล เพิ่มความมั่งมีศรีสุขแก่ครอบครัว และเพื่ออัญเชิญขวัญข้าวให้มาอยู่ประจำ จะได้กินข้าวไม่เปลือง ทำนาก็ได้ผลดีในฤดูกาลต่อไป^{๑๓}

สมทบ พاجرทิศ และคณะ เนื้อหากล่าวถึงความสำคัญของพิธีกรรมว่าเป็นประเพณีและวัฒนธรรมที่มีคุณค่า คุณประโยชน์ และมีอิทธิพลต่อความเชื่อของมนุษย์ ด้านรูปธรรมและนามธรรม พิธีกรรมบางพิธีกรรมเป็นสื่อกลางเชื่อมโยงหลักธรรมคำสอนในทางศาสนาเข้ามาผสมผสานอย่างกลมกลืน ทำให้เกิดพลังและอิทธิพลต่อความเชื่อของมนุษย์ และในบางพิธีกรรมหาเหตุผลและอธิบายไม่ได้ ซึ่งเป็นเรื่องของนามธรรม ก็มักจะถูกกล่าวหาว่างมงาย ไร้สาระ ไร้เหตุผล เชื่อถือไม่ได้ แต่เนื่องจากพิธีกรรมมีอิทธิพลอยู่เหนือจิตใจของมนุษย์ ทำให้มนุษย์เกิดความเชื่อมั่น โดยมีหลักธรรมทางศาสนาเป็นเครื่องเชื่อมโยงจิตใจนั้นคือ ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ซึ่งสอดคล้องกับศาสนากลมกลืนอย่าง

^{๑๑} พระมหาวัช ฆมธโช (พุทธโส), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องการเทศน์มหาชาติที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทย”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ก.

^{๑๒} พระครูวิจิตรวราสาร (บุญสวย สุจิตโต/แก้วหานาม), “การศึกษาหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในพิธีกรรมการทำบุญบั้งไฟของชาวบ้านหนองเขื่อนข้างตำบลท่าสองคอน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๗.

^{๑๓} พระมหาอรุณ อรุณธมโม (สุภะโกศล), “อิทธิพลของอรรถกถาธรรมบทต่อพิธีกรรมและประเพณีของชาวอีสาน”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๖.

แยกกันไม่ออก ทำให้มนุษย์ดำรงชีวิตร่วมกันในสังคมอย่างปกติสุข โดยมีพิธีกรรมเป็นสื่อกลางและมีศาสนาเป็นกรอบยึดเหนี่ยวการประพฤติปฏิบัติอย่างมีนัยสำคัญ^{๑๔}

ธวัช ปุณโณทก ได้กล่าวไว้ในหนังสือ วัฒนธรรมพื้นบ้าน เรื่องความเชื่อ (Beliefs) หมายถึง เห็นด้วย มั่นใจ ไว้วางใจ และนับถือยอมรับว่าจริง แต่ต้องมีความรู้ตัวและความเข้าใจ เป็นผลอันเนื่องมาจากความคิดและความรู้สึกของตัวเองเท่านั้น โดยไม่มีการพิสูจน์ เป็นทัศนคติของแต่ละบุคคล ในการที่จะยอมรับสิ่งที่ได้รู้ ได้เห็น โดยไม่ต้องการเหตุผลมาอธิบาย และเป็นกรยอมรับอันเกิดอยู่ในจิตสำนึกของมนุษย์ต่อพลังอำนาจเหนือธรรมชาติที่เป็นผลดีหรือผลร้ายต่อมนุษย์หรือสังคม แม้ว่าพลังอำนาจเหนือธรรมชาติเหล่านี้ไม่สามารถจะพิสูจน์ได้ว่าเป็นความจริง แต่มนุษย์ในสังคมหนึ่งยอมรับและให้ความยำเกรง มีวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อทางศาสนา จารีตประเพณีมารยาท โดยดำเนินชีวิตตาม “ฮีตสิบสอง” (คือกิจประเพณีในรอบ ๑๒ เดือน) นับถือศาสนาพุทธแบบชาวบ้าน (Popular Buddhism) นอกจากนี้ยังนับถือผีบรรพบุรุษ ผีบ้าน ผีเถา รวมทั้งผีไร่ นา กลุ่มชาติพันธุ์ไทลาว กระจ่ายอยู่ทั่วไปโดยเฉพาะตอนบนของภาคอีสาน^{๑๕}

นิภาวรรณ วิรัชนิภาวรรณ ได้กล่าวถึงความเชื่อสำหรับสังคมไทยไว้ในงานวิทยานิพนธ์ เรื่อง ร่างทรง : บทบาทที่มีต่อสังคมปัจจุบัน กรณีศึกษาที่อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ผลการวิจัยสรุปว่า ความเชื่อสำหรับสังคมไทย เป็นสังคมพุทธศาสนา จึงสามารถแบ่งเป็น ๒ ระดับ คือ ระดับแรกเป็นความเชื่อทางพระพุทธศาสนาตามหลักคัมภีร์ ซึ่งเป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์พระศาสนา เช่น พระไตรปิฎก พระสูตรต่างๆ ประชาชนที่นับถือจึงปฏิบัติหลักการ คำสอน และวิธีปฏิบัติอื่นๆ ที่มีอยู่ในพระคัมภีร์ อีกระดับหนึ่ง เป็นความเชื่อพระพุทธศานาระดับชาวบ้าน อันหมายถึงความเชื่อในหลักคำสั่งสอนของพุทธศาสนาซึ่งผสมผสานกับลัทธิพราหมณ์และความเชื่อในเรื่องไสยศาสตร์ ทำให้ผู้ปฏิบัติไม่สามารถแยกแยะออกได้ว่า ส่วนใดเป็นหลักคำสั่งสอนที่มาจากพระพุทธศาสนาจริงและส่วนใดที่มีใช้^{๑๖}

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยเรื่องนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Method) มีวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

๑.๗.๑ ชั้นรวบรวมข้อมูล รวบรวมข้อมูลชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) ได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ และข้อมูลที่เป็นทุติยภูมิ (Secondary Sources) ได้แก่ เอกสารวิชาการทางพระพุทธศาสนาทั้งที่เป็นหนังสือ ตำรา เอกสารวิชาการอื่น ๆ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

^{๑๔} สมทบ พاجرทิศ และคณะ, “พิธีกรรมกับความเชื่อ”, คณะเทคนิคการแพทย์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ๒๕๔๗, หน้า ค. (อัดสำเนา).

^{๑๕} ธวัช ปุณโณทก, วัฒนธรรมพื้นบ้าน คติความเชื่อ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๘), หน้า ๓๕๐-๓๕๑.

^{๑๖} นิภาวรรณ วิรัชนิภาวรรณ, “ร่างทรง : บทบาทที่มีต่อสังคมปัจจุบัน กรณีศึกษาที่อำเภอเมืองจังหวัดฉะเชิงเทรา”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, ภาควิชามานุษยวิทยา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๓๒), หน้า ๗.

๑.๗.๒ ขั้นตรวจสอบข้อมูลเมื่อได้ข้อมูลมาแล้ว ก่อนการวิเคราะห์ผู้ศึกษาได้ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล โดยตรวจสอบแหล่งที่มาเนื้อหา และความสมบูรณ์ของข้อมูล เมื่อได้ตรวจสอบเรียบร้อยแล้ว จึงนำมาจัดเรียงลำดับก่อน และหลังเรียงตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา เพื่อนำไปสู่ขั้นตอนของการวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป

๑.๗.๓ ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลโดยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) ตามประเด็นต่าง ๆ ดังนี้ คือ ศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมในพระพุทธศาสนา ศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมต่อประเพณีบุญบั้งไฟของชุมชนบ้านธาตุ ตำบลบ้านธาตุ อำเภอเพ็ญ จังหวัดอุดรธานี และศึกษาคุณค่าของประเพณีบุญบั้งไฟที่มีต่อวิถีชีวิตของชุมชนบ้านธาตุ ตำบลบ้านธาตุ อำเภอเพ็ญ จังหวัดอุดรธานี ตามลำดับ

๑.๗.๔ ขั้นสรุปผลเมื่อวิเคราะห์ข้อมูลเรียบร้อยแล้ว ผู้ศึกษานำผลที่ได้จากการวิเคราะห์ในแต่ละประเด็นมาสรุป เพื่อนำไปสู่ขั้นตอนของการเขียนรายงานการศึกษาต่อไป

๑.๗.๕ ขั้นเขียนรายงานการวิจัย ตามกรอบที่กำหนดไว้ในคู่มือการทำวิทยานิพนธ์ และสารนิพนธ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑.๘ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๑.๘.๑ ทำให้ทราบความเชื่อและพิธีกรรมในพระพุทธศาสนา

๑.๘.๒ ทำให้ทราบความเชื่อและพิธีกรรมต่อประเพณีงานบุญบั้งไฟของชุมชนบ้านธาตุ ตำบลบ้านธาตุ อำเภอเพ็ญ จังหวัดอุดรธานี

๑.๘.๓ ทำให้ทราบคุณค่าของประเพณีงานบุญบั้งไฟที่มีต่อวิถีชีวิตของชุมชนบ้านธาตุ ตำบลบ้านธาตุ อำเภอเพ็ญ จังหวัดอุดรธานี

บทที่ ๒

ความเชื่อและพิธีกรรมในพระพุทธศาสนา

การวิจัย “ศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมที่มีต่อประเพณีงานบุญบั้งไฟของชุมชนบ้านธาตุ ตำบลบ้านธาตุ อำเภอเพ็ญ จังหวัดอุดรธานี” ผู้วิจัยได้ทบทวนเอกสาร เพื่อกำหนดขอบเขตในการศึกษาตามลำดับดังนี้ คือ

๒.๑ แนวคิดและความเชื่อในพระพุทธศาสนา

๒.๑.๑ ความหมายของความเชื่อ

๒.๑.๒ แนวคิดและความเป็นมาของความเชื่อ

๒.๑.๓ ระบบความเชื่อ

๒.๑.๔ ผลของความเชื่อ

๒.๑.๕ ความเชื่อทางไสยศาสตร์

๒.๑.๖ ความเชื่อของคนไทยในอดีต

๒.๑.๗ ความเชื่อดั้งเดิม

๒.๒ แนวคิดเรื่องพิธีกรรมในพระพุทธศาสนา

๒.๒.๑ ความหมายของพิธีกรรม

๒.๒.๒ จุดมุ่งหมายของพิธีกรรม

๒.๒.๓ พิธีกรรมเป็นศาสตร์แห่งสังคม

๒.๑ แนวคิดและความเชื่อในพระพุทธศาสนา

๒.๑.๑ ความหมายของความเชื่อ

คำว่า **เชื่อ** ก.หมายถึง เห็นตามด้วย มั่นใจ ไว้วางใจ^๑

ความเชื่อ (Beliefs) หมายถึง เห็นด้วย มั่นใจ ไว้วางใจ และนับถือ^๒ ใจยอมรับว่าจริง แต่ต้องมีความรู้ตัวและความเข้าใจ เป็นผลอันเนื่องมาจากความคิดและความรู้สึกของตนเองเท่านั้น โดยไม่มีการพิสูจน์ เป็นทัศนคติของแต่ละบุคคลในการที่จะยอมรับสิ่งที่ได้รู้ ได้เห็น โดยไม่ต้องการเหตุผลมาอธิบาย และเป็นที่ยอมรับอันเกิดอยู่ในจิตสำนึกของมนุษย์ต่อพลังอำนาจเหนือธรรมชาติที่เป็นผลดีหรือผลร้ายต่อมนุษย์หรือสังคม แม้ว่าพลังอำนาจเหนือธรรมชาติเหล่านี้ไม่สามารถจะพิสูจน์

^๑ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น, ๒๕๔๖), หน้า ๓๗๒.

^๒ มานิต มานิตเจริญ, พจนานุกรมใหม่-ทันสมัยสุด, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การพิมพ์พระนคร, ๒๕๑๔), หน้า ๔๕๓

ได้ว่าเป็นความจริง แต่มนุษย์ในสังคมหนึ่งยอมรับและให้ความยำเกรง^๓ การยอมรับหรือการยึดมั่นนี้อาจมีหลักฐานที่จะพิสูจน์ได้หรือไม่มีหลักฐานที่จะพิสูจน์สิ่งนั้นให้เห็นจริงก็ได้^๔

ความเชื่อต่าง ๆ ที่มนุษย์นำมาแสดงออกในรูปของพิธีกรรมและการบูชา มี ๒ ลักษณะ คือ

๑. ความเชื่อที่เป็นเทวนิยม คือความเชื่อที่เกี่ยวกับอำนาจสูงสุดของพระเจ้า เชื่อว่าเทพเจ้าต่างๆ มีอำนาจอยู่เหนือมนุษย์สามารถควบคุมดูแลพฤติกรรมของมนุษย์ได้โดยมีข้อเสนอว่า หากประพฤติดีปฏิบัติชอบต่อพระเจ้า เมื่อตายไปแล้วย่อมได้ไปอยู่กับเทพเจ้า หรือหากยังมีชีวิตอยู่ก็จะได้มีเทพเจ้าคุ้มครอง ป้องกันอันตรายต่างๆ ได้

๒. ความเชื่อที่เป็นอเทวนิยม คือมีความเชื่อเกี่ยวกับการประพฤติปฏิบัติตามกฎของศีลธรรม ด้วยข้อเสนอที่ว่า มนุษย์ต้องการผลอย่างไร ก็ต้องทำเหตุ เพื่อให้เกิดผลนั้น มนุษย์สามารถที่จะพัฒนาตนเองให้ประสบกับความสุขความสำเร็จได้ด้วยความเพียรพยายามและการทำดีของตน ไม่ต้องอ้อนวอน หรือรอคอยให้เทพเจ้าดลบันดาลให้^๕ ความเชื่อทำให้มนุษย์เกิดพลังทางด้านจิตใจ มีกำลังใจ มีความหวังเพิ่มขึ้น ในการมีชีวิตอยู่อย่างปลอดภัย ความเชื่อจึงจำเป็นและมีความสำคัญกับทุก ๆ คน ความเชื่อเป็นขั้นตอนของการพัฒนาปัญญาในระดับเริ่มต้น เป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญที่สุดในการทำให้บุคคลเข้าสู่ระบบ หรือหลักประพฤติปฏิบัติตามกฎศีลธรรมทางด้านศาสนา เมื่อเกิดความเชื่อ ความศรัทธาขึ้นก็ย่อมมีการกราบไหว้บูชา อ้อนวอน บวงสรวง ตามขึ้นมาอีกที่หนึ่งทางด้านพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงเรื่องความเชื่อที่ดีนั้น จะต้องประกอบไปด้วยปัญญา มีเหตุมีผลจะต้องมีปัญญากำกับไว้เสมอ ไม่กลายเป็นศรัทธาที่เชื่อแบบไร้เหตุผล เชื่ออย่างมงาย “ศรัทธาจึงมีความจำเป็น ถ้าใช้ถูกทางย่อมนำไปสู่เป้าหมายได้รวดเร็ว”^๖ เมื่อคนเราได้รับรู้ รับฟัง คำสั่งสอนของคนอื่น หรือเจ้าลัทธิทางศาสนา ก็ใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญไตร่ตรองหาเหตุผล จนเกิดความเชื่อตามนำไปสู่หลักของการปฏิบัติตาม ให้เหมาะสมกับสภาวะของตน ศรัทธาจึงเป็นคุณธรรมเบื้องต้น ที่ทำให้คนเราเกิดปัญญาเชื่อในสิ่งที่ควรเชื่ออย่างมีเหตุผล พุทธศาสนิกชนมีอิสระในเรื่องความเชื่ออย่างเต็มที่ ไม่มีการบังคับให้เชื่อหรือให้นับถือ ไม่มีใครมาลงโทษหรือมาให้รางวัลเมื่อไม่เชื่อตาม แต่ให้เชื่อที่ประกอบด้วยปัญญา พิจารณาเหตุผล ไม่เชื่อแบบมงายไร้เหตุผล พุทธศาสนาสอนให้มนุษย์เชื่อในศักยภาพความสามารถของตนเอง ว่าต้องเรียนรู้ฝึกฝน พัฒนาตนเอง ให้มีชีวิตที่ดิ้งามได้จึงทำให้มนุษย์มีศักยภาพในตนเองมากขึ้น

พุทธศาสนิกชนควรมีความเชื่อความศรัทธาในเรื่อง ๔ ประการ คือ

^๓ ธวัช ปุณโณทก, **วัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๘), หน้า ๓๕๐-๓๕๑.

^๔ ทศนีย์ ทานตวนิช, **คติชาวบ้าน**, (ชลบุรี : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บางแสน, ๒๕๒๓), หน้า ๒๒๔.

^๕ พระมลิ กิตติปาโล, “ความสำคัญของศรัทธาในคำสอนของพระพุทธศาสนา”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๑๕.

^๖ จินดา จันทร์แก้ว, **พุทธญาณวิทยา กำเนิด ศรัทธา และตรรก**, ในสารนิพนธ์พุทธศาสตร์บัณฑิตรุ่นที่ ๑๕, รวบรวมและจัดพิมพ์โดย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๑๖๖.

๑. กัมมัสัทธา เชื่อในเรื่องกฎแห่งกรรม คือเชื่อว่าผลกรรมเกิดจากการกระทำของตนเอง ทั้งกรรมดีและกรรมชั่ว สิ่งที่คุณได้รับทั้งความดีและความชั่ว เพราะคุณทำขึ้นมาเอง โดยมีเจตนาตั้งใจ ทำทั้งที่รู้เป็นเหตุให้เกิดผลดีผลร้ายตามมาการกระทำต่างๆของมนุษย์ไม่ไร้ผล ย่อมได้รับผลนั้นไม่วันใดก็วันหนึ่งข้างหน้า โดยไม่ต้องมีการอ้อนวอน ขอร้องเทพเจ้าให้ดลบันดาลให้หรือนอนรอคอยโชควาสนา

๒. วิปากัสัทธา คือ เชื่อในผลของกรรม หรือการกระทำของคุณเชื่อว่าผลกรรมมีอยู่จริงทำดีย่อมได้ดีทำชั่วย่อมได้ชั่วแน่นอน

๓. กัมมัสสกตัสัทธา เชื่อว่าสัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน ตนทำกรรมใดไว้ย่อมได้รับผลของกรรมนั้นๆ แน่แน่นอนจะเป็นกรรมดีก็ตาม กรรมชั่วก็ตาม

๔. ตถาคตโพธิสัทธา คือ เชื่อในความตรัสรู้ดีของพระพุทธเจ้า มีความเชื่ออย่างมั่นคงในพระพุทธเจ้าว่า พระองค์ตรัสรู้ชอบได้ด้วยพระองค์เอง ทรงประกอบด้วยพระคุณ ๓ ประการ คือ พระมหากรุณาคุณ พระปัญญาคุณ พระวิสุทธิคุณ พระองค์ทรงสั่งสอนให้ประชาชนรู้แจ้งเห็นจริงในธรรมที่ควรรู้ควรเห็น ทรงบัญญัติพระวินัยไว้ดีแล้ว ทรงเป็นผู้นำทางที่ดีทรงชี้ให้เห็นว่า มนุษย์ทุกคนหากฝึกดีแล้ว สามารถบรรลุธรรมขั้นสูงสุด เข้าถึงความหลุดพ้นจากกิเลสทั้งปวงกล่าวคือ พระนิพพาน ได้อย่างที่พระองค์ทรงกระทำให้คุณเป็นแบบอย่าง^๗ ความเชื่อดังกล่าวนี้นักพุทธศาสนิกชนควรเชื่อเอาไว้เป็นเบื้องต้น เพราะพระพุทธเจ้าทรงเป็นกรรมวาที ผู้ถือหลักการเชื่อกรรม คือ การกระทำของมนุษย์ ทั้งกรรมดี กรรมชั่ว เป็นผลให้มนุษย์ได้รับผลจากการกระทำของตนทั้งกรรมดีและกรรมชั่ว เพราะสัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน มีกรรมเป็นทายาท มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย กรรมย่อมจำแนกสัตว์ทั้งหลายให้ดีหรือเลวต่างกัน^๘

ความเชื่อทั้ง ๔ ประการนี้เป็นหลักที่สำคัญมากที่พุทธศาสนิกชนควรมีเพราะหากขาดหลักความเชื่อทั้ง ๔ ประการนี้เสียแล้วก็เป็นพุทธศาสนิกชนที่ดีไม่ได้ และนอกจากนี้พุทธศาสนิกชนยังควรเชื่อในพระรัตนตรัย คือ เชื่อในคุณพระพุทธเจ้า เชื่อในคุณพระธรรมเจ้า และเชื่อในคุณพระสงฆ์เจ้าว่าเป็นจริง มีจริง

พระไตรปิฎก^๙ สมัยหนึ่ง ท่านพระนันทกะอยู่ที่ปราสาทของวิสาขาไมคารมาตา ในบุพพาราม เขตกรุงสาวัตถี ครั้งนั้น นายสาฬหะผู้เป็นหลานชายของมิคารเศรษฐีและนายโรหณะผู้เป็นหลานชายของเปชุนิยเศรษฐี เข้าไปหาท่านพระนันทกะถึงที่อยู่ ไหว้แล้วนั่ง ณ ที่สมควร ท่านพระนันทกะได้กล่าวกับสาฬหะมิคารนันทดา ดังนี้ว่า มาเถิด สาฬหะและโรหณะ ท่านทั้งหลาย

อย่าปลงใจเชื่อด้วยการฟังตามกันมา

อย่าปลงใจเชื่อด้วยการถือสืบๆ กันมา

อย่าปลงใจเชื่อด้วยการเล่าลือ

อย่าปลงใจเชื่อด้วยการอ้างตำราหรือคัมภีร์

^๗ จินดา จันทรแก้ว, พุทธญาณวิทยา กำเนิด ศรัทธา และตรรก, สารนิพนธ์พุทธศาสนศึกษาบัณฑิต, รวบรวมและจัดพิมพ์โดย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๑๖๖

^๘ ม.อ. (ไทย) ๑๔/๑๙๗/๓๕๖.

^๙ อ.ต.ก. (ไทย) ๒๐/๖๗/๒๖๔.

อย่าปลงใจเชื่อเพราะตรรกะ
 อย่าปลงใจเชื่อเพราะการอนุมาน
 อย่าปลงใจเชื่อด้วยการคิดตรงตามแนวเหตุผล
 อย่าปลงใจเชื่อเพราะเข้าได้กับทฤษฎีที่พินิจไว้แล้ว
 อย่าปลงใจเชื่อเพราะมองเห็นรูปลักษณะน่าจะเป็นไปได้
 อย่าปลงใจเชื่อเพราะนับถือว่า ท่านสมณะนี้เป็นครูของเรา

สาหะและโรหณะ เมื่อใด ท่านทั้งหลายพึงรู้ด้วยตนเองเท่านั้นว่า “ธรรมเหล่านี้เป็นอกุศล ธรรมเหล่านี้มีโทษ ธรรมเหล่านี้ท่านผู้รู้ดีเตียน ธรรมเหล่านี้ที่บุคคลถือปฏิบัติบริบูรณ์แล้วย่อมเป็นไป เพื่อไม่เกื้อกูล เพื่อทุกข์” เมื่อนั้นท่านทั้งหลายควรละ (ธรรมเหล่านั้น) เสีย สาหะและโรหณะ ท่านทั้งหลายเข้าใจเรื่องนั้นอย่างไร คือ โลภะมีอยู่หรือ “มี ท่านผู้เจริญ” “สาหะและโรหณะ เราจะอธิบายคำว่า “อภิขณา” บุคคลผู้เพ่งเล็งอยากได้ของเขานี้ เป็นผู้โลภ ข่าสัตรบ้าง ลักทรัพย์บ้าง ล้วงเกินภรรยาของผู้อื่นบ้าง พุดเท็จบ้างชักชวนผู้อื่นเพื่อสิ่งที่ไม่เกื้อกูล เพื่อทุกข์บ้างหรือ”

กาลามสูตร^{๑๐} คือ พระสูตรที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่ชาวกาลามะ หมู่บ้านเกสบุตรตนิคม แคว้นโกศล (เรียกอีกอย่างว่า เกสบุตรตสูตร ก็มี กาลามสูตรเป็นหลักแห่งความเชื่อที่พระพุทธองค์ทรงวางไว้ให้แก่พุทธศาสนิกชน ไม่ให้เชื่อสิ่งใด ๆ อย่างงมงายโดยไม่ใช้ปัญญาพิจารณาให้เห็นจริงถึงคุณโทษหรือดีไม่ดีกว่าก่อนเชื่อ มีอยู่ ๑๐ ประการ ได้แก่

๑. มา อนุสสวเนน - อย่าปลงใจเชื่อ ด้วยการฟังตามๆ กันมา
๒. มา ปรมปราย - อย่าปลงใจเชื่อ ด้วยการถือสืบๆ กันมา
๓. มา อติกราย - อย่าปลงใจเชื่อ ด้วยการเล่าลือ
๔. มา ปิฎกสมปทาเนน - อย่าปลงใจเชื่อ ด้วยการอ้างตำราหรือคัมภีร์
๕. มา ตกกเหตุ - อย่าปลงใจเชื่อ เพราะเดาว่าเป็นเหตุผลกัน
๖. มา นยเหตุ - อย่าปลงใจเชื่อ เพราะการอนุมานคาดคะเน
๗. มา อากาปริวิตกเณ - อย่าปลงใจเชื่อ ด้วยการเดาจากอาการที่เห็น
๘. มา ทิฎฐินิขมานกฺขนติยา - อย่าปลงใจเชื่อ เพราะเข้ากันได้กับทฤษฎีที่พินิจไว้แล้ว
๙. มา ภาพฺพรูปตา - อย่าปลงใจเชื่อ เพราะผู้พูดมีลักษณะน่าเชื่อถือ
๑๐. มา สมโณ โน ครุติ - อย่าปลงใจเชื่อ เพราะนับถือว่า ท่านสมณะนี้เป็นครูของเรา

เมื่อใดสอบสวนจนรู้ได้ด้วยตนเองว่า ธรรมเหล่านั้นเป็นอกุศลหรือมีโทษเมื่อนั้นพึงละเสีย และเมื่อใดสอบสวนจนรู้ได้ด้วยตนเองว่า ธรรมเหล่านั้นเป็นกุศลหรือไม่มีโทษ เมื่อนั้นพึงถือปฏิบัติ

กล่าวโดยสรุป ความเชื่อเป็นสิ่งที่มนุษย์ค่อย ๆ เรียนรู้และทำความเข้าใจโลกที่เป็นมานานหลายพันปี และเชื่อว่ามีอำนาจลึกลับที่จะทำให้มนุษย์ได้รับผลดีผลร้าย เมื่อมนุษย์กลัวอำนาจลึกลับนั้น ก็จะกระทำการต่างๆ เพื่อมิให้ถูกลงโทษและเพื่อให้อำนาจนั้นพึงพอใจ ต่อมาจึงมีพิธีกรรมต่าง ๆ เพื่อบูชาเช่นสรวงเทพเจ้า เพราะเชื่อว่าสิ่งทั้งหลายทั้งปวงที่เกิดขึ้นต้องมีผู้บันดาล ให้มนุษย์ตั้งเทพเจ้าประจำสิ่งนั้น ๆ ขึ้น^{๑๑} ความเชื่อเกิดจากสภาพที่บุคคลให้ความมั่นใจเห็นคล้อยตาม และพร้อมที่จะ

^{๑๐} วิกีพีเดีย, กาลามสูตร, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://th.wikipedia.org/wiki/> [๑๙ ก.ย.๒๕๖๐].

^{๑๑} ดนัย ไชยโยธา, ลัทธิ ศาสนา และระบบความเชื่อ กับประเพณีนิยมในท้องถิ่น, (กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส.พริ้นติ้งเฮาส์, ๒๕๓๘), หน้า ๔๙.

ปฏิบัติตามสิ่งใดสิ่งหนึ่ง แล้วนำไปถ่ายทอดให้บุคคลอื่นได้ทราบ เพื่อต้องการให้เกิดความมั่นใจเห็น คล้อยตาม และปฏิบัติตามด้วย โดยไม่คำนึงว่าความเชื่อนั้นมีเหตุผลที่สามารถพิสูจน์ได้หรือไม่ และ ชี้ให้เห็นว่าความเชื่อของคนมีมูลเหตุมาจากความไม่รู้ ความไม่รู้ทำให้เกิดความกลัว ครั้นเมื่อมีความ กลัวแล้วจึงคิดสร้างความเชื่อขึ้นมาเพื่อให้เป็นที่พึ่งทางใจ ความเชื่อบางอย่างอาจหมดความจำเป็น ไม่มีประโยชน์ และไม่มี ความหมายโดยตรงต่อชีวิตความเป็นอยู่ในปัจจุบัน แต่มีคุณค่าทาง ประวัติศาสตร์เพื่อให้อนุชนได้ศึกษาเหตุผลและสาระที่เกิดจากความเชื่อในสิ่งต่าง ๆ^{๑๒}

๒.๑.๒ แนวคิดและความเป็นมาของความเชื่อ

ความเชื่อมีวิวัฒนาการตามลำดับขั้นตอนดังนี้^{๑๓}

๑. ความเชื่อวิญญาณในธรรมชาติ (Animatism) เป็นความเชื่อที่ว่าธรรมชาติเหล่านั้นมี ตัวตน มีอำนาจพิเศษและก่อให้เกิดคุณและโทษแก่มนุษย์ได้ จึงไถ่เกรงกลัวและกราบไหว้

๒. ความเชื่อในคติถือผีสางเทวดาหรือวิญญาณนิยม (Animism) เชื่อว่าในธรรมชาติ ทั้งหลายมี เจตภูตหรือวิญญาณ (spirit) ที่มีอำนาจทำให้เกิดความทุกข์อาจเป็นมารร้ายผีสาง ส่วนที่ ทำให้เกิดสุขอาจเป็นทเวะ สร้างภาพเหล่านั้นขึ้นตามความนึกคิดของตนเอง เป็นเทพเจ้าหรือผีสาง เทวดาแล้วนับถือในภาพนั้น

๓. ความเชื่อวิญญาณบรรพบุรุษ (Ancestor Worship) เชื่อว่าวิญญาณบรรพบุรุษที่ตาย ไปแล้วไม่ได้ไปไหน ยังคงอยู่ปกป้องรักษาดูแลบุตรหลานของตนอยู่ ทำให้เกิดการบูชาวิญญาณบรรพ บุรุษ

๔. ความเชื่อในเทพเจ้าหลายองค์ หรือ พหุเทวนิยม (Polytheism) มีการสร้างภาพ เทพเจ้าตามมโนคติของตน โดยคิดเห็นว่าธรรมชาติอย่างใดควรจะมีรูปเป็นอย่างไร และธรรมชาติ อย่างไหนมีอำนาจสูงต่ำกว่ากันอย่างไร เทพเจ้าแต่ละองค์มีอำนาจลดหลั่นกัน และมีหน้าที่แตกต่างกัน

๕. ความเชื่อในพระเป็นเจ้าองค์หนึ่งของชนกลุ่มหนึ่งหรืออติเทวนิยม (Henotheism) เป็นการนับถือเทพเจ้าตามตามกลุ่มชั้นวรรณะของตนไม่ปะปนกัน

๕. ความเชื่อในพระเป็นเจ้า^{๑๔} องค์เดียวหรือเอกเทวนิยม (Monotheism) เป็นความเชื่อ ว่าในโลกนี้มีพระเจ้าสูงสุดอยู่เพียงองค์เดียว เป็นมหาเทพผู้สร้างสรรพสิ่ง ทรงอำนาจยิ่งใหญ่ เป็น วีรบุรุษ

๖. ความเชื่อในปัญญาของมนุษย์ ใช้เหตุผล ไม่ยอมขึ้นอยู่กับอำนาจของสิ่งที่มองไม่เห็น และไม่สามารถพิสูจน์ได้ ความรู้เหตุผลคือลำดับสูงสุดแห่งปัญญาของมนุษย์ เป็นมูลเหตุให้เกิด พระพุทธศาสนา

^{๑๒} นันทนา ขุนภักดี, “วิเคราะห์ความเชื่อของชาวไทยในสหัสวรรษ”, รายงานการวิจัย, (นครปฐม : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์ , ๒๕๓๐), หน้า ๒๔๖.

^{๑๓} ดนัย ไชโยธธา, ลัทธิ ศาสนา และระบบความเชื่อ กับประเพณีนิยมในท้องถิ่น, หน้า ๔๙- ๖๓.

^{๑๔} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ศัพท์ปรัชญา อังกฤษ-ไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๒), หน้า ๔๖.

สรุปว่า ความเชื่อของมนุษย์เกิดจากความรู้สึกว่า ไม่ปลอดภัยจากอำนาจเหนือธรรมชาติ เมื่อเกิดเหตุการณ์ทางธรรมชาติที่ทำอันตรายต่อชีวิตและทรัพย์สินของมนุษย์ และเมื่อมนุษย์หาเหตุผลมาอธิบายไม่ได้ จึงเกิดความคิดว่าจะต้องมีสิ่งใดสิ่งหนึ่งบันดาลให้เป็นไป และสิ่งนั้นจะต้องมีอำนาจเหนือธรรมชาติซึ่งไม่สามารถบอกได้ว่าอำนาจเหนือธรรมชาตินั้นคืออะไร จึงมีจินตนาการขึ้นตามความรู้สึกว่าสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติคือ ภูตผี ปีศาจ วิญญาณ เทวดา นางไม้ เป็นต้น^{๑๕}

ความเชื่อเป็นส่วนหนึ่งของความเป็นมนุษย์ ความเชื่อสิ่งเหนือธรรมชาติย่อมมีอิทธิพลต่อชีวิตมนุษย์ หมายถึงเชื่อในพลังอำนาจที่จะบันดาลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสิ่งใดสิ่งหนึ่งในจักรวาล^{๑๖}

๒.๑.๓ ระบบความเชื่อ

ความเชื่อของมนุษย์เกิดขึ้นจากความไม่รู้^{๑๗} ซึ่งพระพุทธรองค์ตรัสว่าเป็น “อวิชชา” เมื่อได้พบเหตุการณ์ทางธรรมชาติ เช่น ฟ้าผ่า แผ่นดินถล่ม จึงเกิดความคิดว่าต้องมีสิ่งใดสิ่งหนึ่งกระทำให้เกิดขึ้น จึงพากันสร้างผี วิญญาณ เทพารักษ์ขึ้น แล้วพากันนึกคิดว่าสิ่งที่สร้างขึ้นมานั้นมีรูปร่างตามจินตนาการของตน และทำพิธีกรรมต่างๆเพื่อบูชา สักการะ เช่น บวงสรวง เพื่อให้สิ่งที่ตนคิดว่ามีอยู่นั้น ผ่อนคลายความรุนแรง และมีเมตตากรุณา ไม่ทำร้าย และบันดาลความสุขมาให้ ความเชื่อแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท^{๑๘} คือ

๑. ความเชื่อทั่วไป หรือความเชื่อธรรมดา (Belief) เช่น นรก สวรรค์ ความฝัน
๒. ความเชื่อที่แฝงไว้ด้วยความกลัว หรือ ความเชื่อทางไสยศาสตร์ (Superstition)

ความเชื่อดังกล่าวนี้ แบ่งย่อยเป็น ๑๒ อย่าง คือ

๑. ความเชื่อเกี่ยวกับปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ
๒. ความเชื่อเกี่ยวกับยากลางบ้าน
๓. ความเชื่อโชคลาง
๔. ความเชื่อเกี่ยวกับฤกษ์ยาม นิมิต ฝัน
๕. ความเชื่อทางไสยศาสตร์
๖. ความเชื่อลักษณะของคนและสัตว์
๗. ความเชื่ออันเนื่องมาแต่ศาสนา
๘. ความเชื่อเกี่ยวกับการทำมาหากิน และอาชีพ
๙. ความเชื่อเกี่ยวกับประเพณี
๑๐. ความเชื่อเรื่องเคล็ดและการแก้เคล็ด
๑๑. ความเชื่อเกี่ยวกับนรกสวรรค์ ชาติ ภพ
๑๒. ความเชื่อเกี่ยวกับเลขดี เลขร้าย วันดี วันร้าย ฯลฯ

^{๑๕} ดนัย ไชโยธา, ลัทธิ ศาสนาและระบบความเชื่อกับประเพณีนิยมในท้องถิ่น, หน้า ๖๘-๖๙.

^{๑๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๓.

^{๑๗} สัญญา สัญญาวิวัฒน์, ศาสนาและความเชื่อในกรุงเทพมหานคร, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๖), หน้า ๑๔.

^{๑๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕.

๒.๑.๔ ผลของความเชื่อ

ความเชื่อนับเป็นพื้นฐานแห่งการนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ประโยชน์ของความเชื่อ ทำให้มีลักษณะต่าง ๆ ดังนี้ คือ^{๑๙}

๑. ความเชื่อทำให้เกิดความมั่นใจ
๒. ความเชื่อทำให้เกิดพลัง
๓. ความเชื่อทำให้เกิดการสร้างสรรค์
๔. ความเชื่อทำให้เกิดความสามัคคี
๕. ความเชื่อทำให้เกิดรูปธรรม (สัญลักษณ์)
๖. ความเชื่อเป็นพื้นฐานให้เกิดปัญญา
๗. ความเชื่อทำให้การนับถือศาสนาเป็นไปอย่างมั่นคง
๘. ความเชื่อทำให้เกิดฤทธิ์ทางใจ

ในทางตรงกันข้าม หากความเชื่อนั้นเป็นความงมงายไม่ใช่วิจาร์ณญาณ กล่าวคือ เชื่อตามคำบอกเล่าของบรรพบุรุษ โดยมิได้พิจารณาไตร่ตรองหาเหตุผล ก็ทำให้เกิดผลเสียแก่ชุมชนสังคม โดยเฉพาะในการพัฒนาประเทศ เพราะนอกจากจะไม่ให้ความร่วมมือแล้ว ยังกระทำการต่อต้านอีกด้วย

๒.๑.๕ ความเชื่อทางไสยศาสตร์

ไสยศาสตร์ หมายถึงตำราทางไสย วิชาทางไสย เป็นตำราทางไสยศาสตร์ลึกลับ เกี่ยวกับอิทธิปาฏิหาริย์ เวทมนตร์ คาถา อำนาจจิต เป็นต้น^{๒๐}

๒.๑.๖ ความเชื่อของคนไทยในอดีต

คนพื้นเมืองในสังคมไทยโบราณยังไม่รู้จักศาสนาพุทธและพราหมณ์ (ฮินดู) แต่ก็มี ศาสนาผี เพราะนับถือผีพื้นเมืองของแต่ละเผ่าและอำนาจเหนือธรรมชาติ ผีพื้นเมืองมีหลายระดับ เช่น ผีเรือน ผีบ้าน ผีฟ้า พญาแถน ผีเหล่านี้ติดต่อกับคนได้ โดยผ่านหมอผีที่เป็นผู้หญิง เรียกกันว่า คนทรงหรือร่างทรง ทุกคนในเผ่าหรือในท้องถิ่นเดียวกันย่อมอยู่ภายใต้อำนาจทางพิธีกรรมของหมอผี (คนทรง) ที่เป็นผู้หญิง ระบบความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับศาสนาผี คือความเชื่อเรื่องขวัญ คือมีความเชื่อว่าคนเรามีส่วนประกอบสำคัญอยู่ ๒ ส่วนคือ ส่วนที่เป็นตัวตนได้แก่ร่างกาย กับส่วนที่ไม่เป็นตัวตน ได้แก่ขวัญ ซึ่งมีเพียงหน่วยเดียว แต่ฝังกระจายอยู่ทั่วทุกส่วนของร่างกายตั้งแต่เกิดมา เช่น ขวัญหัว ขวัญตา ขวัญมือ ขวัญแขน ขวัญขา ฯลฯ และมีความสำคัญมากเท่าๆ กับร่างกาย โดยมีความเชื่อว่าถ้าขวัญอยู่คู่กับร่างกาย เจ้าของขวัญจะมีความสุขสบาย แต่ถ้าขวัญออกจากร่างกายไป เจ้าของขวัญอาจเจ็บไข้จนถึงตาย จึงต้องมีพิธีเรียกขวัญให้กลับเข้าสู่ตัวเพื่อความเป็นสิริมงคลและความอยู่ดีมีสุขของเจ้าของ

^{๑๙} สัญญา สัญญาวิวัฒน์, ปภาณี ฐิติวัฒนา, ศาสนาและความเชื่อในกรุงเทพมหานคร, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๖), หน้า ๑๔.

^{๒๐} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, หน้า ๑๒๓๖.

ขวัญ ขวัญต่างจากวิญญาณ เพราะคนไทยแต่ก่อนเชื่อว่า แม่เจ้าของขวัญจะตายไปแล้วก็ตาม แต่ขวัญยังมีอยู่ได้ และเมื่อคนตายได้ ๗ วัน ขวัญของผู้ตายจะพยายามหาหนทางกลับเหย้าเรือนเดิมของตน (ครั้งได้รับคติทางพระพุทธศาสนาแล้ว ความเชื่อก็ปรับเปลี่ยนไปว่าขวัญจะมีอยู่กับคนที่ยังมีชีวิตอยู่เท่านั้น เมื่อคนตายไปแล้วก็ไม่มีขวัญแต่จะมีวิญญาณแทน ซึ่งจะเกี่ยวข้องกับพิธีทางศาสนา) สัตว์และสิ่งของที่เกี่ยวข้องกับชีวิตและการทำมาหากินของคนล้วนมีขวัญทั้งนั้น เช่น ขวัญวัว ขวัญควาย ขวัญเรือน ขวัญข้าว ขวัญเกวียน ขวัญยุง ฯลฯ คนไทยมีพิธีกรรมเกี่ยวกับขวัญ เรียกว่า ทำขวัญ หรือ สู่ขวัญ หรือ เรียกขวัญ ตั้งแต่เกิดจนถึงวาระสุดท้ายก่อนตาย เป็นการสร้างความมั่นใจและความมั่นคงแก่ผู้รับขวัญ เหตุที่ต้องทำขวัญมีทั้งเหตุดี และเหตุไม่ดี เหตุดี เช่น ได้แต่งงาน ได้ลูก ได้ลาภ ได้ยศ ได้บวช ฯลฯ เหตุไม่ดี เช่น ลูกตายเสีย ผัวหรือเมียตายจาก ผันร้าย เจ็บป่วย ฯลฯ^{๒๑} เมื่อตายไปแล้วขวัญก็คือวิญญาณ หรือภูตผี ซึ่งอาจจะล่องลอยวนเวียนอยู่ในโลกมนุษย์ หรืออาจจะขึ้นไปบนสวรรค์กลายเป็นเทวดา การที่คนนอนหลับแล้วฝันก็คือว่า ขวัญหรือวิญญาณของคนได้ออกจากร่างไปชั่วคราวและเผชิญกับเหตุการณ์ต่างๆ ที่ปรากฏอยู่ในความฝัน ขวัญกลับมาสู่ร่างจึงตื่น เช่นเดียวกับสลบแล้วฟื้น ส่วนกรณีที่ตายนั้นขวัญไม่กลับมา หรืออาจจะกลับมาแต่เข้าสู่ร่างกายมิได้ด้วยเหตุใดก็ได้แล้วแต่จึงไม่ฟื้น ผีหรือวิญญาณตามคติของชาวไทยพุทธ แบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ ผีดี กับ ผีร้าย

ผีดี หมายถึงผีที่ปกติจะไม่หลอกหลอนใคร แต่อาจแสดงตัวให้เห็นได้ในบางกรณี มีหลายระดับ เช่น ผีเรือน ผีบรรพบุรุษ ผีวีรบุรุษจำพวก “เจ้าพ่อ” ต่างๆ ผีเจ้าที่เจ้าทาง เจ้าทุ่ง เจ้าป่า ฯลฯ ผีที่เป็นเทวดาทั้งหลายอยู่บนสวรรค์ชั้นต่างๆ ชั้นสูงสุดคือ ชั้นดาวดึงส์ ใดๆก็ดี เรื่องลำดับชั้น ฤทธิ์อำนาจต่างๆ ของเทวดานี้ มีการปะปนนับถือรวมกันอยู่มาก ระหว่างพุทธกับฮินดู จนชาวบ้านทั่วไปยากจะแยกออก นี่เป็นลักษณะพิเศษประการหนึ่งของพระพุทธศาสนาในประเทศไทยที่ว่ามีอิทธิพลของฮินดูแทรกผสมอยู่มาก

ผีร้าย คือ ผีที่เที่ยงหลอกหลอนและสร้างความหวาดกลัวให้แก่คนทั่วไป เช่น ผีตายโหง ผีปอบ ผีกระสือ ผีโคมด ผีกองกอย เปรต ฯลฯ การป้องกันผีร้ายเหล่านี้ต้องใช้กรรมวิธีทางไสยศาสตร์ เช่น คาถา อาคม พระพุทธรูปต่างๆ รวมทั้งทำพิธีกรรมขับไล่ผี

คนไทยพุทธโบราณเชื่อกันว่า ความผิดปกติทั้งหลายที่เกิดขึ้นและมีได้มาจากการกระทำของมนุษย์โดยตรงแล้ว ถือว่าเป็นการกระทำของผีหรือวิญญาณต่างๆทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นการเจ็บไข้ได้ป่วย หรือฝนไม่ตกตามฤดูกาลก็ตาม ฉะนั้นวิธีแก้ไขปัดเป่าจึงต้องกระทำพิธีกรรมทางไสยศาสตร์ให้ถูกต้องในแต่ละเรื่อง ที่ควรเช่นไหว้ก็ต้องเช่นไหว้ ที่ควรขับไล่ก็ต้องขับไล่ เป็นต้น การบนบานศาลกล่าวก็เชื่อกันว่าเป็นวิธีการที่จะให้วิญญาณที่มีฤทธิ์เดชช่วยเหลือ เมื่อได้รับผลตามที่ตั้งใจแล้วจะต้องไปทำการแก้บนตามที่ได้สัญญาไว้ หากไม่แล้ววิญญาณที่ตนไปบนไว้อาจโกรธแค้นและทำอันตรายเอาได้ภายหลัง...^{๒๒}

ในสังคมชาวพุทธ ระบบความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์และไสยศาสตร์เป็นส่วนประกอบที่มีประโยชน์ต่อสังคม ทั้งในระดับจิตใจของแต่ละบุคคลและในระดับชุมชน ซึ่งความเชื่อในไสยศาสตร์

^{๒๑} รายงานพิเศษศิลปวัฒนธรรม, “บวชนาค ต้องทำขวัญนาค: ประเพณีของนาคอุษาคเนย์ที่ไม่มีในอินเดียลังกา”, ศิลปวัฒนธรรม, ปีที่ ๒๔ ฉบับที่ ๘ (มิถุนายน ๒๕๔๖): ๖๗-๖๘.

^{๒๒} สนิท สมัครการ, ความเชื่อและศาสนาในสังคมไทย วิเคราะห์เชิงสังคมมานุษยวิทยา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๙), หน้า ๕๔.

จะสามารถตอบสนองความต้องการทางจิตใจของประชาชนได้ ในระดับสังคมความเชื่อทางศาสนา พราหมณ์และไสยศาสตร์ซึ่งเน้นทางด้านพิธีกรรมมาก มีบทบาทในการรวมคนในชุมชนให้มาประกอบ พิธีกรรมร่วมกัน สร้างความสามัคคีและทำให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้ ไสยศาสตร์เป็นความ เชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ เช่น ผีसाงเทวดา และสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติ การติดต่อกับสิ่งที่มี อำนาจเหนือธรรมชาติทำได้โดยพิธีกรรมทางไสยศาสตร์ เช่นการใช้เวทมนตร์คาถา โดยมีผู้ประกอบ พิธีกรรม คือ หมอผี คนทรงหรือจ้ำ แล้วแต่กรณี ซึ่งเน้นพิธีกรรมและพยายามดำเนินการเพื่อให้เป็นไป ตามวัตถุประสงค์บางอย่างเป็นส่วนบุคคล อันเป็นข้อแตกต่างจากศาสนา^{๒๓}

พล.ต.ท.นพ.สมศักดิ์ สืบสงวน ได้กล่าวว่า

๑. พระพุทธองค์ทรงสอนพุทธบริษัท เฉพาะผู้มีศรัทธาในพระองค์เท่านั้น ไม่เคยสอนใครที่ เขาไม่ศรัทธาในพระองค์ แม้แต่พระพุทธบิดาในขณะที่ยังไม่ศรัทธาในความเป็นพระพุทธเจ้าของ พระองค์

๒. ทรงสอนตามจริต นิสัย และกรรมของคน ซึ่งแตกต่างกัน ไม่สอนมั่ว ๆ แบบในปัจจุบัน ขอยกตัวอย่าง สัก ๒ จริต คือ

๒.๑ พวกพุทธจริต คือ ฉลาดมาก หรือ อุกติตัญญู (พวกดอกบัวพ่นน้ำ กำลังจะบาน อยู่แล้ว) พระสารีบุตรทรงสอนเวทนานุปัสสนา มหาสติปัฏฐาน, พระโมคคัลลาน์ทรงสอนเรื่องธาตุ ๔ และท่านภิกษุทรงสอนให้ตัดรูปตัวเดียว ก็จบกิจในพุทธศาสนา สิ่งใดที่เขามีอยู่แล้วในตนแล้ว พระองค์จะไม่สอน สอนตรงจุดที่เขายังติดอยู่เท่านั้น ทุกคนก็มีดวงตาเห็นธรรมตามลำดับ จนจบกิจใน พุทธศาสนาทุกราย สำหรับพวกพุทธจริตนี้ส่วนใหญ่ จะมีโทษะจริตควบคู่ไปด้วย ทรงให้ใช้กรรมฐาน ๔ กอง คือ ธาตุ ๔ , อาหารปฏิกุศลสัญญา มรณานุสสติ และ อุปสมานุสสติ.

๒.๒ พวกศรัทธาจริต ซึ่งส่วนใหญ่มีโมหะจริตและวิตกจริตควบคู่ไปด้วย ทรงให้ใช้ กรรมฐาน ๖ กอง คือ พุทธา-ธัมมา-สังฆา-สีลา-จาคา และเทวดานุสสติ เป็นหลักเพราะทั้ง ๖ ข้อ ล้วน แต่ให้ยึดความดีหรือบุญไว้เป็นหลักใหญ่ กันนรกไว้ก่อนทั้งสิ้น พวกศรัทธาจริตมักเชื่อง่าย จึงถูกต้มตุ๋น ง่าย ถ้าไปพบอาจารย์ที่เป็นมิชฌาปฏิฐิต์ด้วย ก็มีผลลงนรกหมด ถ้าไปพบอาจารย์ที่เป็นสัมมาทิฐิก็โชค ดี ท่านจะสอนให้ยึดบุญ เกาะบุญหรือความดีไว้เป็นหลัก จึงกันนรกได้อย่างดี

๓. จากเหตุผลในข้อที่ ๒ ทำให้วันนี้จิตของผมเข้าใจชัดเจนว่าพระองค์ทราบด้วยพุทธ ญาณว่า พวกชาวกาลามะมีศรัทธาจริตและมีโมหะจริตควบคู่ด้วย คือ เชื่อง่ายเพราะง่หรือขาดปัญญา จึงให้หลักไว้ ๑๐ ประการ คือ

๓.๑ อย่าฟังยึดถือ เพราะได้ยินได้ฟังมา (อย่าเชื่อโดยขาดการพิจารณาด้วยปัญญา ก่อน)

๓.๒ อย่าฟังยึดถือ เพราะถ้อยคำที่สืบ ๆ กันมา (เขาเล่าว่าโดยตนไม่ได้เห็นกับตา ไม่ได้ยินกับหูของตนเอง)

๓.๓ อย่าฟังยึดถือเพราะตื่นข่าว (หลงเชื่อโดยขาดสติ-ปัญญา แบบกระต่ายตื่นตูม มี มงคลตื่นข่าว)

^{๒๓} อมรา พงศาพิชญ์, วัฒนธรรมศาสนาและชาติพันธุ์:วิเคราะห์สังคมไทยแนวมานุษยวิทยา, พิมพ์ ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพฯมหานคร : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๓๖-๔๐.

๓.๔ อย่าพึงยึดถือโดยอ้างตำรา (ตำราที่เป็นมิจฉาทิฎฐิ มีอยู่มากมายในปัจจุบัน)

๓.๕ อย่าพึงยึดถือโดยการเดา (การเดาส่ง เดาสุ่ม คือความโง่ พุทธศาสนาห้ามเดา เพราะมีโทษสูง)

๓.๖ อย่าพึงยึดถือโดยการคาดคะเน (คือ คิดเอาเองโดยไม่รับผิดชอบ แบบพวกโหร พวกห้อยทั้งหลาย)

๓.๗ อย่าพึงยึดถือโดยตรีกตามอาการ (คือ คิดเอาด้วยเหตุผล ด้วยโลกียปัญญา ซึ่งเป็นสัญญาล้วน ๆ)

๓.๘ อย่าพึงยึดถือโดยถูกกับทิฎฐิของตน (เพราะว่าเป็นอุปาทานที่ตนยังไม่หมด อารมณ์ ๒ คือ ราคะกับปฏิฆะ)

๓.๙ อย่าพึงยึดถือผู้พูดสมควรจะเชื่อได้ (เพราะมีศรัทธาจริตขาดปัญญาจึงมีความลำเอียงหรืออคติ)

๓.๑๐ อย่าพึงยึดถือสมณะนั้นเป็นครูของตน

(เพราะมีอุปาทานยึดติดในบุคคล ไม่ยึดพระธรรม)

มีความโดยย่อ ๆ ว่า พรหมณ์ ๒ พวก ประกาศวาตะของตน แล้วตีเตียนพูดกระทบฝ่ายตรงข้าม แต่พูดยกย่องพวกตนเอง จึงเกิดปัญหา ชาวกาลามะจึงนำความสงสัยหรือปัญหานี้มาพูลถาม พระพุทธองค์

๔. ทรงให้หลักเป็นกลาง ๆ ไว้ ๑๐ ประการ แต่ในตอนท้ายทรงเน้นให้ใช้ปัญญาใคร่ครวญเสียก่อน อะไรดีก็ควรคงไว้ อะไรไม่ดีก็ให้ละวางเสีย ทรงแนะนำให้อาสาสิ่งเหล่านั้นมาทดลองปฏิบัติด้วยตนเองก่อนจนเกิดผล เมื่อเกิดผลจริงแล้วจึงค่อยเชื่อ โดยปกติพระองค์จะสอนบุคคลตามจริตนิสัย และกรรมของแต่ละคนเป็นหลักสำคัญ แต่พวกกาลามะขณะนั้นยังมีใช้พุทธบริษัทของพระองค์ เพียงแค่ศรัทธามาให้พระองค์ช่วยตัดสินปัญหาของพวกเขาเหล่านั้น เมื่อสอนจบแล้ว จึงมีศรัทธาเต็มขอเอาพระองค์เป็นที่พึ่งตลอดชีวิต จึงขอสรุปว่า ชาวกาลามะ ซึ่งมีศรัทธาจริตบกพร่อง (เชื่อง่ายและโง่ขาดปัญญา) แต่ก็ยอมรับว่าตนเองยังโง่ขาดปัญญาอยู่ จึงยังเอาดีได้ พระองค์จึงให้หลัก ๑๐ ประการไว้ และสอนให้พบความจริงในพุทธศาสนาเป็นอย่างไร เขาจึงศรัทธาในศาสนาของพระองค์แทน

๕. พวกที่อ้างกาลามสูตร ทั้งในอดีตและปัจจุบัน ล้วนมีแนวความคิดว่า เทวดา พรหม สวรรค์ นรกไม่มี และนิพพานสูญ คนตายแล้วไม่เกิดทั้งสิ้น ซึ่งเป็นความคิดที่คัดค้านคำสอนของพระพุทธเจ้าโดยตรง อันเป็นมิจฉาทิฎฐิ พระพุทธองค์ทรงตรัสไว้ความว่า ไม่มีโทษใดที่จะร้ายแรงเท่ากับมิจฉาทิฎฐิ เพราะหากเขาเริ่มต้นผิดแล้วก็จะผิดตลอด ซึ่งตรงข้ามกับสัมมาทิฎฐิ ซึ่งหากเขาเริ่มต้นถูกก็จะถูกตลอด

๖. พระองค์ทรงทราบความจริงทั้ง ๓ โลก (ยมโลกหรืออบายภูมิ ๔ ,มนุษย์โลก และเทวโลก ซึ่งรวมพรหมโลกอยู่ด้วย) ก่อนผู้อื่นทั้งหมด ทรงพระเมตตารวบรวมคำสั่งสอนของพระองค์ขึ้นมาตามจริตนิสัยและกรรมของแต่ละคน ซึ่งทำกรรมกันมาไม่เสมอกัน จึงมีคำสั่งสอนจำนวนมากถึง ๘๔,๐๐๐ วิธีหรืออุปาย หรือพระธรรมชั้น ๓ ทุก ๆ บทล้วนเป็นอริยสัจทั้งสิ้น อริยสัจ แปลว่า ความจริง ซึ่งพระองค์ทรงตรัสรู้ด้วยพระองค์เอง ไม่จริงก็ไม่ตรัส (ไม่พูด) ตรัสอย่างไรก็ได้ตามนั้น ตรัสแล้วไม่เคยคืนคำ คำตรัสของพระองค์ไม่เคยเป็นสอง เป็นเจ้าของพุทธศาสนา จึงเป็นพี่ใหญ่ในพุทธศาสนา ไม่

จำเป็นต้องกัมศีระชะให้กับผู้ใดอีก และใช้คำสรรพนามเรียกพระองค์ว่า ตถาคต แต่พระองค์เดียวในโลก ทรงตรัสรู้ด้วยตนเองจึงไม่มีครู บุคคลใดที่ปรามาสคำสอนของพระองค์ พระองค์เรียกบุคคลนั้นว่า เตียรถีย์ เป็นคนนอกศาสนาของพระองค์ ตั้งตนเป็นศัตรูกับพระองค์อย่างเปิดเผย มีเจตนาไม่บริสุทธิ์ เขียนบทความเรื่อง กาลามสูตร โดยใช้พระองค์บังหน้าในตอนต้น แต่ไม่ยอมเขียนตอนท้าย ซึ่งมีความสำคัญมาก อันเป็นอริยสัจ หรือความจริงที่เน้นสอนพวกชาวกาลามะให้ใช้ปัญญา ให้เป็นคนมีเหตุ มีผล ไม่หุเบา ใจเบา เชื่ออะไรง่าย ๆ แบบคนโง่ พวกเหล่านี้สรุปเอาด้วยปัญญาตนเองว่า แม้คำสอนของพระองค์ก็ยังไม่เชื่อไม่ได้ ต้องปฏิบัติให้เกิดผลตามนั้นเสียก่อนจึงค่อยเชื่อ

๗. บุคคลกลุ่มนี้คิดว่า ร่างกายเป็นตัวเขา เป็นของเขา เมื่อร่างกายของเขาตาย มันก็สูญ ไม่เกิดอีกแล้ว จบกันแค่นั้นเขาไม่รู้เลยเรื่องจิต ว่าร่างกายประกอบด้วยกายกับใจหรือจิต กายเป็นเปลือกที่จิตมาอาศัยอยู่ชั่วคราวเท่านั้น ถึงเวลากายก็ต้องตายไปเป็นธรรมชาติ ส่วนจิตนั้นไม่เคยตาย เป็นอมตะตลอดกาล จิตสร้างกรรมอะไรไว้ (กายกรรม วชิกรรม มโนกรรม) ก็ต้องเป็นไปตามกรรมที่ตนทำไว้เองทั้งสิ้น เพราะพระองค์ทรงตรัสไว้ชัดว่า หนีภัยในโลกนี้ หนีไม่พ้นหรอก เพราะเป็นกฎของกรรม ซึ่งเที่ยงเสมอ และให้ผลไม่ผิดตัวด้วย บุคคลเหล่านี้เมื่อเขาเข้าใจผิด เริ่มเป็นมิจฉาทิฎฐิ ความคิดเห็นของเขาก็ผิดตลอด ผลหรือโทษมีสูง เพราะเป็นการปรามาสพระรัตนตรัยโดยตรง จึงมีนรกเป็นที่ไป สมเด็จพระพุทธเจ้าองค์ปัจจุบัน ทรงตรัสไว้ในคิริมานนทสูตร ในหลักคำสอนที่ ๕ ว่า ผู้รู้กับผู้ไม่รู้ได้รับทุกข์เหมือนกัน หากทำบาป...ทุกข์ในนรกจรรู้ก็ตามไม่รู้ก็ตาม ถ้าทำกรรมที่เป็นบาปแล้ว ผู้ที่รู้หรือไม่รู้ก็ตกนรกเหมือนกัน ถ้าไม่รู้จักนรก ก็ยังไม่มีทางพ้นนรกได้

๘. บุคคลเหล่านี้ เมื่อเขาไม่รู้เรื่อง กายกับจิตตามความเป็นจริง เขาก็พยายามเอาลูกตาของเขาดูให้เห็นเทวดา พรหม ดูสวรรค์ ดูนรก และพระนิพพาน เมื่อลูกตาไม่เห็นก็ว่าไม่มี แต่พวกสัมมาทิฎฐิเขาเอาจิตเห็น เห็นด้วยจิต หรือสัมผัสเห็น สัมผัสรู้ได้ด้วยจิต ซึ่งเป็นเรา เป็นของเราโดยตรง ยกเว้นพวกสุขขวิปัสสโก ซึ่งไม่เห็นด้วยจิต แต่จิตสัมผัสรู้ได้ด้วยศรัทธาในพระพุทธเจ้า ศรัทธานั้นหมายความว่า เชื่อโดยปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระองค์ด้วย (ไม่ใช่พวกพุทธตามสามะโนคร้ว) เขาปฏิบัติบูชา โดยการทำทาน รักษาศีลและเจริญภาวนา เพื่อตัดความโลภ โกรธ หลง หรือ ปฏิบัติตามศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งย่อมาจากอริยมรรค ๘ นั้นเอง เพื่อนำไปสู่ความพ้นทุกข์ได้ตามลำดับ จากอริศีล อธิจิต และอธิปัญญา ตามลำดับ อธิศีล มีผลทำให้เขาพ้นอบายภูมิ ๔ เป็นพระโสดาบันและพระสกิทาคามี อธิจิต ทำให้พ้นการเกิดมาเป็นมนุษย์ในโลกมนุษย์ และพ้นจากการเกิดเป็นเทวดาและพรหมด้วย อธิปัญญา ตามลำดับ

๙. คำพูดของพวกมิจฉาทิฎฐิที่ว่า แม้แต่คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าก็ยังไม่เชื่อไม่ได้ ต้องปฏิบัติจนเกิดผลตามนั้นเสียก่อน จึงค่อยเชื่อ ก็หมายความว่าบุคคลเหล่านั้นจะต้องปฏิบัติจนเป็นพระพุทธเจ้าเสียก่อน จึงจะเชื่อคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าได้ ความจริงแล้วพระองค์สอนตามจริตนิสสัยและกรรมของแต่ละบุคคล ซึ่งมีมาไม่เสมอกัน ให้ท่านย้อนไปดูข้อ ๒ และ ๓ ใหม่อีกครั้งแล้วท่านจะเข้าใจได้ดี

๑๐. กาลามสูตร หรือ เกสปุตตสูตร หากผู้ใดได้อ่านด้วยตนเองแล้ว จะพบว่าทรงเมตตาให้ชาวกาลามะใช้ที่ฟังอันสุดท้าย คือ ให้ฟังตนเอง อันเป็นที่ฟังที่ประเสริฐสุด โดยทรงแนะนำให้เขาฟังรู้ด้วยตนเองว่า

- ก) ธรรมเหล่านั้นเป็น กุศล หรือเป็น อกุศล
- ข) ธรรมเหล่านั้นเป็นบุญ หรือเป็นบาป (ดีหรือชั่ว)
- ค) ธรรมเหล่านั้นเป็นคุณ หรือเป็นโทษ
- ง) ธรรมเหล่านั้นผู้รู้ไม่ติเตียน หรือติเตียน
- จ) ธรรมเหล่านั้นมีประโยชน์ หรือไม่มีประโยชน์
- ฉ) ธรรมเหล่านั้นเป็นสุข (ไม่เกิดทุกข์) หรือทำให้เกิดทุกข์

หากเป็นไปในทางลบ คือ เป็นอกุศล เป็นบาป มีโทษ ผู้รู้ติเตียน ไม่มีประโยชน์ และทำให้เกิดทุกข์ ก็จงละธรรมเหล่านั้นเสีย นี่คือแนวคิดที่พระองค์แนะนำให้ใช้ตนเองเป็นที่พึ่ง ให้พิจารณาด้วยปัญญาของตนเองก่อน ทรงตรัสไว้ชัดแจ้ง แต่พวกท่านคล้ายเดียดรณี ไม่ยอมนำมากล่าว ส่อเจตนาที่จะหลอกลวงบิดเบือนให้ผู้ฟัง ผู้อ่านเข้าใจผิด ๆ หลงผิด และเชื่อพวกเขาอย่างผิด ๆ ด้วยเจตนาชั่วช้า เท่ากับมีเจตนาฆ่าสาวาทหรือโกหกโดยตรง เพราะเขาคิดชั่วเป็นประการแรก คิดแล้วทำตามที่คิด คือ พูดชั่วและทำชั่ว ตามที่คิด เป็นประการที่สอง เมื่อผู้ฟังหรือผู้อ่านเชื่อตามการกระทำของเขา ก็เท่ากับมีผลสมบูรณ์ครบ ๓ ประการ คือสมดังเจตนาของตนครบ ๓ วาระ ศีลข้อ ๔ (มุสาวาท) จึงขาด ๑๐๐

๑๑. พระองค์ยกตัวอย่าง ธรรมที่เป็นอกุศล ๓ ตัว คือ โลก โกรธ หลง ว่าหากมีขึ้นกับจิตใจของใครแล้ว ก็จะมีผลทำให้ศีลขาดได้ทุกข้อ เพราะเป็นธรรมที่ไม่มีประโยชน์ เป็นทุกข์ เป็นอกุศล มีโทษ มีผู้ติเตียน หากรู้ได้ด้วยใจตนเองแล้ว ก็ควรละธรรมเหล่านั้นเสีย คือ อย่าเชื่อ และอย่าปฏิบัติตามให้ละธรรมนั้นเสีย

สรุปว่า พระองค์ชี้ให้เห็นโทษของความโลภ โกรธ หลง ด้วยธรรมะ หรือธรรมชาติของคนทั่วไป ซึ่งควรจะได้ด้วยปัญญาต้น ๆ คือ ยกเอาศีล ๕ เป็นข้อชี้ให้เห็นโทษ หรือเห็นผลแห่งการมีความโลภ โกรธ หลงอยู่ในจิต จิตมันจะสร้างกรรมที่เป็นอกุศลออกมาอย่างชัดแจ้ง

๑๒. พระองค์ชี้ให้เห็นคุณ ของการละ โลก โกรธ หลง แล้วจะมีผลทำให้ศีล ๕ บริสุทธิ์ได้ ดังนั้น การละโลก โกรธ หลงจึงเป็นธรรมที่เป็นกุศล มีประโยชน์ มีความสุข ไม่มีโทษ ไม่มีผู้ติเตียน เป็นธรรมที่ควรเชื่อถือและปฏิบัติตามได้

๑๓. เมื่อชาวกาลามโคตร หรือชาวนิคมนกสพุตตะ ได้ฟังคำสอนของพระองค์จนหายสงสัยแล้ว ก็สามารถใช้อุปมาของตนหรือใช้ตนเป็นที่พึ่งแห่งตนได้ถูกต้องแล้ว พระองค์จึงสอนเพิ่มเติมในธรรมที่สูงกว่าศีล (ศีล เป็นธรรมที่ท่านคน ซึ่งแปลว่ายุ่ง ให้เป็นมนุษย์ ซึ่งแปลว่าประเสริฐได้) ทรงยกเอา อริยสาวกของพระองค์เป็นตัวอย่างว่า เป็นผู้ปราศจากความโลภ โกรธ หลงแล้ว เพราะมีสติสัมปชัญญะมั่นคง ประกอบด้วยพรหมวิหาร ๔ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา พร้อมทำให้จิตไม่มีเวร ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น จึงทำให้จิตใจผ่องใสอยู่เสมอ (เพราะละความชั่ว คิด พูด ทำ แต่สิ่งที่ดีมีประโยชน์ จึงทำให้จิตใจผ่องใสอยู่เสมอ) จึงมีจิตมั่นคงอยู่เสมอทั้งในปัจจุบันและอนาคต คือ

ก) ถ้าชาติหน้ามีจริง ผลของกรรมหรือวิบากของกรรมทั้งฝ่ายดีและฝ่ายชั่วมีจริง ผู้ทำกรรมดี วิบากย่อมดี ตายไปก็ไปสู่สุคติโลกสวรรค์แน่

ข) ถ้าชาติหน้าไม่มี ผลของกรรมหรือวิบากของกรรมทั้งฝ่ายดีและฝ่ายชั่วไม่มี ในปัจจุบันเราก็ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียน(ทั้งตนเองแล้วผู้อื่น) ไม่มีทุกข์ มีแต่สุขก็มีผลเป็นสุขในปัจจุบัน

ค) ในปัจจุบัน เมื่อเราไม่ได้คิดชั่วแก่ใคร ๆ ใจเราก็ไม่เป็นทุกข์ เพราะบุญ บาป, ดี ชั่ว, กุศล, อกุศล ล้วนเกิดจากความคิดของเราเองทั้งสิ้น เราเป็นผู้ก่อ เป็นผู้สร้าง เป็นผู้กระทำการกรรมขึ้นเอง กรรมทั้งหลายล้วนเกิดที่ใจก่อนทั้งสิ้น เพราะกรรมหรือกรรมทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้ามีใจเป็นใหญ่ (ใจประเสริฐสุด) ทุกสิ่งสำเร็จได้ที่ใจ พระอริยสาวกทุกท่านจึงบำเพ็ญเพียรปฏิบัติที่ใจเป็นหลัก โดยใช้สติคุมจิตของตนเอง อย่าให้คิดชั่ว ผลทำให้จิตผ่องใสอยู่เสมอ และเป็นสุข

ง) พระอริยสาวก เมื่อท่านไม่ทำชั่วแม้แต่คิด ท่านกระทำแต่กรรมดี จิตของท่านจึงผ่องใสอยู่เสมอ

๑๔. พวกกาลามโคตร เมื่อฟังธรรมของพระองค์จบแล้ว ก็เกิดศรัทธาในธรรมของพระองค์ เพราะใจหมดสงสัยในธรรมที่พระองค์ได้แสดงแล้ว ต่างก็ขอเป็นอุบาสก อุบาสิกา ขออยู่ในไตรสรณคมณ์ตลอดชีวิต ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป^{๒๔}

๒.๑.๗ ความเชื่อดั้งเดิม

มนุษย์เกิดขึ้นมาในโลกและมีพัฒนาการมาโดยลำดับ ตั้งแต่เมื่อครั้งที่โลกยังไม่เจริญมนุษย์เกิดความกลัว และมีความต้องการที่จะให้มีชีวิตรอดพ้นจากอันตรายต่างๆ ที่เกิดขึ้น จากความร้อน ความหิวกระหาย ความหนาว เป็นต้น สมัยก่อนมนุษย์ยังไม่มีสติปัญญาที่จะเข้าใจเหตุการณ์ต่างๆ ได้ดีพอ จึงนับถือแม่น้ำ ภูเขา ต้นไม้พระจันทร์พระอาทิตย์ดวงดาวต่าง ๆ และทุก ๆ สิ่งในเอกภพว่ามีชีวิต โดยเชื่อว่าสิ่งต่างๆ ในโลกมีฤทธิ์มีอำนาจมากมาย สามารถที่จะดลบันดาล ให้คุณให้โทษ ให้เกิดเหตุการณ์ต่างๆ ทั้งทางดีและทางร้ายได้ เมื่อเกิดเหตุการณ์ขึ้น มีความสะดุ้งกลัวภัยที่จะเกิดขึ้น การเชื่อ การนับถือ การบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์จึงมีขึ้น จึงมีการบูชาบวงสรวง กราบไหว้เคารพ จนกลายมาเป็นความเชื่อที่ฝังลึกอยู่ในจิตใจของมนุษย์ตลอดมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน แม้ว่ายุคนี้ความเชื่อทางวิทยาศาสตร์จะเจริญมากมีการรู้ทันเหตุการณ์ต่างๆ เหล่านั้น แต่ยังมี การบูชา กราบไหว้ความเชื่อเรื่องภูตผีรวมทั้งสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ ก็ยังฝังแน่นในจิตใจมนุษย์เสมอมา จึงทำให้มนุษย์หาวิธีการที่จะทำให้ตนเองปลอดภัยจากอันตรายเหล่านั้นจึงทำการบูชากราบไหว้เพื่อให้คุ้มครองป้องกันภัยให้เมื่อกกล่าวถึงการบูชาจำเป็นต้องกล่าวถึงเรื่องความเชื่อด้วย เพราะการบูชาเกิดขึ้นเพราะมนุษย์มีความเชื่อทั้งนั้น ความเชื่อเป็นเรื่องทางจิตใจ “เกิดจากการสนองความอยากรู้อยากเห็น (curiosity) จัดว่าเป็นสัญชาตญาณดั้งเดิมเริ่มตั้งแต่มนุษย์เกิดมาเป็นทารกและมีพัฒนาการกลายมาเป็นความใคร่รู้ในวัยเด็กจนเจริญเติบโตเป็นผู้ใหญ่”^{๒๕} เมื่อมีความเชื่อต่อสิ่งที่เข้าใจว่ามีอำนาจสูงสุดในการดลบันดาลจึงมีการบูชา ซึ่งหมายถึงการเคารพนับถือบุคคล หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่นับถือด้วยเครื่องสักการะ มีดอกไม้ธูปเทียน เป็นต้น เป็นความเชื่อของคนโบราณจนกลายมาเป็นลัทธิศาสนาต่าง ๆ

^{๒๔} สมศักดิ์ สืบสงวน, พล.ต.ท.นพ., การสอนของพระพุทธองค์กับกาลามสูตร, [ออนไลน์].แหล่งที่มา: www.tangniparn.com/page1_b00k4.html [๑๙ ก.ย.๒๕๖๐].

^{๒๕} นายแพทย์สุวัฒน์ จันทร์จาง, ความเชื่อของมนุษย์เกี่ยวกับปรัชญาศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุขภาพใจ, ๒๕๔๐), หน้า ๗

๒.๑.๘ การเชื่อเรื่องสัญลักษณ์และเครื่องราง ของขลัง

ความเชื่อในเรื่องสัญลักษณ์ทางศาสนา หรือสิ่งของ เครื่องใช้ของบุคคลพิเศษที่เราเคารพ นับถือ ที่ต่อมาได้กลายมาเป็นเครื่องรางของขลัง ให้คนเคารพบูชา ความเชื่อเหล่านี้เกิดจากความ พอใจที่จะนำวัตถุสิ่งของ หรือสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ที่ตนมีความเคารพเชื่อมั่นว่าจะสามารถป้องกันอันตรายได้ เช่น รูปเหมือนผู้ที่เราเคารพ รูปสัตว์ต้นไม้ เป็นต้น มาเป็นเครื่องหมาย นำไปไว้บูชาสำหรับตน หรือ นำไปเป็นสัญลักษณ์ประจำตระกูล ประจำเผ่าของตน สิ่งเหล่านี้เริ่มต้นเป็นเพียงเครื่องหมายธรรมดา ต่อมาได้กลายมาเป็นเครื่องรางของขลัง มีไว้สำหรับป้องกันอันตรายต่างๆรวมไปถึงให้โชค ลาก ให้ ความสุข ความสำเร็จแก่คนที่บูชาได้ ความเชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เป็นความเชื่อถือในสิ่งลึกลับที่มีอำนาจ เหนือมนุษย์ธรรมดา อันจัดว่าเป็นส่วนหนึ่งของไสยศาสตร์ คนโบราณไม่ว่าชาติใดต่างก็มีความเชื่อใน เรื่องนี้กันทั้งนั้น โดยเชื่อว่าเป็นสิ่งมีอำนาจสามารถดลบันดาลให้เกิดเหตุการณ์ต่างๆ ได้อย่างมหัศจรรย์^{๒๖}

๒.๑.๙. ความเชื่อเรื่องภพภูมิใต้ดิน

มนุษย์ตั้งแต่โบราณมามีความเชื่อเรื่องภพภูมิที่อยู่ใต้ดิน โดยมีความเชื่อว่า ได้แผ่นดินนี้ลง ไปเป็นที่มืด น่ากลัว เป็นที่อยู่อาศัยของคนที่ทำความชั่วเชื่อว่าเมื่อคนเหล่านั้นตายไปแล้วก็จะไปเกิด ตรงนั้น ที่เรียกว่านรก เป็นสถานที่ซึ่งหาความรำไรไม่ได้ มีแต่การได้รับทุกข์ทรมาน คนที่ทำความชั่ว เมื่อตายไปแล้ววิญญาณจะไปเกิดที่นั่น และจะรอคอยวันเวลาที่จะพ้นจากโลกแห่งความมืดมิดนั้น ไปสู่ โลกที่มีแต่ความสว่างไสว^{๒๗}

จากการศึกษาในเรื่องของความเชื่อดังกล่าวมา พอสรุปได้ ๔ ประเด็น คือ

๑. ความเชื่อที่มนุษย์เห็นธรรมชาติเช่นดวงอาทิตย์ดวงจันทร์ดวงดาว ให้แสงสว่างแก่ โลกมีคุณประโยชน์ต่อมนุษย์ สัตว์ และพืช บนผืนโลกเข้าใจว่าสิ่งเหล่านี้มีผู้สร้างขึ้นมา เมื่อตนปรารถนาความสุข ความสำเร็จ จึงบูชาอ่อนน้อม
๒. ความเชื่อที่เห็นปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ เช่น ฟ้าร้อง ฟ้าผ่า แผ่นดินไหว เป็นต้น มีความกลัวภัย หวังความปลอดภัย จึงบูชาอ่อนน้อม
๓. การบูชาเทพเจ้า โดยเชื่อว่า สรรพสิ่งในโลกเกิดขึ้นมาเพราะอำนาจเทพเจ้าดล บันดาล การทำความพอใจให้แก่เทพเจ้า จึงเป็นสิ่งที่ต้องทำ เพราะเมื่อเทพเจ้าพอใจก็จะดลบันดาลให้ สมปรารถนาได้
๔. ความเชื่อเกี่ยวกับวิญญาณบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วเป็นหน้าที่ของคนที่อยู่ข้าง หลังที่ระลึกถึงบุญคุณจะต้องทำการบูชาเช่นสรวงด้วยเครื่องบูชาต่างๆเพราะเชื่อว่าวิญญาณท่าน เหล่านั้นให้คุณให้โทษต่าง ๆ ได้

ความเชื่อเหล่านี้ ได้รับการปฏิบัติสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน บางครั้งอาจจะปราศจาก เหตุผลไปบ้าง แต่ก็ได้รับการปฏิบัติสืบทอดกันเรื่อยมา ปัจจุบันความเชื่อเหล่านี้ก็ยังคงมีอยู่ แม้ว่ายุคนี้

^{๒๖} ฌณี พยอมยงค์, ความเชื่อของคนไทย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๒๕๓๖), หน้า ๑๑๑-๑๑๒.

^{๒๗} ศาสตราจารย์ เสฐียร พันธรั้งสี, ศาสนาโบราณ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๔), หน้า ๑๗-๓๓.

จะเป็นยุคเทคโนโลยีแล้วก็ตาม เวลาเกิดปัญหาต่าง ๆ เกิดความทุกข์ความเดือดร้อน หรือมีความต้องการประสบความสำเร็จก็ยังมีคนกราบไหว้ บูชา อ้อนวอน ขอพรขออำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ดลบันดาลให้พ้นจากปัญหาพบแต่สิ่งที่ดีด้วยความเชื่อที่ว่า สิ่งศักดิ์สิทธิ์มีจริง และมีอำนาจดลบันดาล ได้จริง จากความเชื่อดังกล่าวทำให้มนุษย์ทั้งในอดีต และปัจจุบันได้ยึดถือปฏิบัติจนกลายเป็น ศรัทธาที่มีอิทธิพลอยู่ในจิตใจของมนุษย์เรื่อยมา

๒.๒ แนวคิดเรื่องพิธีกรรมในพระพุทธศาสนา

๒.๒.๑ ความหมายของพิธีกรรม (Ritual)

พิธีกรรม หมายถึง การบูชา แบบอย่างหรือแบบแผนต่างๆ ที่ปฏิบัติในทางศาสนา^{๒๘} เป็น คำบัญญัติของการประกอบพิธีการต่างๆ และคำว่า พิธีการ (Rite) หมายถึง พิธีตามประเพณีทาง ศาสนาหรือในโอกาสสำคัญ พิธีกรรมจะก่อให้เกิดอำนาจพิเศษขึ้นมา เป็นการเพิ่มสีสันและพลังอำนาจ ให้แก่การดำเนินชีวิตประจำวัน^{๒๙} เป็นรูปแบบของพฤติกรรมหรือการทำพิธี^{๓๐}

สรุปว่า พิธีกรรม คือ พฤติกรรมที่กระทำขึ้นเพื่อสนองโลกียวิสัย หรือเพื่อความสูงส่งทาง จิตวิญญาณ ซึ่งมีความศักดิ์สิทธิ์ โดยถูกต้องตามกฎหมาย ประเพณี การสั่งสมของ วัฒนธรรม และ เป็นที่ยอมรับของคนทั่ว จะต้องเป็นการกระทำที่ปลุกเร้าหรือเรียกร้องให้เกิดปฏิกิริยาหรืออารมณ์ได้

ส่วนประกอบของพิธีกรรมได้แก่ ศาสนา พลังแห่งเวทมนตร์ วัฒนธรรมและประเพณี ซึ่ง รวมกลุ่มกันขึ้นเป็นสัญลักษณ์ และพิธีกรรม^{๓๑} ...และส่วนที่เป็นหัวใจของพิธีกรรมคือขั้นตอนของพลัง ลึกลับ ซึ่งก็คือการมองโลกให้ลึกลงไปจนถึงความเป็นจริงที่ซ่อนอยู่^{๓๒}

การประกอบพิธีกรรมมี ๓ ลักษณะคือ ๑. การประกอบพิธีกรรมโดยกลุ่มคน มีพระหรือ ผู้นำกลุ่มนั้นๆ เป็นผู้นำในพิธี ๒. หมอผี หรือผู้ขมังเวท ร่วมกันประกอบพิธีกรรม โดยแต่ละคนมี ความสำคัญเท่าเทียมกัน แม้ว่าบางคนอาจจะมีตำแหน่งสูงกว่าคนอื่น ๆ ๓. การประกอบพิธีกรรม ส่วนตัวของหมอผี หรือผู้ขอพร เช่นการติดต่อกับเทพเจ้าของชาวอินเดียนแดง การติดต่อกับ พระเยซูคริสต์ โมฮัมหมัด พระกฤษณะ ฯลฯ^{๓๓} การประกอบพิธีกรรมต้องทำในสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ มีการขับไล่สิ่งชั่วร้าย

พิธีกรรมทุกชนิดมีลักษณะพื้นฐานอยู่ ๓ แบบ คือ

^{๒๘} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น, ๒๕๔๖), หน้า ๗๘๘.

^{๒๙} Richard Lawrence, *Unlock Your Psychic Powers – ศาสตร์แห่งพลัง*, แปลโดย สมชาย สัมฤทธิ์ทรัพย์ (กรุงเทพมหานคร : มาสเตอร์ พรินต์, ๒๕๔๒), หน้า ๒๐๖-๒๐๗.

^{๓๐} Denny Sargent, *Global Ritualism พิธีกรรมของโลก*, แปลโดย ทิพยอาภา (นามแฝง), (กรุงเทพมหานคร : บริษัท จูนพับลิชชิง จำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๒๙-๓๕.

^{๓๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕.

^{๓๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๔

^{๓๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๗-๑๕๒.

๑. การเรียก หรือการอัญเชิญ เป็นการนำหรือเรียก พลัง วิญญาณ เทพ เทพี กามิ ฯลฯ จาก “ข้างนอก” ให้ “เข้ามา” แน่นอนสิ่งที่ถือว่ามาจาก ข้างนอก และเข้ามา ย่อมเป็นเรื่องของพลังจิต

๒. การปลุกหรือกระตุ้น เป็นการนำหรือเรียกพลัง หรือ วิญญาณ ฯลฯ จาก “ข้างใน” ให้ออกมา” เป็นเรื่องของพลังที่เหนือจิต

๓. ไสยศาสตร์ เป็นการปรับเปลี่ยนด้วยความมุ่งมั่น ความรู้ และการกระทำ เปลี่ยนได้ทั้งสิ่งที่เป็นวัตถุ และจิตใจ นอกจากนี้พิธีกรรมทุกชนิดมีพลังจากสมองเป็นส่วนเสริม ไม่ว่าจะในด้านบวกหรือด้านลบก็ตาม พลังจากร่างกายโดยการควบคุมลมหายใจ และพลังจากคำพูดเป็นพลังของคลื่นเสียงในพิธีกรรมสั้นสะเทือนจนถึงระดับหนึ่ง จะทำให้บรรยากาศ และจิตใจกลมกลืนกัน จิตจะตกอยู่ในภาวะ และเปลี่ยนสภาวะได้ พลังคำพูดจึงมีผลต่อพิธีกรรมมาก^{๓๔}

สุวิทย์ ทองศรีเกตุ อธิบายถึงพิธีกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นในกลุ่มพุทธศาสนิกชน บางพิธีก็รับความเชื่อมาจากศาสนาพราหมณ์เข้ามาเสริม บางพิธีก็รับอิทธิพลมาจากศาสนาพราหมณ์โดยตรงที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะพิธีกรรมทางศาสนาพราหมณ์สนองความต้องการของประชาชนได้มากกว่าพิธีกรรมในศาสนาพุทธ กล่าวคือพิธีกรรมและคำสอนในศาสนาพุทธมุ่งด้านจริยธรรมและการใช้เหตุผล โดยเน้นการพึ่งตนเองหรือสติปัญญาของมนุษย์ การทำพิธีจึงมีลักษณะเป็น “บุญ” คือมุ่งความสุขใจที่ได้กำจัดกิเลสของตนเองมากกว่าอย่างอื่น เช่น พิธีทอดกฐิน พิธีทอดผ้าป่า เป็นต้น ส่วนพิธีกรรมทางศาสนาพราหมณ์ แสดงถึงการยอมรับความมีอยู่ของอำนาจภายนอกในรูปแบบต่างๆ ลักษณะของพิธีมุ่งสร้างอำนาจภายนอกที่เหนือกว่า เช่นอำนาจของเทพเจ้า เพื่อกำจัดปกป้องอำนาจภายนอกที่ร้ายแรงอย่างอื่น และให้อำนาจที่เหนือกว่านี้ช่วยอำนวยความสะดวกแก่ผู้ประกอบพิธีด้วยลักษณะพิธีจึงแสดงให้เห็นความสูงต่ำระหว่างสิ่ง ๒ สิ่ง เช่น ผี กับ เทวดา สวรรค์ กับ นรก ข้างขึ้น กับ ข้างแรม เป็นต้น สิ่งที่สูงกว่าได้รับการมองว่าเป็นสิ่งที่เป็นมงคลและบริสุทธิ์...^{๓๕}

๒.๒.๒ จุดมุ่งหมายของพิธีกรรม

คือ การพัฒนาจิต^{๓๖} ณ จุดสุดยอดของพิธีกรรม ร่างกาย จิตใจ วิญญาณจะต้องถูกตรึงอยู่ในลักษณะเดียวกัน เป็นจุดสำคัญที่ทำให้เกิดปัญญาก่อนที่พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์จะสลายตัวไป ส่วนสุดท้ายของพิธีกรรมเป็นการให้คำสัจย์สาบานซึ่งถือว่าสำคัญมาก ใช้เพื่อขานรับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ บางคนทำพิธีเพราะต้องการสัมผัสหรือติดต่อกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์

พิธีกรรมมีความสำคัญมากในทางศาสนา หลวงวิจิตรวาทการกล่าวถึง เรื่องพิธีกรรมว่าเป็นเรื่องที่มีอำนาจสำหรับมนุษย์ได้ใช้สร้างคามยิ่งใหญ่ พิธีกรรมจึงเป็นของทั้งไม่ได้ ในทางจิตวิทยา การประกอบพิธีกรรมเป็นอีกวิธีหนึ่งที่จูงใจใจชุมชนได้ ในขณะที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ทุกคนจะเจียบกริบ และทำในสิ่งเหมือนกัน พร้อมเพียงกัน ซึ่งดูแล้วน่าเลื่อมใส พอทำบ่อย ๆ เข้า ก็จะทำให้

^{๓๔} Denny Sargent, *Global Ritualism พิธีกรรมของโลก*, หน้า ๑๖๒.

^{๓๕} สุวิทย์ ทองศรีเกตุ, “การศึกษาวิเคราะห์อิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ที่มีต่อพฤติกรรมทางศาสนาของพุทธศาสนิกชนในจังหวัดนครศรีธรรมราช”, *วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๒๓), หน้า ๓๙-๔๙.

^{๓๖} Denny, Sargent, *Global Ritualism พิธีกรรมของโลก*, หน้า ๒๔๓-๒๕๒.

เกิดความศักดิ์สิทธิ์ทางใจขึ้น พิธีกรรมมักเกิดจากประสบการณ์และความเชื่อของมนุษย์ นำไปสู่การสร้างสิ่งเคารพบูชา จากนั้นจึงกลายเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ขึ้นมา จึงกล่าวได้ว่า ความเชื่อทำให้เกิดพิธีกรรมขึ้น พระพุทธศาสนา มีพิธีกรรมต่างๆมากมาย ซึ่งมีผลต่อการสร้าง จิตสำนึกทางศาสนา และมีผลกระทบต่อระบอบร่างกาย จิตใจ และพยาธิสภาพของมนุษย์ เช่น การสวดมนต์ ฯลฯ เมื่อคนมีจิตสำนึกที่ดีทางศาสนา จะเห็นว่าศาสนา เป็น เครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ เป็นที่พึ่งทางใจ เป็นหลักที่ใช้ในการขจัดทุกข์ เป็นสิ่งที่ทำให้มนุษย์มุ่งทำดี โดยไม่หวังผลตอบแทน เป็นสิ่งที่ให้มนุษย์อยู่ร่วมกันได้อย่างมีสันติสุข เป็นหลักในการดำรงชีวิตที่ไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน เป็นการกระทำในสิ่งที่ดีคิดว่า จะเป็นผลดีแก่ส่วนรวม และการสร้างความรู้สึกทาง ด้านดีเกี่ยวกับศาสนา นี้ จึงควรสร้างด้วยการมีพิธีกรรมการสวดมนต์ เป็นสิ่งสำคัญซึ่งจะขาดเสียมิได้ นอกจากนี้พิธีกรรมยังมีส่วนช่วยให้ศาสนาคงอยู่ได้ เพราะมีส่วนช่วยในการ รวมมวลชน เข้าด้วยกัน ให้เป็นหน่วยเดียวกัน มีความรู้สึกร่วมกัน ทำให้ศาสนามั่นคง และอยู่คู่มนุษยชาติต่อไป...^{๓๗}

ข้อแตกต่างระหว่างศาสนากับไสยศาสตร์อยู่ที่พิธีกรรม พิธีกรรมทางศาสนามีขั้นตอนที่ชัดเจน มีพระเป็นผู้ประกอบพิธี บุคคลผู้ทำพิธีสามารถทำพิธีได้ จะเป็นใครก็ได้ ทำแทนกันได้ และมีวัตถุประสงค์เพื่อจรรโลง สืบทอดศาสนา นำความเจริญรุ่งเรืองหรือความสุขสบายมาให้ผู้ที่เกี่ยวข้อง ส่วนไสยศาสตร์ ผู้ประกอบพิธีจะต้องเป็นบุคคลเฉพาะ ทำแทนกันไม่ได้ มี วัตถุประสงค์กำหนดไว้ชัดเจนเพื่อบุคคลใดบุคคลหนึ่งโดยเฉพาะ ไม่ได้เป็นการประกอบพิธีเพื่อความเจริญรุ่งเรืองของสังคมโดยรวม^{๓๘} การประกอบพิธีกรรมในสังคมไทยนั้นเป็นเรื่องที่ผสมผสานกันระหว่างความเชื่อที่เป็นศาสนากับไสยศาสตร์อย่างแยกกันไม่ออก ตามปกติพิธีกรรมทางศาสนาเน้นความเชื่อทางศาสนาเป็นหลัก แต่มักมีพิธีเป็นความเชื่อทางไสยศาสตร์ปะปนอยู่ด้วยเป็นส่วนน้อยเสมอ^{๓๙}

๒.๒.๓ พิธีกรรมเป็นศาสตร์แห่งสังคม

ทำให้สังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข บนพื้นฐานความเชื่ออันเดียวกัน ศรัทธาเป็นบ่อเกิดแห่งพลัง พลังเป็นบ่อเกิดแห่งความศักดิ์สิทธิ์ โบราณได้จำแนกพิธีกรรมออกเป็น ๑๐ จำพวก^{๔๐} ได้แก่

๑. พิธีกรรมอันเนื่องจากการเกิด (ขึ้นอู่ โขนผมไฟ ตั้งชื่อ ผูกดวงฯ)
๒. พิธีกรรมอันเนื่องมาจากกิจวัตรประจำวัน (สวดมนต์ ภาวนา นั่งสมาธิ บูชา ฯลฯ)
๓. พิธีกรรมอันเนื่องจากการเริ่มต้น (การประกอบกิจการอันเป็นปฐมฤกษ์ บูชาพระฤกษ์ ยกเสาเอก วางศิลาฤกษ์เปิดหน้ากลอง ฯลฯ)
๔. พิธีกรรมอันเนื่องมาจากวันอันสำคัญในแต่ละเรื่อง (วันแต่งงาน วันพุทธาภิเษก วันเกิด วันชาติ ตั้งศาลพระภูมิ พระพรหมฯลฯ)

^{๓๗} นภาจรี นำเบญจพล, อมรรัตน์ จันทร์เพ็ญสว่าง, จิตวิทยาศาสนา และความเชื่อและความจริง, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์กองทุนปี. ทราเวน, ๒๕๓๗), หน้า ๔๓ -๕๖.

^{๓๘} อมรา พงศาพิชญ์, วัฒนธรรมศาสนาและชาติพันธุ์: วิเคราะห์สังคมไทยแนวมานุษยวิทยา, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๔๑.

^{๓๙} ดนัย ไชโยธธา, ลัทธิ ศาสนา และระบบความเชื่อ กับประเพณีนิยมในท้องถิ่น, หน้า ๗๕.

^{๔๐} Marticle, พิธีกรรม, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.parm78.com/mcontents/marticle.php?headtitle=mcontents&id=192688Ntype=1> [๒๒/๙/๒๕๖๐].

๕. พิธีกรรมอันเนื่องมาจากความเกรงกลัวต่อบาป (ล้างบาป ขมาลาโทษ ฯลฯ)
๖. พิธีกรรมอันเนื่องจากการให้ (เลี้ยงพร้าหมณ์ ปราชญ์ ราชบัณฑิต เลี้ยงผี เลี้ยงคนจร ฯลฯ)
๗. พิธีกรรมอันเนื่องมาจากความตาย (งานศพ ลอยอังคาร ลอยกระดูก ส่งวิญญาณทำบุญอุทิศคนตาย ฯลฯ)
๘. พิธีกรรมอันเนื่องจากประเพณี (วันลอยกระทง วันพีฆฆงคคค วันฉัตรมงคล ฯลฯ)
๙. พิธีกรรมอันเนื่องจากความปรารถนา (การบนบานสานกล่าว ขอบุตร ขอให้สำเร็จ ฯลฯ)
๑๐. พิธีกรรมอันเนื่องจากการศึกษา (ไหว้ครู ครอบครู ขึ้นครู ฯลฯ)

สรุป จะเห็นได้ว่าชาวพุทธส่วนใหญ่ยังคงมีความเชื่อในเรื่องพิธีกรรมต่าง ๆ และการสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรือวัดวาอาราม รวมถึงวัดถุมงคลที่มีความเชื่อว่าจะเป็นสิ่งที่ทำให้มีกำลังใจ ซึ่งมีความเชื่อในพุทธานุภาพว่า การได้กราบไหว้ สักการะ เคารพบูชา เจตีย์หรือพระอัฐิธาตุ จะทำให้เกิดสิริมงคลแก่ชีวิต จะเห็นได้จากการประกอบพิธีทางศาสนา มักจะมีการเวียนเทียนตามสถานที่สำคัญในวัดเช่น สถูป เจตีย์ โดยมีความเชื่อว่สิ่งเหล่านี้เป็นที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ บรรจุพระธาตุ การประกอบพิธีกรรมในวันสำคัญทางศาสนา เช่น เวียนเทียน วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา เป็นต้น ชาวพุทธจึงให้ความสำคัญต่อสถานที่ต่าง ๆ ที่มีความสำคัญทางศาสนาตามความเชื่อของชาวพุทธ จึงได้มีการสร้างพระธาตุเจตีย์ และเจตีย์ต่าง ๆ ในสถานที่ที่มีความสำคัญ เพื่อให้ประชาชนทั่ว ๆ ไปได้กราบไหว้บูชา เมื่อชาวพุทธบูชาด้วยอามิสแล้วสิ่งทีสำคัญยิ่งก็คือ การปฏิบัติบูชา เพราะจะทำให้พระพุทธรูปศาสนาดำรงอยู่และแผ่ไพศาล การปฏิบัติบูชาก็เป็นการบูชาที่พระพุทธรูปทรงสรรเสริญเป็นการปฏิบัติที่เกิดเพราะแรงศรัทธา เช่น การสมาทานศีล ๕ การรักษาศูโบสถ การปฏิบัติธรรมบำเพ็ญภาวนาเพราะผลที่เกิดจากการปฏิบัติย่อมมีแก่ผู้ปฏิบัติเอง

๒.๓ วิวัฒนาการของประเพณีและพิธีกรรมการทำบุญบั้งไฟ

การทำบุญบั้งไฟคนทั้งหลายจะนึกถึงประเพณีหรือพิธีกรรมทางภาคอีสาน ซึ่งเป็นสิ่งที่จัดขึ้นเพื่อประกอบพิธีกรรมขอฝน เนื่องจากเชื่อว่า ถ้าปี ไททนเมื่อถึงฤดูการทำนาแล้วฝนไม่ตกแล้วฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาลแปลว่าปี นั้นเป็นฤดูแล้งไม่มีน้ำในการทำเกษตร หรือแม้แต่จะอุปโภคหรือบริโภคก็ไม่มี ดังนั้นจึงต้องทำพิธีกรรมขอฝนกับพระยาแถนผู้ซึ่งเป็นเทวดาหรือเทพบนท้องฟ้าที่มีฤทธิ์มาก สามารถที่จะดลบันดาลให้ฝนตกได้ (ในความเชื่อของผู้คนแถบภาคอีสาน) ดังนั้นประชาชนชาวอีสานจึงเลือกใช้วิธีการจุดบั้งไฟโดยที่ใช้บั้งไฟเป็นสื่อในการสื่อสารกับพระยาแถน เพื่อได้มาซึ่งฝน

ปัจจุบัน เวลาที่ได้ล่วงเลยผ่านไปตามยุคสมัยผู้คนก็เริ่มที่จะปรับเปลี่ยนตัวเองเพื่อสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมในปัจจุบันให้มากยิ่งขึ้น เพราะเทคโนโลยีสมัยใหม่เริ่มมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของผู้คนมากขึ้น ประเพณีดั้งเดิมก็เริ่มที่จะลดน้อยลงไปเรื่อยๆ บางพิธีกรรมสูญสิ้นไปเลยถึงแม้จะมีให้เห็นบ้างก็มึน้อย และก็มีปรับเปลี่ยนให้เข้ากับสภาพปัจจุบัน

ประเพณีของชาวอีสานที่ปฏิบัติกันเป็นประเพณีที่เกี่ยวข้องกับทางพระพุทธศาสนา โดยส่วนใหญ่ชาวอีสานมีความเชื่อต่อหลักบุญกรรมของพุทธศาสนา มาก มีความเชื่อในเรื่องบุญ เมื่อใครผู้ทำ

บุญไว้มาก ทำกุศลไว้มาก เกิดมาแล้วก็จะได้เป็นมนุษย์ เป็นคนมั่งมีศรีสุขร่ำรวยด้วยแก้วแหวนเงินทองมีคนนับหน้าถือตา มีความเจริญ เมื่อล้มตายจากโลกนี้ไปก็จะได้เสวยผลบุญผลกุศลอยู่เมืองฟ้าเมืองสวรรค์ แต่ถ้าหากทำความชั่วไว้มากเมื่อตายจากโลกนี้ไปก็จะได้เกิดเมืองนรก อบายภูมิ เป็นต้น ด้วยเหตุนี้ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการทำบุญทางพุทธศาสนาจึงมีการปฏิบัติกันสืบมา เรียกว่าฮีตสิบสอง อันเป็นประเพณีของชาวอีสานที่ปฏิบัติมาแต่บรรพบุรุษจนถึงปัจจุบัน ฮีตสิบสองนั้นนับว่ามีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของคนอีสานเป็นอย่างมาก เป็นประเพณีที่มุ่งหมายให้คนทำบุญและมีการพบปะกันในสังคมทำให้ประชาชนในท้องถิ่นรู้จักและคุ้นเคยกัน^{๔๑}

คำว่า “ฮีต” หรือ “รืด” หรือ “จารีตประเพณี” หมายความว่า “ประเพณี อันเนื่องด้วยศีลธรรมซึ่งคนส่วน รวมถือว่ามีค่าแก่สังคม ใครประพฤติฝ่าฝืนหรือดเว้น ไปไม่กระทำตามที่กำหนดไว้ ถือว่าผิดเป็นชั่ว” ฮีตสิบสองของชาวอีสานเป็นฮีตที่บริสุทธิ์ เป็นเรื่องของความ เชื่อ ในพระพุทธศาสนาและประเพณีนิยมพื้นบ้านเป็นประเพณีที่สมาชิกในสังคมจะได้มีโอกาส ร่วมชุมชนกัน ทำบุญประจำทุกๆ เดือนของรอบปี ผลที่ได้รับคือทุกคนจะได้มีเวลาเข้าวัดใกล้ชิดกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนายิ่งขึ้นทำให้ได้มีโอกาสพบปะและรู้จักมักคุ้นกันรวมทั้งเป็นจารีตบังคับให้ทุกๆ คนเสียสละทำงาน ร่วมกัน เมื่อว่างจากงานประจำแล้ว ดังนั้นประเพณีฮีตสิบสองก็คือประเพณีสิบสองเดือน จึงหมายถึงประเพณีที่ประชาชนชาวอีสานได้ปฏิบัติสืบทอดกันมาในโอกาสต่างๆ ทั้งสิบสองเดือนในแต่ละปี ประเพณีทั้งสิบสองเดือนที่ชาวอีสานถือปฏิบัติกันมานั้นล้วนเป็นประเพณีที่ ส่งเสริมให้คนในชุมชน ได้ออกมาร่วมกิจกรรมพบปะสังสรรค์กัน เพื่อความสนุกสนานรื่นเริงและเพื่อความสามัคคีมีความรักใคร่กันของคนในท้องถิ่น ซึ่งเป็นการสืบทอดสิ่งที่ดีงามมาจวบจนปัจจุบัน ประเพณีอีสานส่วนใหญ่จะมีเอกลักษณ์แตกต่างจากประเพณีภาคอื่นๆ ประเพณีอีสาน ได้รับอิทธิพลมาจากวัฒนธรรมล้านช้าง (แถบหลวงพระบางประเทศลาว) จึงจะเห็นได้ ว่าประเพณีของชาวอีสาน และชาวลาวมีความคล้ายกันเพราะมีที่มาเดียวกันและชาวอีสานและชาวลาวก็ไปมาหา สู้กันเป็นประจำ เยี่ยงญาติพี่น้องทำให้มีการถ่ายทอดวัฒนธรรมระหว่างกันด้วย “ฮีต” แปลว่า “จารีต” คือสิ่งที่เคยปฏิบัติสืบทอดกันมาเป็นเวลานาน ฮีตนี้มักจะมีการปฏิบัติกันเป็นประจำเดือน ครบสิบสองเดือนหรือหนึ่งปี จึงเรียกว่า “ฮีตสิบสอง”^{๔๒}

อีสานมีการนับถือประเพณีอย่างเคร่งครัดมาแต่ครั้งโบราณ และเป็นประเพณีของท้องถิ่นสืบมาหลายร้อยปี เรื่องฮีตสิบสองคลองสิบสี่ เป็นเรื่องทางศาสนา จึงน่าจะนับถือกันมาตั้งแต่ครั้งวัฒนธรรมอินเดียเข้าสู่บริเวณนี้แล้ว เรียกกันสั้นๆว่า ฮีต-คลอง หรือถ้าจะเรียกให้เป็นแบบชาวบ้านแท้ก็ว่า “เปิงบ้านเปิงเมือง”^{๔๓} เรื่องฮีตสิบสองคลองสิบสี่นี้ มีผู้สูงอายุหลายท่านกล่าวไว้คล้ายๆ กัน จะต่างบ้างก็เพียงเล็กน้อย ทั้งนี้เพราะครั้งโบราณด้านหนังสือยังไม่เจริญ อาศัยการบอกเล่าจดจำกันมาเป็นส่วนใหญ่ที่เขียนไว้นั้นเป็นส่วนน้อย^{๔๔}

^{๔๑} อภิศักดิ์ โสมอินทร์, *โลกทัศน์อีสาน*, (กาฬสินธุ์ : โรงพิมพ์ประสานการพิมพ์, ๒๕๓๔), หน้า ๑๓๔.

^{๔๒} ประมวล พิมพ์เสน , *ฮีต ๑๒ คอง ๑๔ ประเพณี ผูกเสียว* , (ขอนแก่น : ขอนแก่นการพิมพ์, ๒๕๔๖) , หน้า ๑๐.

^{๔๓} เปิงบ้านเปิงเมือง แปลว่า ประเพณีหรือสิ่งที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาในท้องถิ่นนั้นๆ

^{๔๔} ศิริวัฒน์ คำวันสา , *อีสานคดี เนื่องในงานการละเล่นพื้นบ้าน* , (คณะโบราณคดี : มหาวิทยาลัยศิลปากร ๒๕๒๑), หน้า ๑.

ฮิตสิบสองคลองสิบสี่ สมัยแต่ก่อนเป็นธรรมเนียมของคนล้านช้าง ซึ่งก็รวมเอาทั้งลาวและคนอีสานนั่นเอง เข้าใจว่าแต่เดิมคงจะถือว่าเป็นกฎหมายของชุมชนก็ได้ หรือเรียกในสมัยนี้ว่ากฎหมายท้องถิ่น แต่ปัจจุบันไม่ได้พบว่าเป็นกฎหมาย แต่ยังมีกรปฏิบัติกันอยู่ทั่วไปในอีสาน จึงกล่าวได้ว่าวิถีชีวิตของคนอีสานได้บันทึกไว้ในฮิตสิบสองคลองสิบสี่^{๕๕}

ฮิตสิบสอง นับว่ามีความสำคัญมาก เป็นประเพณีที่มุ่งหมายเพื่อทำบุญและการพบปะกันในสังคมทำให้ประชาชนในท้องถิ่นรู้จักและคุ้นเคยกัน ฮิตสิบสองของชาวอีสานที่ปฏิบัติกันในแต่ละเดือนคือ

เดือนอ้าย บุญเข้ากรรม, เดือนยี่ บุญคุณลาน, เดือนสาม บุญข้าวจี, เดือนสี่ บุญแมวส, เดือนห้า บุญสงกรานต์, เดือนหก บุญบั้งไฟ, เดือนเจ็ด บุญซำฮะ, เดือนแปด บุญเข้าพรรษา, เดือนเก้า บุญข้าวประดับดิน, เดือนสิบ บุญข้าวสาก, เดือนสิบเอ็ด บุญออกพรรษา, เดือนสิบสอง บุญกฐิน^{๕๖}

บุญบั้งไฟ หมายถึง บุญประเพณีประจำเดือนหกของชาวอีสานในประเพณีฮิตสิบสอง หรือประเพณีสิบสอง เดือนที่สืบทอดและปฏิบัติกันมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษวรรณกรรมทางมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ รวมทั้งความเห็นของคนทั่วไปมักจะอธิบายความสำคัญของบุญบั้งไฟกับวิถีชีวิตของคนอีสานในฐานะพิธีกรรมการขอฝนเพื่อความอุดมสมบูรณ์ในการประกอบอาชีพเกษตรกรรมคือการทำนาเป็นอาชีพหลัก^{๕๗}

บุญบั้งไฟนับเป็นประเพณีบุญเก่าแก่ของลาวบุญหนึ่ง และบุญบั้งไฟนี้มักนิยมทำกันมากในระหว่างเดือน ๖ จึงเรียกว่าบุญเดือน ๖ ก็มี แต่ก็เป็นการประหลาดอยู่ว่า ประเพณีทำบุญเดือน ๖ หรือบุญบั้งไฟนี้ ไม่เห็นมีกล่าวไว้ในฮิต ๑๒ คอง ๑๔ ของชาวหลวงพระบางดังกล่าวแล้ว และประเพณีบุญบั้งไฟก็ปรากฏว่าชาวหลวงพระบางไม่นิยมทำ

ตามที่ได้สืบค้นดู ในหมู่ชนนิยมทำบุญบั้งไฟนั้น เห็นมีแต่ในหมู่คนลาว จำพวกลาวลื้อแขวงสิบสองปันนา ลาวเชียงใหม่ ลาวเชียงขวาง ลาวเวียงจันทน์ และลาวอีสานหลายพื้นที่ไป ทั้งหมดเว้นแต่ลาวโคราช ส่วนพวกไทยหรือลาวสยามนั้นไม่เคยเห็นทำบุญบั้งไฟเลย

คำว่า “บั้งไฟ” นี้ ลาวลื้อเรียกว่า จิหรอด และคำว่าจิหรอดนี้เองกลายมาเป็นจรวดในภาษาไทยเดี๋ยวนี

ลาวเชียงใหม่เรียกบั้งไฟว่า จีบอกไฟ และชาวกรุงเทพฯเรียกว่า บ้องไฟ

การทำบั้งไฟจุดนี้ แต่ดั้งเดิมทำจุดบูชาพระยาแถน หรือเทพเจ้าบนเมืองฟ้าภายหลังมาเมื่อพวกเราได้นับถือพระพุทธศาสนาแล้ว ก็เลยจุดบูชาพระพุทธเจ้า เช่นเดียวกันกับประเพณีอื่นๆ ซึ่งแต่เดิมก็เป็นประเพณีพราหมณ์ เช่น ประเพณีตรุษสงกรานต์ เป็นต้น เมื่อได้นับถือพุทธศาสนา ก็เอาพุทธศาสนาเข้ามาแทรกจนทุกวันนี้ ประเพณีตรุษสงกรานต์อันเป็นประเพณีพราหมณ์แท้ๆ ก็มีพุทธศาสนาเข้ามาแทรกเกินกว่าครึ่งแล้ว

อีกประการหนึ่ง ได้สังเกตเห็นว่าการทำบุญบั้งไฟในเดือน ๖ นี้ พิธีสำคัญอีกอันหนึ่งในปางบุญนี้ ที่ไม่เคยขาดนั้นคือการบวชและการเถรภิเสก คือหุดสร่งพระภิกษุให้มียศศักดิ์สูงตามฐานะ

^{๕๕} ประมวล พิมพ์เสน , ฮิต ๑๒ คอง ๑๔ ประเพณี ผูกเสี่ยว. หน้า ๑๕.

^{๕๖} สาร สาระทัศนานันท์, ฮิตสิบสอง – คลองสิบสี่, หน้า ๑.

^{๕๗} สุริยา สมุทคุปต์, หนังสือประโมทัยของอีสาน : การแพร่กระจายและการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมในหมู่บ้านอีสาน, (ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๓๓), หน้า ๕.

ฉะนั้นจึงมีทางพอที่จะสันนิษฐานได้ว่า การบวชและการทดที่ทำในวันบุญบั้งไฟมีเดือน ๖ เเพ้งนี้ ก็เนื่องในวันเกิด วันตรัสรู้ และวันนิพพานของพระพุทธเจ้า เช่นเดียวกัน แต่การที่ท่านเรียกว่า วันเดือน ๖ เเพ้งนี้ว่า วันวิสาขบูชา นั้นเรียกตามชื่อดาวฤกษ์ “วิสาขะ” (ดาวเขขนาง) ที่พระจันทร์ต้องเดินผ่านในวันเดือน ๖ ขึ้น ๑๕ ค่ำทุกๆ ปี นั่นเอง และการบูชาระลึกหาคุณของพระพุทธเจ้าในวันนี้ จึงเรียกว่าวิสาขบูชา (การบูชาในวันวิสาขะ)

ดังนั้นการทำบั้งไฟ ก็คือทำจุดบูชาวันวิสาขะเหมือนกัน เพราะคำว่าเซ็งบั้งไฟ^{๔๘} บูราณท่านก็แต่งเอาเรื่องพระพุทธเจ้านิพพานมาเซ็ง และคำเซ็งท่านเรียกว่า “กาพย์พระมุณี” มีคำขึ้นต้นว่า ดังนี้

อมพุทโธ	นโมเป็นเค้า
ข้าซิเว้า	กาพย์พระมุณี
พระมุณี	อยู่หัวเป็นเจ้า
เว้าเมื่อหน้า	ยังกว้างว่าหลัง
อนิจจัง	ลูกหลานเต็มบ้าน
อย่าชี้ค้ำ	ปะฮืดครองธรรม
ให้พ้ำเพ็ง	ภวานอย่าขาด
ให้ตักบาตร	อย่าขาดวันศีล
ให้กินทาน	จ้งหันแม่ออก
เพิ่นสอนบอก	อย่าเกิดโมโห
โตสอนโต	ฟังเอาจึงได้ ฯลฯ

นี้แสดงให้เห็นว่า คำเซ็งบั้งไฟแต่บูราณก็มีลักษณะ เป็นคำสอนของพระพุทธศาสนาโดยตรง และอาการที่หัวหน้าพาเซ็งก็คือกันกับหัวหน้าหรืออาจารย์ผู้พาว่าอติปิ โส ในเวลาแห่เทียนแห่ไฟอ้อมสิมในมื่อบุญวิสาขะนั้นคือกัน ทั้งการแห่บั้งไฟอ้อมศาลาและสิมในเวลากลางคืน แต่ก่อนเพิ่นก็เรียกว่า “แห่ไฟ” และการจุดบั้งไฟนั้น แต่ก่อนๆ เพิ่นก็เรียกว่า “บูชาไฟ” ตั้งเดียวกัน

แต่การทำบุญบั้งไฟจนตลอดคำเซ็งบั้งไฟในทุกวันนี้ ได้ออกนอกรอบเขตของบุญวิสาขบูชาไปแล้ว ทั้งนี้ก็เพราะความเจริญก้าวหน้าและความป่วนว้าของมนุษย์นั่นเอง^{๔๙}

สุริยา สมุทคุปต์ และพัฒนา กิติอาษา สันนิษฐานว่าชาวอีสานมีการทำบุญบั้งไฟมาตั้งแต่บรรพบุรุษก่อนการเข้ามาของพุทธศาสนาซึ่งได้กลายเป็นศาสนาประจำชาตินับตั้งแต่ต้นกรุงรัตนโกสินทร์เมื่อประมาณกว่า ๒๐๐ ปี ที่ผ่านมา โดยวัตถุประสงค์ของการจุดบั้งไฟมีอยู่ ๓ รูปแบบคือ เพื่อขอฝนและความอุดมสมบูรณ์ เพื่อความอยู่ดีมีสุข และเพื่อบูชาพระพุทธเจ้าและอารักษ์หลักเมือง ซึ่งในที่นี้ ผู้เขียนเห็นว่า สามารถแยกได้ออกเป็นสองส่วนคือ การจุดบั้งไฟเพื่อเป็นพุทธบูชา และการจุดบั้งไฟด้วยเหตุด้านการประกอบอาชีพซึ่งจะเชื่อมโยงไปสู่การกินดีอยู่ดีมีสุข^{๕๐}

^{๔๘} สาร สาระทัศนันท, ฮีตสิบสอง - คลองสิบสี่, หน้า ๕.

^{๔๙} สีลา วีระวงค์, อีสานคดี, (อุบลราชธานี : ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมวิทยาลัยครูอุบลราชธานี, ๒๕๓๐), หน้า ๖๔.

^{๕๐} สุริยา สมุทคุปต์ และ พัฒนา กิติอาษา บรรณาธิการ, ฮีตบ้านคองเมือง: รวบรวมความทางมานุษยวิทยาว่าด้วยสังคมและวัฒนธรรมอีสาน: Isan Culture and Society: A Reader in Cultural Anthropology,

นิตี เอียวศรีวงศ์ ได้อธิบายหน้าที่ของบุญบั้งไฟในอีสานว่าเป็นพิธีกรรมเพื่อขอฝน และเป็นพิธีกรรมที่แสดงถึงความอุดมสมบูรณ์ และความอยู่ดีมีสุขของหมู่บ้านถ้าหากหมู่บ้านใดไม่จัดพิธีกรรมดังกล่าวหมู่บ้านจะประสบกับความแห้งแล้ง และเผชิญกับโรคภัยไข้เจ็บ หากหมู่บ้านมีความจำเป็นที่จะไม่จัดบุญบั้งไฟก็ต้องมีการทำพิธีขอกับผีปู่ตา หรือหากจุดบั้งไฟแล้วบั้งไฟไปตกใส่บ้านเรือน ก็จะเป็นมงคล ต้องทำพิธีปิดเป่าความชั่วร้ายออกจากบ้าน^{๕๑}

ชาร์ล เอฟ คายส์ ศึกษากระบวนการความคิดที่แสดงออกทางการปฏิบัติพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อเหนือธรรมชาติได้อธิบายความสัมพันธ์ในบุญบั้งไฟไว้ว่ามีความสัมพันธ์ในสองรูปแบบคือความสัมพันธ์ระหว่างพิธีกรรมชาวพุทธกับการเคารพบูชาเทพเจ้าผู้ปกปักรักษา และ ความสัมพันธ์ระหว่างตำนานกับพิธีกรรม มีการผสมผสานความเชื่อระหว่างพระกับผีปู่ตา บทบาทของพระค่อนข้างมีความซับซ้อน เราจะเห็นว่าบางทีพระจะเป็นผู้ทำพิธีกรรมบวงสรวงผีปู่ตา ซึ่งดูเป็นภาพที่ขัดแย้ง ซึ่งเขาเห็นว่าบุญบั้งไฟเป็นพิธีกรรมที่สะท้อนให้เห็นความเชื่อมโยงระหว่างพุทธกับเทพาอารักษ์ได้เป็นอย่างดีเมื่อมองความสัมพันธ์ของบั้งไฟในงานบุญประเพณีดังกล่าวมาแล้ว บั้งไฟจึงทำหน้าที่เป็นสื่อกลางระหว่างโลกมนุษย์กับสวรรค์ “คน” ที่เป็นผู้ใช้อำนาจผ่านบั้งไฟจะกระทำการจุดบั้งไฟเพื่อบวงสรวงบูชาด้วยความเคารพ และผ่านพิธีกรรมต่าง ๆ อย่างระมัดระวัง ด้วยความเชื่อว่าเทพเจ้าคือผู้มีอำนาจดลบันดาลที่มีผลต่อการดำรงชีวิตของตน^{๕๒}

จะเห็นได้ว่า “บุญบั้งไฟ” ในสมัยก่อนมีขึ้นเพื่อขอฝน บูชาผญาแถน และผสมผสานกับการบูชาผีปู่ตาประจำหมู่บ้าน และเป็นสัญญาณว่าให้ผู้คนในที่ต่างๆ กลับมารวมกันเพื่อลงแขกดำนา หรือเป็นตัวบอกกล่าวว่ใกล้ฤดูการทำนาแล้ว (นี่คือจุดประสงค์หลัก) แต่พอมาถึง ปัจจุบันได้มีการวิวัฒนาการของประเพณีนี้มากขึ้นโดยจัดขึ้นมาเพื่อความสนุก สนานของผู้คนในหมู่บ้านซึ่งมีทั้งมหรสพความบันเทิงต่างๆ และบางจังหวัดก็มีการจัดประเพณีบุญบั้งไฟเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวจากทุกสารทิศโดยจัดขบวนแห่ที่ตระการตาและมีการแข่งขันกันจุดบั้งไฟว่าบั้งไหนขึ้นสูงกว่ากันหรือมีระยะเวลาในการ ตกลงสู่พื้นมากที่สุด ใครที่เป็นเจ้าของบั้งไฟก็จะชนะและได้เงินรางวัลไป แต่ที่แยะไปกว่านั้นบางจังหวัดมีการทำบั้งไฟเพื่อมาแข่งขันกันโดยใช้การพนัน เป็นตัวสื่อถึงความชนะที่ผู้คนส่วนใหญ่นิยมเรียกกันว่า “พนันบั้งไฟ” และเริ่มเป็นที่นิยมกันมาก ณ ตรงนี้ก็เห็นได้แล้วว่าประเพณีบุญบั้งไฟที่เราจัดขึ้นในสมัยก่อนมีจุด ประสงค์เพื่อขอฝนและรวมผู้คนเพื่อช่วยกันลงแขกทำนาและปัจจุบันกลายเป็นเกมการแข่งขันจนมีบางคนต้องสิ้นเนื้อปูดตัวกับมันเพราะนำเงินมาเล่นพนันบั้งไฟ

(นครราชสีมา : ห้องไทยศึกษานิตยสาร สำนักวิชาเทคโนโลยีสังคม มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี, ๒๕๓๖), หน้า ๗๘ - ๗๙.

^{๕๑} นิตี เอียวศรีวงศ์, *ท่องเที่ยวบุญบั้งไฟในอีสาน: บุญบั้งไฟต้องรับใช้ชายโสธร ไม่ใช่ชายโสธรรับใช้บุญบั้งไฟ*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๓๖), หน้า ๖๑.

^{๕๒} ชาร์ล เอฟ คายส์, รัตนา โตสุกุล แพล, *แนวคิดท้องถิ่นภาคอีสานนิยมในประเทศไทย*. (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์วิจัยสังคมอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง, ๒๕๕๒), หน้า ๒๘๕.

๒.๔ ความเชื่อและพิธีกรรมการทำบุญบังไฟ

บุญบังไฟของบ้านหนองเขื่อนช้าง เป็นประเพณีของฝนซึ่งเป็นหนึ่งในฮีตสิบสองของชาวอีสาน ถือเป็นวิถีปฏิบัติมาตามแบบที่ชาวอีสานยึดถือปฏิบัติกันมาช้านาน เพราะวิถีชีวิตของชาวบ้านหนองเขื่อนช้างดั้งเดิมนั้นจะผูกพันกับวิถีชีวิตแบบเกษตรกรรมซึ่งผูกพันอยู่กับฝน ดังนั้นเมื่อถึงฤดูทำนา ก็จะมีการจัดงานบุญบังไฟขึ้นเพื่อขอให้ฝนตกต้องตามฤดูกาลและข้าวกล้าในนาอุดมสมบูรณ์ รวมถึงเป็นการบูชา เทวาอารักษ์ประจำถิ่น ซึ่งจะสร้างกำลังใจในการประกอบอาชีพให้กับชาวอีสานใน แต่ละปี ชาวบ้านหนองเขื่อนช้างจะจัดงาน“บุญบังไฟ” มีที่มาจากกรอบจารีตประเพณีของชาวอีสานที่ยึดถือตามระบบ “ฮีต ๑๒ คอง๑๔” ซึ่งเป็นกุศโลบายที่ทำให้คนในชุมชนได้ประกอบกิจกรรมกันในทุกเดือนในรอบ ๑ ปี และในเดือน ๖ ได้จัดให้มี “บุญเดือน๖” หรือ “บุญบังไฟ” เพื่อบูชาพระยาแถน โดยเชื่อว่าพระยาแถนเป็นผู้ที่สามารถบันดาลฝน ให้ตกต้องตามฤดูกาล

๒.๓.๑ ความเชื่อดั้งเดิม

ความเชื่อ เป็นการยอมรับอันเกิดอยู่ในจิตสำนึกของมนุษย์ต่อพลังอำนาจเหนือธรรมชาติที่เป็นผลดีหรือผลร้ายต่อมนุษย์หรือสังคม แม้ว่าพลังอำนาจเหนือธรรมชาติเหล่านี้ไม่สามารถจะพิสูจน์ได้ว่าเป็นความจริง แต่มนุษย์ในสังคมหนึ่งยอมรับและให้ความยำเกรง^{๕๓} การยอมรับหรือการยึดมั่นนี้อาจมีหลักฐานที่จะพิสูจน์ได้หรือไม่มีหลักฐานที่จะพิสูจน์สิ่งนั้นให้เห็นจริงก็ได้

เรื่องความเชื่อมีวิวัฒนาการตามลำดับขั้นตอน ดังนี้

(๑) ความเชื่อวิญญาณในธรรมชาติ (Animatism) เป็นความเชื่อที่ว่าธรรมชาติเหล่านั้นมีตัวตน มีอำนาจพิเศษและก่อให้เกิดคุณและโทษแก่มนุษย์ได้ จึงได้เกรงกลัวและกราบไหว้

(๒) ความเชื่อในคติถือผีสางเทวดาหรือวิญญาณนิยม (Animism) เชื่อว่าในธรรมชาติทั้งหลายมีเจตภูตหรือวิญญาณ (spirit) ที่มีอำนาจทำให้เกิดความทุกข์อาจเป็นมารร้ายผีสาง ส่วนที่ทำให้เกิดสุขอาจเป็นเทวะ สร้างภาพเหล่านั้นขึ้นตามความนึกคิดของตนเองเป็นเทพเจ้าหรือผีสางเทวดาแล้วนับถือในภาพนั้น

(๓) ความเชื่อวิญญาณบรรพบุรุษ (Ancestor Worship) เชื่อว่าวิญญาณบรรพบุรุษที่ตายไปแล้วไม่ได้ไปไหน ยังคงอยู่ปกปักรักษาดูแลบุตรหลานของตนอยู่ ทำให้เกิดการบูชาวิญญาณบรรพบุรุษ

(๔) ความเชื่อในเทพเจ้าหลายองค์หรือ พหุเทวนิยม (Polytheism) มีการสร้างภาพเทพเจ้าตามมโนคติของตน โดยคิดเห็นว่าธรรมชาติอย่างใดควรมีรูปเป็นอย่างไร และธรรมชาติอย่างไหนมีอำนาจสูงต่ำกว่ากันอย่างไร เทพเจ้าแต่ละองค์มีอำนาจลดหลั่นกัน และมีหน้าที่แตกต่างกัน

(๕) ความเชื่อในพระเป็นเจ้าองค์หนึ่งของชนกลุ่มหนึ่งหรือ ออติเทวนิยม(Henotheism) เป็นการนับถือเทพเจ้าตามกลุ่มชั้นวรรณะของตนไม่ปะปนกัน^{๕๔}

^{๕๓} ธวัช ปุณโณทก, "วัฒนธรรมพื้นบ้าน คติความเชื่อ" ใน วัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๘), หน้า ๓๕๐-๓๕๑.

^{๕๔} ดนัย ไชโยธา, ลัทธิ ศาสนา และระบบความเชื่อ กับประเพณีนิยมในท้องถิ่น, (กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พริ้นติ้ง เฮ้าส์, ๒๕๓๘), หน้า ๔๙- ๖๓.

(๖) ความเชื่อในพระเป็นเจ้า^{๕๕} องค์เดียวหรือเอกเทวนิยม (Monotheism) เป็นความเชื่อที่ว่าในโลกนี้มีพระเจ้าสูงสุดอยู่เพียงองค์เดียว เป็นมหาเทพผู้สร้างสรรพสิ่งทรงอำนาจยิ่งใหญ่ เป็นวีรบุรุษ

(๗) ความเชื่อในปัญญาของมนุษย์ใช้เหตุผล ไม่ยอมขึ้นอยู่กับอำนาจของสิ่งที่มองไม่เห็นและไม่สามารถพิสูจน์ได้ ความรู้เหตุผลคือลำดับสูงสุดแห่งปัญญาของมนุษย์ เป็นมูลเหตุให้เกิดพระพุทธศาสนา

ความเชื่อของมนุษย์เกิดจากรู้สึกว่า ไม่ปลอดภัยจากอำนาจเหนือธรรมชาติเมื่อเกิดเหตุการณ์ทางธรรมชาติที่ทำอันตรายต่อชีวิตและทรัพย์สินของมนุษย์ และเมื่อมนุษย์หาเหตุผลมาอธิบายไม่ได้ จึงเกิดความคิดว่าจะต้องมีสิ่งใดสิ่งหนึ่งบันดาลให้เป็นไป และสิ่งนั้นจะต้องมีอำนาจเหนือธรรมชาติซึ่งไม่สามารถบอกได้ว่าอำนาจเหนือธรรมชาตินั้นคืออะไรจึงมีจินตนาการขึ้นตามความรู้สึกว่าสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติคือ ภูตผี ปีศาจ วิญญาณ เทวดา นางไม้ เป็นต้น^{๕๖}

คติความเชื่อของชาวบ้านหนองเขื่อนช้างแบบดั้งเดิม เป็นความเชื่อที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ เป็นความเชื่อที่เล่าสืบต่อกันมา ผสมผสานระหว่างพระพุทธศาสนา พราหมณ์ ผีรวมทั้งเทวดา

ความเชื่อของชาวชนบทมีมากมาย ความเชื่อเหล่านี้ถือว่าเป็นแนวทางหรือคติของการดำเนินชีวิต สำหรับชาวอีสานกับความเชื่อบุญบั้งไฟ เช่น เชื่อในเรื่องนาคเล่นน้ำ ตาแฮก วันแสกนา ปูตา ทำสวนครัว เกิด-ตาย ศาสนา อาวุโส และบรรพบุรุษ ผีและเทวดา โชคกลาง คาถาอาคม และเชื่อในนิทานปรัมปราที่เป็นที่มาของบุญบั้งไฟ

นิทานพื้นบ้านอีสาน เป็นวรรณกรรมที่สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของสังคมชาวอีสานได้เป็นอย่างดี ไม่ว่าจะเป็นการต้อนรับต่อผู้เพื่อเอาชนะภัยธรรมชาติ คือ ความแห้งแล้ง การอพยพย้ายถิ่น ที่อยู่อาศัย ความเชื่อและความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาการยึดถือขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมต่างๆ อันเป็นมรดกทางภูมิปัญญา เป็นเอกลักษณ์ของแต่ละท้องถิ่นที่จดจำสืบทอดกันมาจากยุคหนึ่งไปสู่อีกยุค หนึ่งหากเรื่องราวดังกล่าวไม่ได้รับการสืบทอด หรือบันทึกไว้ มรดกภูมิปัญญาเหล่านี้ก็จะหายไปจากสังคม

บุญบั้งไฟ เป็นประเพณีประจำปี ของชาวภาคอีสาน ที่สืบเนื่องมาจากพิธีการขอฝนของพญาแถน หรือเทวดา โดยจัดพิธีจุดบั้งไฟเพื่อให้ฝนตกต้องตามฤดูกาลเพาะปลูกเมื่อหลังเทศกาลสงกรานต์ราวเดือน ๖ ของทุกปี ชาวบ้านจะ ร่วมแรงร่วมใจทำให้ประเพณีบุญบั้งไฟเป็นประเพณีที่ยิ่งใหญ่ที่สุดเท่าที่จะทำได้

ตำนานของประเพณีบุญบั้งไฟตามความเชื่อโดยทั่วไปของชาวอีสานประกอบด้วยนิทานปรัมปรา ๒ เรื่อง คือ นิทานเรื่องผาแดง – นางไอ่ และพญาคันคาก ซึ่งมีเรื่องเล่าดังต่อไปนี้

นิทานเรื่องผาแดงนางไอ่ ศิริวิวัฒน์ คำวันสา ได้กล่าวถึงวรรณกรรมทำผาแดงนางไอ่ว่าเกี่ยวข้องกับความเชื่อในประเพณีบุญบั้งไฟคือ เมื่อถึงเดือนหกบุญบั้งไฟได้มีใบบอกไปยังหัวเมืองต่างๆ

^{๕๕} ราชบัณฑิตยสถาน, พระเป็นเจ้า แปลมาจาก God, พจนานุกรม ศัพท์ปรัชญา อังกฤษ-ไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทอมรินทร์ พริ้นติ้ง กรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๒), หน้า ๔๖.

^{๕๖} ดนัย ไชยโยธา, ลัทธิ ศาสนา และระบบความเชื่อ กับประเพณีนิยมในท้องถิ่น, หน้า ๖๘-๖๙

ที่เป็นเมืองบริวารให้นำบั้งไฟไปจุดในงาน ท้าวผาแดงซึ่งไม่ได้รับบอกแต่ทราบข่าวจึงจัดบั้งไฟไปร่วมบุญด้วยจนเกิดเป็นตำนานความรักเป็นวรรณกรรมต่อมา^{๕๗}

ตามเรื่องที่เล่าขานสืบต่อกันมามูลเหตุที่ทำให้เกิด “หนองหาน” ต้นลำน้ำป่าว ในปัจจุบันมีเรื่องเกี่ยวพันกับวรรณคดีของอีสานเรื่อง “ผาแดง – นางไอ่” นิยายรักระหว่างหญิงหญิง สองชาย เมื่ออีกฝ่ายหนึ่งพลาดรักและถูกทำร้ายจนตายก็กลายเป็นสงครามทำให้บ้านเมืองถล่ม กลายเป็นหนองน้ำใหญ่และวรรณคดีอีสานเรื่องนี้เป็นปฐมเหตุของบุญบั้งไฟซึ่งเป็นประเพณีที่ขึ้นขึ้นลือชาของชาวอีสาน พระยาขอมผู้ครองเมืองเอกราชที่ตา มีธิดานางหนึ่งชื่อ นางไอ่คำเป็นสตรีที่มีรูปร่างงดงาม อยู่ในวัยรุ่นและความงามของนางเป็นที่เลื่องลือไปถึงบรรดาเจ้าชายเมืองต่างๆจนเป็นที่หมายปองอยากจะได้มาเป็นคู่ครองทุกคนท้าวผาแดงโอรสเจ้าเมืองผาโพงได้ทราบข่าวเล่าลือ ถึงความงดงามของนางไอ่ก็เกิดความหลงใหลใฝ่ฝันในตัวนางเป็นอันมากจึงวางแผนทอดสัมพันธ์ไมตรีด้วยการเตรียมแก้วแหวนเงินทองพร้อมด้วยผ้าเนื้อดีไปฝากนางไอ่เมื่อมหาดเล็กนำสิ่งของไปมอบให้นางไอ่ตามที่ท้าวผาแดงประสงค์และเล่าถึงความงามของนาง ไอ่ฟังดังนั้นนางก็เกิดความสนใจและฝากเครื่องบรรณาการไปให้ท้าวผาแดง เป็นการตอบแทนด้วยเช่นกัน ก่อนที่มหาดเล็กจะเดินทางกลับนางไอ่ได้ฝากคำกล่าวเชิญท้าวผาแดงซึ่งตั้งที่พรออยู่นอกเมืองให้เข้าไปในเมืองขอมเพื่อพบกับนางด้วยเมื่อทั้งสองได้พบกันความรักก็เกิดขึ้นและรุนแรง อาจเป็นเพราะบุพเพสันนิวาสในชาติปางก่อนของทั้งคู่ในที่สุดทั้งสองก็ได้ครองรักกันฝ่ายท้าวผาแดงโอรสของอดีตชาติบันดาลให้เป็นไปโดยเรื่องมีอยู่ว่าท้าวผาแดงในอดีตชาตินั้นเป็นชายหนุ่มที่ยากจนและเป็นใบ้เดินทางขอทานไปตามหมู่บ้านต่างๆจนมาถึงบ้านของเศรษฐีคนหนึ่งจึงได้ไปขออาศัยอยู่และช่วยทำงานให้เศรษฐีคนนั้นโดยไม่เห็นแก่ความเหน็ดเหนื่อยทำให้เศรษฐีพอใจและรักใคร่เป็นอย่างมากถึงกับยกลูกสาวคนหนึ่งซึ่งเป็นชาติปางก่อน (อดีตชาติ) ของนางไอ่ให้เป็นภรรยาท้าวผาแดงในชาตินั้นเป็นชายหนุ่มที่ไม่เหมือนใครแทนที่จะรักใคร่ภรรยา ของตนแต่เขาเขากลับไม่สนใจใยดี ไม่เคยรวมหลับนอนด้วยกันแม้แต่ครั้งเดียวแต่ภรรยาก็ไม่เคยปรึกษาบอกให้ใครทราบนางปรนนิบัติสามีเยี่ยงภรรยาที่ดีเสมอมาต่อมาทางฝั่งคิดถึงบ้านจึงพาภรรยาเดินทางไปเยี่ยมบ้านเกิดเมืองนอน เศรษฐีผู้เป็นบิดาจัดเสปียงให้มีภรรยาเป็นคนหาบเสปียงให้

ส่วนหนุ่มฝั่งที่ไม่เคย ช่วยเหลือนางเลยทำให้นางลำบากและเหน็ดเหนื่อยมากในขณะที่เดินข้ามห้วย ภูเขาและป่าดงพงไพรจนกระทั่งเสปียงที่นำไปหมดลงกลางทางท้าวผาแดงเห็นต้นมะเดื่อมีผลสุกเต็มต้นจึงขึ้นไปเก็บกินต่างข้าวฝายนางไอ่คอยให้สามีโอนผลมะเดื่อสุกลงมาให้ไม่ได้รับความสนใจ ส่วนสามีกินอิ่มคนเดียวแล้วลงมาจากต้นมะเดื่อเดินหนีไปนางจึงตัดสินใจขึ้นไปเก็บกินเองเมื่อนางกินอิ่มแล้วลงจากต้นมะเดื่อ ไม่พบสามีเดินตามหาอย่างไรไม่พบนางจึงมีความทุกข์ทรมานเป็นอย่างยิ่งพอมาถึงต้นไทรริมฝั่งแม่น้ำแห่งหนึ่งนางจึงลงไปอาบน้ำและดื่มกินพอมีความสดชื่นขึ้นมาบาง"ชาติหน้าขอให้สามีนอนตายอยู่บนกิ่งไม้อย่าได้เป็นสามีภรรยากันอีกเลย ด้วยแรงอธิษฐานของนางในชาติต่อมาสามีของนางจึงเกิดมาเป็นท้าวผาแดงส่วนนางได้เกิดมาเป็นนางไอ่

^{๕๗} ศิริวัฒน์ คำวันสา, ท้าวผาแดง – นางไอ่ และบุญบั้งไฟ, ในอีสานปริทัศน์ (อีสานคดี ๒), พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๒๓), หน้า ๔๓ – ๔๘.

เมื่อนางไอผู้มีสิริโฉมงดงามเติบโตเป็นสาวแล้วพระยาขอมผู้เป็นบิดาได้มีใบบอกแก่เจ้าเมืองน้อยใหญ่จัดบั้งไฟมาจุดแข่งขันกันที่เมืองเอกชะทีตาจุดประสงค์เพื่อจุดขึ้นไป บูชาพระยาแถนอยู่บนฟ้าให้บันดาลฝนตกลงมาตามฤดูกาลประการหนึ่ง และอีกประการหนึ่ง หากบั้งไฟของคนใดขึ้นสูงกว่าเพื่อนคนนั้นจะได้นางไอ่ เป็นคู่ครองพระยาขอมได้กำหนดวัน ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ เป็นวันงาน ทำให้บ้านเมืองน้อยใหญ่บุญบั้งไฟหมื่นบั้งไฟแสนมาแข่งขันมากมายงานบุญบั้งไฟครั้งนั้นนับเป็นงานที่ใหญ่โตมากพอถึงวันงานผู้คนหลังไหลมาทั่วทุกสารทิศมีการแข่งขันตีกลอง หรือภาษาอีสานเรียกว่า เสียงกลอง^{๕๘} กันอย่างครึกครื้นหนุ่มสาวต่างเกี้ยวพาราสี กันอย่างสนุกสนานแม้งานบุญบั้งไฟครั้งนี้ท่ามกลางแดดจะไม่ได้รับหนังสือฎีกาบอกบุญแต่ได้นำบั้งไฟมาร่วมด้วยพระยาขอมได้ให้การต้อนรับ ท้าวผาแดงเป็นอย่างดีฝ่ายทั้งคีโอรสเจ้าเมืองบาดาลทราบข่าวอยากมาร่วมงานที่เมืองมนุษย์ด้วยทั้งนี้เพราะท้าวพังคี่ต้องการชมโฉมนางไอ่ เป็นกำลังอยู่แล้วและคิดในใจว่าจะต้องไปชมบุญบั้งไฟครั้งนี้แม้ว่าบิดาจะห้ามอย่างไรก็ตามก่อนที่จจะไหลขึ้นที่เมืองเอกชะทีตาของพระยาขอมท้าวพังคี่สั่งให้บริวารแปลงร่างเป็นมนุษย์บางเป็นสัตว์บางส่วนตนเองแปลงร่างเป็น กระรอกเผือกหรือภาษาอีสานเรียกกระรอกดอน ออกติดตามชมความงามของนางไอ่ชบวนแห่ของเจ้าเมืองไปอย่างหลงใหล การแข่งขันบั้งไฟ เป็นไปด้วยความสนุกสนานทุกคนจดจ่อว่าใครจะชนะและได้นางไอ่เป็นคู่ครองซึ่งการแข่งขันบั้งไฟในครั้งนั้น ท้าวผาแดงกับพระยาขอมมีการพนันกันว่าถ้าบั้งไฟของท้าวผาแดงชนะพระยาขอมจะยกนางไอ่ให้เป็นคู่ครองผลการแข่งขันปรากฏว่าบั้งไฟของพระยาขอมและท้าวผาแดงต่างไม่ขึ้นด้วยกันทั้งสองบั้งคงมีแต่บั้งไฟของพระยาแดดเมืองฟ้าแดดสูงยางและของพระยาเชียงเหียนเท่านั้นที่ขึ้นสู่ท้องฟ้า เป็นเวลานานถึงสามวันสามคืนจึงตกลงมาและพระยาทั้งสอง เป็นอาของนางไอ่ด้วยการแข่งขันเพื่อได้นางไอ่เป็นรางวัลนั้นจึงล้มเลิกไป

เมื่องานบุญบั้งไฟเสร็จสิ้นแล้วท้าวผาแดงและท้าวพังคี่ต่างฝ่ายต่างกลับบ้านเมืองของตน ในที่สุดท้าวพังคี่ทนอยู่ในเมืองบาดาลไม่ได้เพราะหลงใหลในสิริโฉมของนางไอ่จึงพาบริวารกลับมายังเมืองมนุษย์อีกโดยแปลงร่างเป็นกระรอกเผือกอย่างเดิมส่วนที่คอจะแขวนกระดิ่งทองไว้กระโดดไปเกาะอยู่บนกิ่งไม้ใกล้หน้าต่างห้องนอนของนางไอ่เสียงกระดิ่งทองดังกังวาลขึ้นนางไอ่ได้ยินเสียงกระดิ่งเกิดความสงสัยจึงเปิดหน้าต่างออกมาเห็นกระรอกเผือกมีความพอใจอยากได้นางจึงสั่งให้นายพรานฝีมือดีจากบ้านกวางตามจับกระรอกเผือกตัวนั้นให้ได้ไม่ว่าจะจับตายหรือจับเป็นนายพรานออกติดตามกระรอกเผือกที่กระโดดไปตามกิ่งไม้ เริ่มตั้งแต่บ้านพันดอนบ้านน้ำซ่อง นายพรานไม่ได้โอกาสเหมาะสักทีจึงไล่ติดตามไปเรื่อยๆ จนถึงบ้านนาแบกบ้านดอนเงินบ้านยางหล่อบ้านเหล่าใหญ่ บ้านเมืองพริก บ้านม่วงไม่มีโอกาสยิงกระรอกในที่สุดผลกรรมเก่าในที่สุดผลกรรมเก่าตามมาทันขณะที่กระรอกมา ถึงต้นมะเดื่อที่มีผลสุกเต็มต้นก้มหน้าก้มตากินผลมะเดื่อสุกด้วยความหิวโหย ในพรานจึงได้โอกาสยิง กระรอกด้วยหน้าไม้ซึ่งมีลูกดอกอาบยาพิษเมื่อถูกยิง ท้าวพังคี่ในร่างของกระรอกเผือก รู้ตัวว่าตนเอง จะต้องตายแน่นอนจึงสั่งให้บริวารนำความไปแจ้งให้บิดาทราบก่อนตายได้อธิษฐานว่าขอให้เนื้อของตนมีมากมายถึงแปดพันเล่มเกวียนพลีเลี้ยงคนได้ทั่วถึงเมื่อกระรอก สิ้นใจตายนายพรานกับพวกนำเอาไปชำแหละที่บ้านเชียงแหวแบ่งให้ผู้คนที่บ้านใกล้เคียงและบ้านไกล ได้กินกันโดย ทั่วถึง

^{๕๘} เสียงกลอง แปลว่า แข่งตีกลอง

ยกเว้นบ้านดอนแม่หม้ายที่ไม่มีฝั้วหรือบ้านดอนแก้วซึ่งเป็นเกาะอยู่กลางทุ่งหนองหานจึงรอดพ้นจากการถูกล้อมทลายและยังปรากฏอยู่จนถึงปัจจุบัน

เมื่อบริวารไปบอกพระยาพิงศิพญานาคโกรธแค้นมาก จึงสั่งบ่าวไพร่จัดพลขึ้นไปอาละวาดเสียงดังครืน ๆ ทั่วแผ่นดินขณะที่บ้านเมืองพระยานาคล่มทลายอยู่นั้นท้าวผาแดงกำลังขี่ม้าบักสามมุ่งหน้าไปหานางไฉ่เห็นนาคเต็มไปหมดและเล่าเรื่องที่พบเห็นให้นางไฉ่ฟังนางไฉ่ไม่สนใจแต่ได้ทำอาหารที่มีกลิ่นหอมเป็นพิเศษมาให้ผาแดงรับประทานท้าวผาแดงจึงถามว่าเนื้ออะไรจึงมีกลิ่นหอมนักได้รับตอบว่าเนื้อกระรอกเผือกที่ถูกนายพรานยิงตายพอดตกตอนกลางคืนผู้คนหลับสนิทเหตุการณ์ที่ใคร ๆ ไม่คาดฝันก็เกิดขึ้นคือมีเสียงดังครืน ๆ ทั่วแผ่นดิน เมืองเอกชะที่ตาของพระยาขอมล่มทลายลงเป็นหนองหานน้อยซึ่งเป็นต้นน้ำป่าในปัจจุบันท้าวผาแดงทราบได้ทันทีว่าเป็นการกระทำของพวกพญานาคจึงคว้าแขนนางไฉ่ขึ้นหลังม้าบักสามควบหนีออกจากเมืองเพื่อให้พ้นภัยแต่เนื่องจากนางไฉ่ได้รับประทานเนื้อกระรอกเผือกกับเขาด้วยแม้จะหนีไปทางไหนพวกนาคตามไปแผ่นดินถล่มถล่มทลายไปด้วยท้าวผาแดงมุ่งหน้าไปทาง ห้วยสามพาดเพื่อหนีไปเมืองผาโพงแต่ไร้ผลเพราะถูกพวกนาคติดตามไม่ลดละในที่สุดนางไฉ่ ถูกนาคใช้นาคพาดตกจากหลังม้าและจมหายไปในพื้นที่

เมื่อนางไฉ่จมน้ำไปต่อหน้าต่อตา ท้าวผาแดงกลับถึงเมืองผาโพง เกิดตรอมใจคิดถึงนางไฉ่ตลอดเวลาข้าวปลาไม่ยอมกินจนผ่ายผอม และล้มป่วยในที่สุดตรอมใจตายตามนางไฉ่เมื่อท้าวผาแดงตายไปเป็นผีมีความอาฆาตพยาบาทต่อพญานาคอยู่ไม่วายครั้งมีโอกาสเหมาะผีท้าวผาแดงสั่งไพร่พลเตรียมตัวเดินกองทัพผีไปรบกับพญานาคให้หายแค้นผีท้าวผาแดงมีบริวารผีเป็นแสนๆ การเดินทัพมีเสียงดังอีกทีที่ปานแผ่นดินถล่มได้รายล้อมเมืองบาดาลซึ่งเป็นเมืองของพญานาคไว้รอบด้านต่างฝ่ายต่างใช้อิทธิฤทธิ์รบกันนานถึงเจ็ดวันเจ็ดคืนไม่มีใครแพ้ชนะฝ่ายสุทโธนาค เจ้าเมืองบาดาลซึ่งแก่ชรามากแล้วไม่ยอมทำบาปทำกรรมต่อไปเพราะต้องการไปเกิดในภพของพระศรีอาริยมุตไตรยจึงไปขอร้องท้าวเวสสุวรรณผู้เป็นใหญ่ให้มาตัดสินให้เมื่อท้าวเวสสุวรรณได้ทราบเรื่องที่เกิดขึ้นทั้งหมดนั้นเป็นเรื่องของกรรมเก่าที่ตามมาให้ผลในชาตินี้และทั้งสองฝ่ายมีเหตุผลพอๆ กันท้าวเวสสุวรรณ จึงขอให้ทั้งสองฝ่ายเลิกรบต่อกันไม่ต้องฆ่ากันให้มีเมตตาต่อกันให้รักษาศีลห้าปฏิบัติธรรมและให้มีขันติธรรมทั้งผีท้าวผาแดงและพญานาคได้ฟังคำสั่งสอนของท้าวเวสสุวรรณเข้าใจในเหตุผลต่างฝ่ายต่างอนุโมทนาสาธุการเหตุการณ์จึงยุติลงด้วยความเข้าใจอันดีต่อกันและอภัยกันที่สุดในที่สุด^{๕๙}

จากนิทานพื้นบ้านเรื่องผาแดงนางไฉ่ ดังกล่าว ทำให้ชาวบ้านหนองเขื่อนช้างได้จัดงานบุญบั้งไฟขึ้นเพื่อเป็นการบูชา พระยาแถน หรือเทพวัสสกาลเทพบุตร ซึ่งชาวบ้านมีความเชื่อว่า พระยาแถนมีหน้าที่คอยดูแลให้ฝนตกถูกต้องตามฤดูกาล และมีความชื่นชอบไฟเป็นอย่างมาก หากไม่จัดทำการจัดงานบุญบั้งไฟบูชา ฝนก็จะไม่ตกถูกต้องตามฤดูกาล อาจก่อให้เกิดภัยพิบัติกับหมู่บ้านได้ และชาวบ้านหนองเขื่อนช้างก็มีความเชื่อเหมือนกับชาวอีสานโดยทั่วไปคือเชื่อในนิทานพื้นบ้านเรื่องผาแดง นางไฉ่ จึงทำให้เกิดเป็นประเพณีบุญบั้งไฟ มีการส่งสลากบุญเพื่อบอกถึงงานบุญประเพณีไปยังหมู่บ้านต่างๆ เหมือนดังพระยาขอมและในขบวนแห่บั้งไฟก็มีการแห่ผาแดง - นางไฉ่ และประกวดผาแดง - นางไฉ่

^{๕๙} สุขุมารมณ์ สงวนกิตติพันธุ์, หนังสือเสริมการอ่านวิชาภาษาอังกฤษ ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย เรื่องผาแดง - นางไฉ่, (อุดรธานี : ศูนย์บริการการศึกษาโรงเรียนจังหวัดอุดรธานี, ๒๕๔๕), หน้า ๑ -๖๕.

ด้วยเสมอเพราะเป็นการระลึกถึงความรักของทั้งสองนั่นเอง นอกจากนี้ยังมีนิทานความเชื่ออีกเรื่องหนึ่งคือเรื่องพญาคันคาก ซึ่งมีเนื้อเรื่อง ดังนี้

นิทานเรื่องพญาคันคาก ชาวบ้านเชื่อว่ามีโลกมนุษย์ โลกเทวดา และโลกเทวตมมนุษย์อยู่ใต้ อิทธิพลของเทวดา การร่ำฟ้าเป็นตัวอย่างทีแสดงออกทางด้านการนับถือเทวดาและเรียกเทวดาว่า “แถน” เมื่อถือว่ามีแถนก็ถือว่า ผน ฟ้า ลม เป็นอิทธิพลของแถน หากทำให้แถนโปรดปราน มนุษย์ก็ จะมีความสุข ดังนั้นจึงมีพิธีบูชาแถน การจุดบั้งไฟก็อาจเป็นอีกวิธีหนึ่งที่แสดงความเคารพหรือส่ง สัญญาณความรักดีไปยังแถน ชาวอีสานจำนวนมากเชื่อว่าการจุดบั้งไฟเป็นการขอฝนจากพญาแถน และมีนิทานปรัมปราเช่นนี้อยู่ทั่วไป แต่ความเชื่อนี้ยังไม่พบหลักฐานที่แน่นอน นอกจากนี้ใน วรรณกรรมอีสานยังมีความเชื่ออย่างหนึ่งคือ เรื่องพญา

คันคาก หรือคางคก พญาคันคากได้รับกับพญาแถนจนชนะแล้วให้พญาแถนบันดาลฝนลงมา ตกยังโลกมนุษย์ ซึ่งมีเนื้อเรื่องโดยละเอียดดังนี้พญาคันคาก^{๖๐} รบพญาแถน เป็นตำนานเก่าแก่ของ อาณาจักรล้านช้างทั้งสองฝั่งแม่น้ำโขงมานานกาล ลูกหลานผู้เกิดใหม่ใหญ่ทีหลัง ไปเที่ยวบุญบั้งไฟ แล้วอาจจะสงสัยว่าทำไมบั้งไฟในขบวนแห่ของพี่น้องเขาชาวอีสานตามหมู่บ้านตามตำบลต่าง ๆ นั้น ทำไมจึงติดหัวนาคเอาไว้บนหัวบั้งไฟ แล้วก็แต่งแ้วด้วยลวดลายสีสันงามสุดที่ยิ่ง เหมือนตัวนาค เกร็ดนาคฉะนั้น จะเล่าสู่ฟัง

กาละเมื่อนานมาแล้ว นับเนื่องเป็นอสงไขย สมัยเมื่อสรรพสิ่งทั้งหลาย ทั้งมวลมนุษย์ , สัตว์สิ่ง , หินดินน้ำฟ้าตลอดแม้ป่าแดดทะเลฝน ต่างสื่อสารระหว่างกัน ด้วยภาษาเดียวกัน ต่างรู้เรื่อง เข้าใจ ไม่มีแบ่งชนชั้นวรรณะ ต่างจึงสุขอยู่สร้าง เสมอด้่า ดังกัน เมืองสวรรค์ชั้นฟ้า มีพญาแถนเป็นใหญ่ อำนาจให้เกิดกาลเวลาแห่งฤดูต่าง ๆ พญาแถนเจ้า ได้เปิดประตูชั้นฟ้า ให้พญานาคเจ็ดตนไปลงเล่นน้ำ สระหลวง ทำให้น้ำเพื่อนเพียดฟัง^{๖๑}ลงโลกมาเป็นฝน นำความชุ่มเย็น ทำให้เกิดสุขสะอาดสบายในการ เสร็ด^{๖๒}การสร้าง การอยู่การกินสรรพสิ่งทั้งหลายก็ให้ความเคารพยำเกรงและกระทำการบูชาต่อพญา แถนตลอดมา กาละนั้น ยังมีเมืองซ่อนนครดอกไม้ ตั้งอยู่บนโลก พญาเมืองถือสัตย์ ต้มไพร่ฟ้า ให้สุข ถ้วนอยู่เรียง แม่เมืองให้กำเนิดบุตร ผิดเพศมนุษย์คือเป็นคันคากหรือเป็นคางคก เป็นทีหลากใจแก่ผู้คน ทั้งหลาย หมอโหรได้ทำนายทายทักว่า คันคากน้อยเป็นผู้มีบุญญาริการยิ่ง จงเลี้ยงดูให้ดีเถิด แล้วคัน คากน้อยก็ค่อย ๆ เติบโตใหญ่ตามกาลเวลา หามีผู้ใคร่รังเกียจเดียวฉฉันทีไม่ กระทั่ง เวลาล่วงไปสมควรแก่ วยเติบโตกล้า ท้าวคันคากก็ถอดคราบออก เป็นหนุ่มรูปงาม คราบคางคกก็กลายเป็นเกราะทองรองกาย พาให้เห็นเป็นองอาจ และท้าวคันคากก็ทรงสามารถเชิงยุทธพิชัย มีฤทธิ์ศักดิ์ดาเหนือกว่าไผเป็นที่ยำ เกรงแก่เหล่าสัตว์เขี้ยววงปากน้ำและบรรดาผู้มีเดชกล้าทั้งผอง ทั้งยังทรงบุญญะบารมีด้วย การรักษา สัตย์, ศิล, ทาน จนเป็นที่ยกย่องเคารพบูชาของสรรพสัตว์สรรพสิ่งทั่วทั้งที่ป พญาเมืองจึงยกให้ท้าว เป็นผู้ครองนครดอกไม้สืบต่อสันตติวงศ์ มนุษย์, สัตว์สิ่ง, หินดินฟ้าและป่าแดดทะเลฝน เมื่อต่างให้ ความเคารพยกย่องบูชาต่อพญาคันคากแล้ว ก็ล้มละการกราบไหว้สาต่อพญาแถน เมื่อก่อนนี้จะทำ การหาหินหาอยากอันใด ก็ถวาย^{๖๓}แถนด้วยเครื่องไหว้บูชาหากบัดนี้, กลับละเลยชนห้าชันแปด เหล้าไห

^{๖๐} พญาคันคาก คือ พญาคางคก.

^{๖๑} น้ำเพื่อนเพียดฟัง แปลว่า น้ำหก.

^{๖๒} เสร็ด แปลว่า ทำ.

^{๖๓} ทวย แปลว่า ทำนาย หรือ ทาย.

ไก้โตแปน^{๖๔}เปล่า ทำให้พญาแถนน้อยยกน้อยใจจนกลายเป็นเคื่องแค้นโกรธา ” อ้ายมนุสสาสรรพสิ่งทั้งหลาย มันไม่ยำเกรงเคารพต่อกูอย่างนี้เสียแล้วจำกูจักสั่งสอนมันเสียบ้าง ให้มันฮู้แสงฟ้าพญาแถนเป็นใหญ่ ให้มันทุกข์แค้นแค้นเหงาหน้าเปล่าตาย ” แถนจึงปิดเมืองฟ้า ต้นแปว^{๖๕}พญานาค บีให้ขึ้นเหล่าน้ำ ให้เพื่อนเพียดเกิดฝน แล้วทั้งสากลโลกก็บังเกิดความแห้งแล้งทุรกันดาร ดินหินทราย สรรพสิ่งสรรพสัตว์ทั้งหลาย ต่างก็หอดหิวฮ้องโอดโอยทุกชะแหล่งแล้งเลือดขุน ตายม้วยระบาดหงาย ดินและทรายหมกไหม้ ปากก็วายสายธารแห้งกัน^{๖๖} ลมปิ่นไฉง้องเผาข้าวไหม้ชะแลแล้วมนุสสาสรรพสิ่งจึงเปิดสภา มีพญาคันคากเป็นประธาน ค้นหาสาเหตุ รวบรวมปัญหาเพื่อหาทางแก้ไขสภาโสกันไปโสกันมา^{๖๗} จนได้ทราบว่ เหล่าพญานาคทั้งเจ็ดตนถูกพญาแถนกีดกันปิดปล่องขึ้นสวรรค์ ฝนจึงไม่ตกลงมาตามกาลอันสมควรดังเคยเป็นมา “อูเหม ” พญาคันคากซึ่งโกรธาโกรธาจนพุงป่อง ” ไฉนวะ ญาแถนจึงไม่รู้หน้าที่ไม่ปฏิบัติธรรมจั่งซี้ การปฏิบัติหน้าที่คือการปฏิบัติธรรม พระพุทธเจ้าองค์ได้ก็ตรัสเอาไว้เป็นหัวใจแห่งศาสนา ” หมายความว่า ธรรมะคือหน้าที่ หน้าที่คือธรรมะ ผู้ปฏิบัติตนไม่เพียดเบียนผู้อื่นผู้ใด และทำหน้าที่ไปเป็นธรรมตาของการดำเนินชีวิต (เป็นธรรมชาติของสิ่งมีชีวิต) ย่อมเกิดผลดี-สุข-สงบ-ร่มเย็น (เป็นธรรมะ)แล้วพญาคันคากก็แต่งให้พญานกเค้าแมวเป็นทูตไปเจรจาแถน ขอให้แถนจงรักษาทำหน้าที่เปิดประตูสวรรค์ขึ้นฟ้า ให้พญานาคเจ็ดตนได้ขึ้นไปเล่นน้ำสละหลวงตามที่เคยมา เพื่อดับทุกข์เข็ญเสียเถิด แต่พญาแถนแสนโกรธา ร้อยก็ไม่ยอมแสนก็ไม่ยอมโอนอ่อน ” ย้อนว่า สูบปากกัน ย่านเคารพบูชา สูปากันบูชาบักพญาคันคาก เมื่อสูทุกข์เดือดฮ้อน ให้หันหน้าไปพึ่งมัน มันถ้อน ” พญานกเค้าแมวนำความเจรจาล้มเหลวมาสู่สภาฟัง เหล่าสรรพสัตว์สรรพสิ่งได้ฟังยั้งท้อแท้ และความโกรธกริ้วก็บังเกิดเป็นพายุ พญาคันคากประกาศสงครามต่อแถน เกณฑ์ล่าสัตว์เขี้ยววงน้ำและบกดาทัพ สัตว์ปี กระดมพล เหล่าเลื่อยกลานมีพญานาคเป็นเจ้าก็จัดเหล่าของตน สัตว์หกขาแปดขาบังก็^{๖๘} ต่างปลุกใจบเกรงย่านพญาคันคากบัญชาการให้พญาปลวกพาพวกก่อโพน เป็นโพนโพนโพนใหญ่โพนต่อโพนไปถึงฟ้าหย่อนๆ สรรพสัตว์พากันไต่ต้อนแดนถึงแถนฟ้าปากสวรรค์ สงครามที่เอื่อนั้นเกิดสะเทือนเลื่อนลั่นระบดทั่วจักรวาล สองซิงดีตีทัพ แผ่นดินไหวไฟฟาด น้ำก็เพือนสมุทรพื้น ลมก็หมุนนาวป่า ฝนแสนท่าบมีเทื่อเหือดมือ ระดือเพี้ยนเปลี่ยนแปลง ผิดสำแดงแล้งฮ้ายบมีเหือดฮอนทุกข์ ขุกเข็ญหนักกลียุคมนุสวายทะเลายปิ่น เป็นจั่งซี้เจ็ดปี ปลายเจ็ดเดือน คันคากแถนรบเรวกันบ่หยุดหย่อน บมีผ่อนเผือดหญื่อ^{๖๙} ทั้งสองกำฟ้าเสมอ ทานเอยพญาคันคากพญาแถนรบสู้ตัวต่อตัวเจ็ดวันเจ็ดคืนก็ยังบมีผู้พ่ายผู้แพ้ ทั้งสองจึงทำชนข้างกระทำยุทธหัตถี โดยพญาคันคากคิดอุบายให้พญานาคแฝงตัวไปในทางซ้าง ในระหว่างชนซ้าง พญาคันคากถูกพญาแถนเอาตะพดหล่อแก้วทุบตีตามร่างกายตามหัวจนโปดโนเต็มไปหมด สบโอกาสของซ้างฟาดหาง พญานาคลอยละลิวไปรัดตัวพญาแถนจนตกจากซ้างร้องโอดโอยพญาคันคากถึบองทุบตี แก้มือที่ตนเสียที่ถูกตีหัวปูดหัวโปเป็นตะปุ่มตะป่ำ จนพญาแถนร้องขอชีวิต สงครามจึงสงบราบคาบลง แผ่นดินหยุดไหวถล่มฝนฟ้าก็หยุดคะนอง ลมพายุอ่อนตัวสงบลง ฟ้า

^{๖๔} แปน แปลว่า ว่างเปล่า.

^{๖๕} แปว แปลว่า ทางออกอีกด้านหนึ่ง

^{๖๖} แปลว่า แห้งแล้งมาก.

^{๖๗} แปลว่า พุดคุยกัน, ถกเถียง, แสดงความคิดเห็น.

^{๖๘} ขาบังก็้อ แปลว่า ขากั้งก็้อ

^{๖๙} บมีผ่อนเผือดหญื่อ แปลว่า ไม่มีผ่อนผัน

แจ้จางปางแล้วก็มีกรรือฟื้นคตี่ ว่าไฉนพญาแถนจึงไม่รักษษธรรม ไม่ทำหน้าทีเป็ดปล่องสวรรค ให้พญานาคเจ็ดตนขึ้นไปเล่นน้ำทำให้ฝนแล้ง ก่อทุกข์กันดารต่อโลก แถนยอมรับผิดและสัญญาว่าต่อไปจะไม่ทำอีก แต่ ก็ยังมีข้อกังขาว่า พญาแถนจะสู้ได้จ้งได้ว้ถึงระดูฝนคนตกกล้าทำนาฮั่วไฮ้ เอ็ดจ้งได้จ้งสิฮื้อฮอยฮูปประเพณีพญาคันคากตริกตรองแล้วจ้งบอกว่า ถึงเวลาเดือนหกเฮาจะให้คนเอ็ดบั้งไฟเพื่อให้พญานาคชี่ขึ้นมาเมืองฟ้า

พญาแถนเห็นแล้วก็จ้งเป็ดปล่องสวรรคั่นนเกิด แต่่นั้นมา คนก็จ้งทำบั้งไฟตกแต่งเอ้ ให้พญานาคชี่ขึ้นฟ้าไปสร้างฝนในเมืองแถน^{๗๐}

ลักษณะเด่นที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งของตำนานพญาคันคากในฐานะที่เป็นตำนานอธิบายเหตุการณ์ประกอบประเพณีและพิธีกรรมการจุดบั้งไฟ นั้นคือ ในเหตุการณ์ที่พญาคันคากมีบัญชาต่อพญาแถนเมื่อครั้งที่ได้พ่ายแพ้การศึกในคราวนั้น พญาคันคากได้บอกกล่าวแก่พญาแถนว่าชาวโลกมนุษย์จะจุดบั้งไฟขึ้นฟ้าเพื่อใช้เป็นสัญญาณบอกกล่าวให้พญาแถนได้สั่งการให้เหล่านาคลงไปเล่นน้ำอันเป็นมูลเหตุที่จะก่อให้เกิดฝนฟ้าตกลงไปยังโลกมนุษย์ได้ทั้งนี้ พิธีขอฝนนับเป็นพิธีกรรมเกี่ยวกับความอุดมสมบูรณ์ (Fertility rites) ที่เกี่ยวกับความเป็นความตายของกลุ่มชน เพราะบริเวณใดที่ทำข้าวนาปี ที่ต้องใช้น้ำฝนเป็นหลัก น้ำฝนจึงเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการปลูกข้าว ในสังคมเช่นนี้ สมาชิกในสังคมจึงต้องมีความมั่นใจว่าฝนจะตกจึงจะทำนาได้ วิธีสร้างความมั่นใจของคนในสังคมประเพณี คือใช้พิธีกรรมในการบนบานศาลกล่าวอ้อนวอนธรรมชาติ ทั้งนี้ในวัฒนธรรมอีสานและลาวนี้มี ตำนานพญาคันคาก ซึ่งเล่าที่มาของ พิธีจุดบั้งไฟในเดือน ๖ ของทุกๆ ปี^{๗๑}

ตำนานพญาคันคากนี้มีปรากฏแพร่หลายอยู่ในท้องถิ่นอีสานและท้องถิ่นภาคเหนือและในประเทศลาว ซึ่งกลุ่มชนเหล่านี้ยังคงมีการสืบทอดประเพณีการจุดบั้งไฟเพื่อขอฝน อันแสดงให้เห็นลักษณะเฉพาะถิ่นเกี่ยวกับตำนานที่สัมพันธ์กับประเพณีและพิธีกรรมในวิถีชีวิตของผู้คนในสังคมได้อย่างน่าสนใจ

จากที่กล่าวมาข้างต้น สะท้อนให้เห็นการรับรู้เกี่ยวกับนิทานพื้นบ้านพญาคันคากที่ปรากฏอยู่ในวิถีชีวิตของชาวบ้านในท้องถิ่นไทย โดยเฉพาะในชุมชนของชาวอีสานที่ยังคงได้รับการสืบทอดและสร้างสรรค์เรื่องเล่าพญาคันคากให้ดำรงอยู่สืบไป นอกจากนี้ยังปรากฏผู้รู้ได้กล่าวถึงความเชื่อดั้งเดิมของชาวอีสานอีกหลายท่าน ดังนี้

พระยาอนุমানราชธน ได้กล่าวถึงวิวัฒนาการของความเชื่อว่า ความเชื่อครั้งแรกเดิมของมนุษย์ก่อนที่จะคลี่คลายออกเป็นศาสนาต่างๆ อาจแบ่งออกได้สองระยะ คือ ระยะแรกมนุษย์เชื่อว่าสิ่งต่าง ๆ จะเป็นสิ่งที่มีชีวิตหรือไม่มีชีวิตก็ตาม ย่อมมีอะไรอย่างหนึ่งเป็นแรงอำนาจอยู่ในตัวของสิ่งนั้นเอง อาจให้คุณให้โทษแก่คนได้ คติความเชื่อ ความขลัง ความศักดิ์สิทธิ์(Animatism) ระยะต่อมา

^{๗๐} สุขฤดี เอี่ยมบุตรลบ, “การศึกษาวรรณกรรมอีสานเรื่อง พญาคันคาก”, วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาจารึกภาษาไทย ภาควิชาภาษาตะวันออก, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๓๒), หน้า ๑๒ - ๑๔.

^{๗๑} กลุ่มปกป้องคุ้มครองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมสำนักวิจัยและพัฒนาสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม, มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ ประจำปีพุทธศักราช ๒๕๕๓ สาขาวรรณกรรมพื้นบ้าน, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๕๓), หน้า ๑๐๔.

มนุษย์มีความเชื่อว่า คนตลอดจนสิ่งอื่นที่มีชีวิตหรือไม่มีชีวิตก็ตาม ย่อมมีสิ่งหนึ่งซึ่งมองไม่เห็นตัวสิ่งอยู่ในนั้น สิ่งนี้ที่เรียกกันว่าผีหรือวิญญาณซึ่งพัวพันกันอยู่อย่างใกล้ชิดแยกออกจากกันได้ยาก^{๗๒}

ท่านได้อธิบายเรื่อง ผี สาง เทวดา ที่คนไทยนับถือว่า คำว่า “ผี” ใช้เรียกวิญญาณชั่วร้ายหรือผีเลว คำว่า “เทวดา” ใช้เรียกวิญญาณที่ดีหรือผีดี คำว่า “สาง” ใช้เรียกแตกต่างกันในแต่ละท้องถิ่น อาจหมายถึงวิญญาณของผีที่ตายแล้วเป็นสางหรือวิญญาณของคนตายโหงหรือคนที่ประพาศไม่ตี หรือวิญญาณของยายยบรพบุรุษที่นับถือ คติความเชื่อและการเช่นสรวงบูชาแตกต่างกันในแต่ละท้องถิ่น และบทบาทหน้าที่ของผีต่าง ๆ นั้น^{๗๓}

สุเทพ สุนทรเกษม ศึกษาผีปู้ตาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า ผีปู้ตาเป็นวิญญาณบรรพบุรุษประจำหมู่บ้านที่ไม่อาจกำหนดได้ว่าเป็นบรรพบุรุษสายใด สกุลใด แต่เชื่อว่าเป็นบรรพบุรุษของชาวบ้านทุกคน ทำหน้าที่คุ้มครองอันตรายที่จะเกิดขึ้นกับหมู่บ้าน และดลบันดาลให้สิ่งต่าง ๆ เกิดขึ้นตามที่มีบนบาน มี “จ้ำ” เป็นสื่อกลางในการติดต่อ การเลี้ยงประจำปี จะทำในเดือนหก มีการเชิญปู่ตามาเข้าทรงเพื่อตอบคำถามต่าง ๆ ตามที่ชาวบ้านต้องการทราบ ความเชื่อในเรื่องนี้เปรียบเสมือนมาตรการในการควบคุมความประพฤติดีความสัมพันธ์กับเศรษฐกิจ การเมือง สังคม หมู่บ้าน และสนับสนุนพุทธศาสนา^{๗๔}

ความเชื่อของชาวบ้านหนองเขื่อนช้างเกี่ยวกับประเพณีบุญบั้งไฟ ซึ่งเป็นความเชื่อแบบดั้งเดิมและมีค่านิยมแบบดั้งเดิม มีดังต่อไปนี้

ความเชื่อดั้งเดิมของชาวบ้านหนองเขื่อนช้าง ตำบลท่าสองคอน มีความเชื่อที่ผสมผสานระหว่างพุทธศาสนา และผี สาง เทวดา รวมทั้งประเพณีบุญบั้งไฟ หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า บุญเดือน ๖ จัดเป็นบุญประจำปี ทุกปี ในช่วงเดือนพฤษภาคมซึ่งเป็นช่วงก่อนที่จะลงมือทำนา โดยมีจุดประสงค์สำคัญ คือ การขอฝน ชาวบ้านในภาคอีสาน ถือว่าบุญบั้งไฟเป็นพิธีกรรมที่มีความสำคัญมาก เพราะเชื่อว่าหากหมู่บ้านใดไม่จัดบุญบั้งไฟก็อาจก่อให้เกิดภัยพิบัติ เช่น โรคภัยไข้เจ็บ หรือทุกข์ภัยแก่ชุมชนได้ สำหรับการจัดงานและการละเล่นในประเพณีบุญบั้งไฟนั้น ในวันสุกดิบ ซึ่งหมายถึงวันที่ชาวบ้านจะจัดขบวนแห่บั้งไฟไปยังศาลปู่ตาของหมู่บ้าน เพื่อทำพิธีเช่นสรวง มีการจุดบั้งไฟที่ใช้ในการเสี่ยงทาย เพื่อเสี่ยงทายดูความอุดมสมบูรณ์และความสำเร็จในการทำนาของปีนั้น^{๗๕}

ความเชื่อดั้งเดิมของชาวบ้านในอำเภอเพ็ญ จังหวัดอุดรธานี ก็มีความเชื่อเหมือนกับชาวอีสาน โดยทั่วไปคือเชื่อในเรื่อง ผี สาง และเทวดา รวมทั้งเชื่อในประเพณีฮีต ๑๒ คอง ๑๔ ดังนี้^{๗๖} ความเชื่อดั้งเดิมของชาวบ้านในอำเภอเพ็ญ จังหวัดอุดรธานี ในเรื่องของตำนานม้าคำไหล ปูตา ปูตาเป็นเทวดา

^{๗๒} พระยาอนุমানราชชน, การศึกษาศิลปะ และประเพณี, โดย เสฐียรโกเศศ (นามแฝง), (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บรรณการ, ๒๕๑๗), หน้า ๓๒ - ๓๓.

^{๗๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๘.

^{๗๔} สุเทพ สุนทรเกษม, สังคมวิทยาหมู่บ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, (พระนคร : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, ๒๕๑๑), หน้า ๑๑๓ - ๑๑๖.

^{๗๕} สัมภาษณ์ พระอธิการจาสมโน, วัดศรีเจริญโพนบก, ต.บ้านธาตุ อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๔ กันยายน ๒๕๖๐.

^{๗๖} สัมภาษณ์ พระอธิการทวี วีระมโฆ, วัดศรีเจริญโพนบก, ต.บ้านธาตุ อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๒๘ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

ที่รักษาหมู่บ้าน^{๗๗} ชาวบ้านในอำเภอเพ็ญ จังหวัดอุดรธานี ยังเชื่อในเรื่องของการทำบุญบั้งไฟว่า ถ้าไม่ทำในปี ไต่ ปีนั้นจะแห้งแล้ง มีเหตุเภทภัยเกิดขึ้น อาจจะมีสัตว์หรือคนล้มป่วย เป็นโรคห่าตาย นอกจากนี้ยังมีความเชื่อว่าเมื่อจะทำบุญอะไรก็ตามจะต้องบอกกล่าวปู่ตาในหมู่บ้านเสียก่อน เพราะท่านเป็นคนที่รักษาหมู่บ้าน^{๗๘}

^{๗๗} สัมภาษณ์ พระทองม้วน อธิปัญญา, วัดพุทธบูชา, บ้านนาคอม ต.บ้านธาตุ อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๔ กันยายน ๒๕๖๐.

^{๗๘} สัมภาษณ์ พระสมปอง ธรรมจาโร, เจ้าอาวาสวัดสุทัศนภิรมาราม, ต.บ้านธาตุ อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๔ กันยายน ๒๕๖๐.

บทที่ ๓

ความเชื่อและพิธีกรรมต่อประเพณีงานบุญบั้งไฟของชุมชนบ้านธาตุ ตำบลบ้านธาตุ อำเภอเพ็ญ จังหวัดอุดรธานี

ในบทที่ ๓ นี้ ผู้วิจัยจะศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมต่อประเพณีงานบุญบั้งไฟของชุมชนบ้านธาตุตำบลบ้านธาตุ อำเภอเพ็ญ จังหวัดอุดรธานีเป็นการศึกษาภาคสนาม (Field Study) โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (IN-depth Interview) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key Informants) ได้แก่ พระสงฆ์ผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำชุมชน และประชาชนอำเภอเพ็ญ จังหวัดอุดรธานี จำนวน ๒๕ รูป/คน เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงประจักษ์ ตามระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มีรายละเอียดดังนี้

๓.๑ บริบทของตำบลบ้านธาตุ อำเภอเพ็ญ จังหวัดอุดรธานี

๓.๑.๑ ที่ตั้งอาณาเขต

๓.๑.๒ การแบ่งเขตการปกครอง

๓.๒ ความเชื่อและพิธีกรรมต่อประเพณีงานบุญบั้งไฟของชุมชนบ้านธาตุ

๓.๓ ขั้นตอนการจัดการประเพณีงานบุญบั้งไฟของชาวอีสาน

๓.๔ พฤติกรรมความเชื่อและพิธีกรรมต่อประเพณีงานบุญบั้งไฟของชุมชนบ้านธาตุ

๓.๕ สรุป

๓.๑ บริบทของตำบลบ้านธาตุ อำเภอเพ็ญ จังหวัดอุดรธานี

ตำบลบ้านธาตุ ชื่อเดิม "บ้านธาตุโพนบก" เรียกตามชื่อของ "พระธาตุ" ที่ตั้งอยู่วัด ศรีเจริญ โพนบก มีมาแต่สมัยขอม ขณะนั้นประกอบด้วย ๓ หมู่บ้าน คือ ๑. บ้านโพนบก ๒. บ้านโพธิ์เรียน ๓. บ้านเป่า ปี พ.ศ. ๒๔๖๓ จึงจัดตั้งเป็น ตำบลบ้านธาตุปัจจุบันแบ่งการปกครองเป็น ๒๐ หมู่บ้าน พื้นที่เป็นพื้นที่ราบลุ่ม และที่ดอน พื้นที่ ๗๐% ทำนา มีหนองศรีเจริญและลำน้ำสวยเป็นแหล่งเก็บน้ำได้ตลอดปี

๓.๑.๑ ที่ตั้งอาณาเขต

ทิศเหนือ ติดต่อกับ ต.จอมศรี อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี และ ต.วัดธาตุ อ.เมืองหนองคาย จ.หนองคาย

ทิศใต้ ติดต่อกับ ต.เชียงหวาง อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี

ทิศตะวันออก ติดต่อกับ ต.เพ็ญ ต.โคกกลาง อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี

ทิศตะวันตก ติดต่อกับ ต.สองห้อง อ.สระใคร อ.เมืองหนองคาย

๓.๑.๒ การแบ่งเขตการปกครองประกอบด้วย ๒๐ หมู่บ้าน

หมู่ที่ ๑ บ้านธาตุ หมู่ที่ ๒ บ้านยามกาใหญ่

หมู่ที่ ๓ บ้านนาคอม หมู่ที่ ๔ บ้านโพน

หมู่ที่ ๕	บ้านถิ่น	หมู่ที่ ๖	บ้านดอนแก้ว
หมู่ที่ ๗	บ้านหม่ม่น	หมู่ที่ ๘	บ้านสังซา
หมู่ที่ ๙	บ้านยามกาน้อย	หมู่ที่ ๑๐	บ้านธาตุ
หมู่ที่ ๑๑	บ้านนาดอกไม้	หมู่ที่ ๑๒	บ้านสุขา
หมู่ที่ ๑๓	บ้านนิคม	หมู่ที่ ๑๔	บ้านนาพูนทรัพย์
หมู่ที่ ๑๕	บ้านโนนสมบูรณ์	หมู่ที่ ๑๖	บ้านโนนสะอาด
หมู่ที่ ๑๗	บ้านโนนคำ	หมู่ที่ ๑๘	บ้านธาตุโพธิ์ทอง
หมู่ที่ ๑๙	บ้านวังน้ำขาว	หมู่ที่ ๒๐	บ้านธาตุศรีเจริญ

๓.๒ ความเชื่อและพิธีกรรมต่อประเพณีงานบุญบั้งไฟของชุมชนบ้านธาตุ

ความเชื่อในประเพณีงานบุญบั้งไฟที่มีต่อชุมชนบ้านธาตุ เริ่มจากชาวบ้านทุก ๆ คน มีศรัทธาความเชื่อและความสามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน เมื่อถึงวันเพ็ญเดือนหกตรงกับวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ จากตำนานเล่าขานต่อ ๆ กันมา พระศรีธาตุผู้ซึ่งปกครองชาวบ้านธาตุในสมัยนั้น ท่านได้ปกครองด้วยความเป็นธรรม ดูแลทุกข์สุขของราษฎรอย่างใกล้ชิด ทุกครั้งที่ท่านออกไปเยี่ยมเยียนราษฎร ท่านจะขี่ม้าเป็นพาหนะ ชาวบ้านทุกคนต่างเลื่อมใสศรัทธาในตัวท่านเป็นอย่างมากครั้งหนึ่ง ท่านและราษฎรได้ร่วมกันบูรณะ ซ่อมแซมองค์พระเจดีย์ (ซึ่งปัจจุบันชาวบ้านเรียก องค์พระศรีมหาธาตุ) ซึ่งองค์พระเจดีย์แห่งนี้สร้างขึ้นในสมัยขอมก่อนที่พระศรีธาตุจะมาปกครอง ซึ่งองค์พระเจดีย์ได้บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ (จากคำบอกเล่าต่อ ๆ กันมาว่า เป็นกระดูกนิ้วก้อยของพระพุทธเจ้า) หลังจากบูรณะซ่อมแซมเสร็จ ท่านกับราษฎรได้ร่วมกันฉลองสมโภช ซึ่งตรงกับวันเพ็ญเดือนหกในการสมโภชท่านได้ร่วมกับราษฎรทำบั้งไฟมาจุดถวาย ซึ่งการจุดบั้งไฟดังกล่าวนี้ เป็นการบนบานศาลกล่าวเพื่อให้บ้านเมืองพ้นจากวิบัติภัยต่างๆ การจัดบั้งไฟในสมัยนั้นจะจุดอยู่ในบริเวณวัด (ปัจจุบันคือ วัดศรีเจริญโพนบก) เป็นการเฉพาะฉลองสมโภชขององค์พระเจดีย์

ต่อมาหลังจากพระศรีธาตุเสียชีวิตไม่นาน ม้าที่ท่านเคยขี่เป็นพาหนะประจำตัวก็ได้ตรอมใจตายตามไป ครั้นถึงวันเพ็ญเดือนหก ซึ่งเป็นวันคล้ายวันพระศรีธาตุเสียชีวิต ราษฎรจึงจัดงานฉลองสมโภช ดังที่เคยปฏิบัติมาในทุกปีและเพื่อเป็นการรำลึกถึงท่านต่อมาทางคณะกรรมการหมู่บ้านและประชาชนในท้องถิ่น จึงได้สร้างม้าคู่ชีพของพระศรีธาตุขึ้นมาแทน เป็นม้าจำลองที่ทำจากหญ้าไม้ไผ่ เมื่อสร้างเสร็จก็ทำพิธีบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ อัญเชิญดวงวิญญาณม้าให้เข้าสิงสถิตในม้าจำลองนั้น และให้ชื่อว่า “ม้าคำไหล” สมัยก่อนเมื่อถึงวันเพ็ญเดือนหกของทุกปี ชาวบ้านจะนำบั้งไฟมาถวายแด่องค์พระศรี (พระศรีมหาธาตุ) พร้อมกับการทรงขี่ม้าคำไหล โดยจะทรงในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ ตั้งแต่เวลา ๐๖.๓๙ น. เป็นต้นไป เป็นการปฏิบัติสืบทอดกันมาจะขาดสิ่งหนึ่งสิ่งใดไม่ได้ จึงถือเป็นของคู่บ้านคู่เมืองซึ่งถ้าหากขาดสิ่งหนึ่งสิ่งใด ไม่ว่าจะเป็นม้าคำไหลหรือบั้งไฟ บ้านเมืองจะเกิดความไม่สงบสุข จึงเกิดเป็นตำนานบั้งไฟและม้าคำไหลสืบทอดต่อกันมาจนถึงปัจจุบันในปัจจุบันการถวายบั้งไฟได้ขยายไปจนถึงการทำบั้งไฟล้าน อันเนื่องมาจากการบนบานศาลกล่าวของชาวบ้าน ที่มีการบนว่า ถ้าหากสิ่งที่ขอไปนั้นสำเร็จตามประสงค์ ก็จะจัดบั้งไฟถวาย และเมื่อสำเร็จได้ตามประสงค์ก็ได้มีการจัดบั้งไฟถวายตามนั้น ซึ่งจากแรกเริ่มบนไว้เป็นบั้งไฟหมื่น ก็เริ่มบน เริ่มขอสิ่งที่ประสงค์มากขึ้น ก็

จำต้องแก้บนด้วยบั้งไฟที่ใหญ่ขึ้นตาม จนเกิดเป็นการถวายเป็นบั้งไฟแสน และบั้งไฟล้านดังเช่นปัจจุบัน และคนแรกที่ได้จัดถวายบั้งไฟล้านขึ้นใน ต.บ้านธาตุ นั่นก็คือ ตระกูลเพชรพรหม

ม้าคำไหล เป็นตำนานที่เล่าสืบต่อกันมาควบคู่กับประเพณีบุญบั้งไฟของชาวบ้านธาตุ ที่มีมาหลายชั่วอายุคน ม้าคำไหลเป็นการละเล่นที่คล้ายกับการเล่นม้าก้านกล้วย โดยมีคนที่แสดงเป็นม้าสำหรับคนนั่งบนม้า ม้าทำจากเหง้าไม้ไผ่ มีลักษณะคล้ายหัวม้า ตกแต่งให้มีหู มีตา ลำตัวมีความยาวประมาณ ๗๒ เซนติเมตร และมีคนถือเชือกวิ่งตามหลักเปรียบเสมือนคนขี่ม้าการละเล่นม้าคำไหลลักษณะเด่นที่เห็นได้ชัดคือ การแต่งกายด้วยเสื้อและกางเกงสีดำ ตกแต่งด้วยผ้าสีหลากหลาย มีการเล่นเป็นคณะ และมีการรำแข่งไปตามที่ต่างๆ ในบริเวณงานที่ม้าวิ่งไป รวมถึงวิ่งไปตามบ้านเรือนของชาวบ้านธาตุด้วย สร้างความสนุกสนานเป็นอย่างยิ่ง การละเล่นนี้จะเล่นกันในวันเพ็ญขึ้น ๑๕ ค่ำ และวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๖ ของทุกปีม้าคำไหล เป็นม้าทรงพระศรีธาตุ ซึ่งเป็นเจ้าเมืองที่ปกครองบ้านธาตุในหลายร้อยปีก่อน ซึ่งสมัยก่อนเจ้าเมืองจะมีม้าเป็นพาหนะเพื่อใช้ในการเดินทางและตรวจเยี่ยมราษฎร ประหนึ่งว่าเมื่อมีการละเล่นม้าคำไหลเมื่อไรก็เปรียบเสมือนการอัญเชิญดวงวิญญาณพระศรีธาตุและม้าคำไหลมาประทับทรงในคราเดียวกันเพื่อออกเยี่ยมประชาราษฎรไปด้วย ซึ่งม้าคำไหลนี้พระศรีธาตุได้เกิดนิมิตว่า เป็นม้าทรงของพระเจ้าสิทธัตถะ (พระพุทธเจ้า) ซึ่งมาจุติเป็นม้าทรงของพระศรีธาตุ ซึ่งพระศรีธาตุจะได้พบม้าตัวนี้ทางทิศเหนือของเมือง เมื่อตื่นขึ้นมาในตอนเช้ามืดก็ให้คนเดินทางไปดูทิศเหนือที่นิมิตฝัน ก็ได้พบม้าสีนิล กำลังเล็มหญ้าอยู่และเมื่อให้คนไปจับมาขี่ก็ไม่มีใครสามารถขี่ได้ เมื่อพระศรีธาตุได้เข้าใกล้ก็สามารถขึ้นขี่ควบไปได้อย่างสบายหลังจากการทราบเรื่องราวจากร่างทรงแล้ว จึงกำหนดให้มีการบวงสรวงดวงวิญญาณการทรงม้า และบวงสรวงอัญเชิญดวงวิญญาณพระศรีธาตุประทับร่างทรงม้า ที่ชาวบ้านมักพูดติดปากว่า “ปู่พระศรีมหาธาตุ” ไปพร้อมๆ กัน ซึ่งการละเล่นม้าคำไหล นอกจากจะมีการวิ่งไปตามขบวนแห่แข่งบั้งไฟในกลางวันแล้ว ตอนกลางคืนม้าคำไหลยังออกเที่ยวเยี่ยมบ้านเรือนในหมู่บ้านเกือบทุกหลังคาเรือน ชาวบ้านจะคอยเปิดประตูบ้านไว้ เมื่อม้าคำไหลมาถึงบ้านเรื่องหลังใดก็จะวิ่งรอบทั่วบ้าน ชาวบ้านจะถวายจตุปัจจัยตามแต่ศรัทธา โดยจะถือว่าเป็นการให้น้ำ ให้อาหาร ในขณะเดินทางของม้าคำไหลจะมีผู้ชาย (ห้ามเป็นผู้หญิงโดยเด็ดขาด) ที่คอยสับเปลี่ยนหมุนเวียนกันขี่ม้าที่มีตัวม้าคำไหลเป็นร่างทรง หากไม่ใช่เทศกาลงานประเพณีบุญบั้งไฟบ้านธาตุ คือวันเพ็ญขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ ห้ามนำม้าคำไหลออกจากหอโสงที่วัดศรีเจริญโพชนบ โดยเด็ดขาด มิฉะนั้นจะเกิดอาเพศขึ้นในหมู่บ้าน อันเป็นความเชื่อที่สืบทอดกันมาของชาวบ้านธาตุตั้งแต่กาลก่อนจนถึงปัจจุบัน งานบั้งไฟล้าน ตำนานม้าคำไหล เป็นงานบุญบั้งไฟของชาวบ้านธาตุ อำเภอเพ็ญ จังหวัดอุดรธานี มาตั้งแต่สมัยโบราณ โดยจะจัดขึ้นในวันเพ็ญเดือน ๖ ของทุกปี เพื่อถวายแด่องค์พระศรีมหาธาตุ สิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมือง ชาวตำบลบ้านธาตุ อำเภอเพ็ญ จังหวัดอุดรธานี และชาวตำบลสองห้อง อำเภอเมือง จังหวัดหนองคายบุญบั้งไฟที่อำเภอบ้านธาตุ จะต่างจากที่อื่นๆ ไปเพราะมีม้าคำไหลเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย กล่าวคือ ม้าคำไหลเป็นม้าพันหะกะที่พระพุทธเจ้าทรงใช้เมื่อทรงออกผนวช ดังมีตำนานเล่าว่า พ่อผู้สมศรีผู้พบซากปรักพังของบ้านธาตุ และพบพระธาตุเจดีย์ จึงได้นำพรรคพวกญาติพี่น้อง และผู้สมัครรักใคร่มาร่วมทำการบูรณะปฏิบัติพระธาตุเจดีย์ และสร้างบ้านธาตุขึ้นใหม่ขึ้น ชาวบ้านจึงได้แต่งตั้งให้เป็น พระศรีธาตุ ปกครองบ้านเมือง ต่อมาวันหนึ่งได้นิมิตว่า “มีชายแต่งกายสีขาวมาบอกให้ไปซื้อม้าขาวตัวหนึ่งที่อยู่ทางทิศตะวันออกของหมู่บ้านโดยอย่าต่อรองราคา เมื่อซื้อแล้วให้ขี่กลับมาได้เลย เพราะเป็นม้าพระพุทธเจ้า” จึงปฏิบัติตามและก็เป็นจริงตามที่ฝัน เดิมทีพ่อผู้สมศรีขี่ม้า

ไม่เป็น แต่สามารถชี้ได้อย่างคล่องแคล่ว ถือได้ว่าเป็นผู้มีบุญญาธิการ พ่อผู้สมศรีได้ชี้มาชาวัทนทะเลกะตัวนี้ออกเยี่ยมเยียนราษฎรตลอดมาให้ได้รับความผาสุกได้อย่างรื่นไหลไม่ติดขัด มีค่าเสมือนทองคำ จึงขนานนามมาัทนทะเลกะว่า “ม้าค่าไหล”^๑

พ่อผู้สมศรีและม้าค่าไหลได้เสียชีวิตลงในเวลาใกล้เคียงกันในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ ประชาชนต่างอาลัยรักอย่างสุดซึ้ง จึงได้ทำบุญอุทิศสังฆวิญญานให้กับพระศรีธาตุ และดวงวิญญานของมาัทนทะเลกะ หรือม้าค่าไหลให้ได้ขึ้นสู่สรวงสวรรค์ในวันอาสาฬหบูชา คือ วันประสูติ ตรัสรู้และปรินิพพานของพระพุทธองค์ และหากละเว้นการปฏิบัติ ชาวบ้านจะเกิดอาเพศล้มตาย หรือเกิดทุกข์ภัยอย่างน่าอัศจรรย์ จึงได้มีการทำบั้งไฟจุดสังฆวิญญานในวันทำบุญอุทิศทุกปี แต่ต่อมาวิญญานม้าค่าไหลได้เข้าทรงตาจ้ำว่า ขอให้คนนั้นคนนี้เป็นร่างทรง โดยให้ประดิษฐ์ม้าไม้จำลองเหมือนกับม้าก้านกล้วย แล้วชื้ออกวิ่งเยี่ยมเยียนอวยพรให้แก่ประชาชนผู้มาร่วมงานประเพณีบุญบั้งไฟทุกปีจนเป็นที่เอิกเกริกลือเลื่องไปทั่วแผ่นดิน โดยขณะที่ร่างทรงนำม้าออกวิ่ง ถ้าหยุดตรงกับผู้ใดหรือชนถือว่าผู้นั้นมีโชคให้รับยกมือไหว้ขอพรหรือทำบุญด้วยปัจจัยที่มีอยู่ทันที อย่าละเว้นทั้งนี้เพื่อเป็นสิริมงคลให้แก่ตัวเองต่อมา เมื่อเข้าสู่สมัยโลกาภิวัตน์ ได้มีคหบดีชาวบ้านธาตุผู้ใจบุญและบุคคลที่มีความสำเร็จสมหวังจากการบนบานศาลกล่าว พระมหาธาตุเจดีย์และม้าค่าไหล ได้รวมพลังกันจัดมหกรรมบุญบั้งไฟล้านขึ้น เพื่อเป็นมหาบูชาที่ยิ่งใหญ่ จนเป็นข่าวขจรขยายไปทั่วโลก

สำหรับกิจกรรมภายในงานประกอบด้วย การแข่งขันวิ่งมินิมาราธอน การประกวดธิดาบั้งไฟล้าน การประกวดธิดาจำแลง การแสดงพื้นบ้าน การจุดบั้งไฟล้าน บั้งไฟแสน บั้งไฟหมื่น ที่บ้านหนองศรีเจริญ ตำบลบ้านธาตุ อำเภอเพ็ญ จังหวัดอุดรธานี ตั้งแต่วันที่ ๓-๙ พฤษภาคม ๒๕๕๕ ม้าค่าไหล เป็นวัฒนธรรมความเชื่อ ที่ชาวบ้านธาตุยึดมั่น สืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน ม้าค่าไหลเป็นม้าไม้จำลองที่สมมุติทำขึ้นขนาดเท่าแขนคน มีลักษณะเหมือนม้าก้านกล้วย ส่วนหัวคล้ายม้า ลำตัวกลมยาวประมาณ ๖๐ เซนติเมตร มีพู่หาง ไม่มีขา ใช้นิ้วโดยคนทรง เพื่อร่วมกิจกรรมขบวนแห่บั้งไฟล้านของชุมชนบ้านธาตุ อำเภอเพ็ญ จังหวัดอุดรธานี ในวันเพ็ญเดือน ๖ และแรม ๑ ค่ำ เดือน ๖ ของทุกปี ม้าค่าไหลเป็นกิจกรรมเข้าทรงที่จะขาดหรือละเว้นไม่ได้ ทั้งนี้ เพราะการละเล่นของม้าค่าไหลจะมีผลต่อการอยู่ดีกินดีและความผาสุกร่มเย็นของชาวบ้าน หากละเว้นจะเกิดมีอาเพศ หรือเกิดอุบัติเหตุต่างๆ นาๆ ขึ้น ม้าค่าไหลเป็นกิจกรรมที่ศักดิ์สิทธิ์ ที่สืบทอดกันมาแต่บรรพกาล เสียดยายที่ไม่มีบันทึกหลักฐานที่ชัดเจน แต่จากการสอบค้นตำนานเมืองเพ็ญ และมีการเล่าต่อ ๆ กันมา พอจะสันนิษฐานได้ว่ามีมาในสมัยพระศรีธาตุหรือพ่อผู้สมศรีระหว่าง พ.ศ. ๒๓๙๐ หรือประมาณ ๑๖๑ ปีมานี้เอง จำเดิมมีผู้เฒ่าผู้แก่เล่าว่า ม้าค่าไหล คือ มาัทนทะเลกะที่นายฉั่นนะใช้เป็นพาหนะนำพระเจ้าสิริธัตถะทรงออกผนวช และเมื่อทรงผนวชแล้ว จึงให้นายฉั่นนะนำมาัทนทะเลกะกลับวัง แต่ด้วยเหตุผลกลใดไม่ปรากฏ มาัทนทะเลกะได้เสียชีวิตระหว่างทาง แต่ด้วยบุญบารมีของพระเจ้าสิริธัตถะได้บันดาลให้ไปจุติเป็นเทพ ซึ่งในกาลต่อมาวิญญานมาัทนทะเลกะดังกล่าวได้มาเข้าทรงชาวบ้านธาตุเพื่อร่วมบูชาแด่ในงานประเพณีบุญบั้งไฟด้วย จึงต้องจัดทำม้าจำลอง และจัดหาคนทรงซึ่งม้าจำลองร่วมในขบวนแห่งานบุญบั้งไฟของบ้านธาตุตลอดจนถึงปัจจุบันขบวนม้าค่าไหลประกอบด้วยผู้ร่วมงานเป็นทีม จำนวนทั้งสิ้น ๑๘ คน ได้แก่

^๑วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี, **ประเพณีบุญบั้งไฟ**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา <https://wikipedia.org> [๑๕ มิ.ย.๒๕๖๐].

คนทรงม้า ๑ คน คนถือหางม้า ๑ คน คนตีกลอง ๒ คน คนตีฉาบ ๑ คน หมอลำ ๑ คน หมอแคน ๑ คน ลูกหาบและหมอพ้อน ๑๑ คน การแต่งกายทั้งคนทรงและทีมงานจะสวมใส่เสื้อผ้าสีดำ ติดแปะด้วย ริ้วผ้าสีต่างๆ รอบตัวดูคล้ายๆ กับพลพรรคยาจกในภาพยนตร์จีน แต่มีอิสระในการร่วมขบวน โดยจะออกหน้า รั้งท้าย หรือตรงไหนแล้วแต่อัธยาศัยของคนทรงลักษณะการวิ่งของม้าค่าไหล อาจมีทั้งเดิน วิ่งเหยาะ หรือวิ่ง จะเป็นไปตามพฤติกรรมของคนทรง ซึ่งอาจมีการวิ่งเบียดชน หรือวิ่งกระแซะท่านผู้ชมขบวน ให้ต้องวิ่งหลบกันกระเจิงเป็นที่สนุกสนาน ส่วนผู้ใดที่ถูกชน หรือม้าค่าไหลหยุดนิ่งต่อหน้าใคร ผู้นั้นจะต้องให้อาหารม้าด้วยเงิน ขนม ของขบเคี้ยว หรือเครื่องดื่มตามแต่อัธยาศัยเช้าของวันขึ้น ๑๕ ค่ำ และเช้าวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๖ เมื่อทุกอย่างพร้อม ในเวลา ๐๙.๐๐ น. จะมีการทำพิธีอัญเชิญวิญญาณเทพม้าทันทกะเข้าทรงคนทรง เพื่อดำเนินกิจกรรมเข้าร่วมประเพณีงานบุญบั้งไฟทั้ง ๒ วัน จนกระทั่งเวลา ๑๒.๐๐ น. เป็นเสร็จพิธี อนึ่งคนทรงจะต้องมีสุขภาพแข็งแรงถูกโฉลกกับวิญญาณที่จะเข้าสิง โดยเมื่อมีโอกาสเป็นคนทรงแล้ว อาจต้องทำหน้าที่ติดต่อกันหลายปีจนกว่าจะแก่เฒ่า หรือสุขภาพไปไม่ไหว หรือขอลาออกคนทรงคนแรก ได้แก่ พ่อตุ๋ครีวชัย (สมัยนั้นยังไม่มีนามสกุล)บุญบั้งไฟ นิยมทำกันในเดือนหกถือเป็นประเพณีสำคัญที่จะขาดไม่ได้ เพราะตั้งแต่โบราณจนถึงปัจจุบัน ชาวอีสานมีความเชื่อว่า ถ้าปีใดไม่จัดงานบุญบั้งไฟ ฟ้าฝนก็จะไม่ตกต้องตามฤดูกาล เกิดความแห้งแล้ง ไม่มีน้ำทำนา แต่ถ้าปีใดจัดงานประเพณีบุญบั้งไฟ ฟ้าฝนก็จะตกต้องตามฤดูกาล เกิดความอุดมสมบูรณ์ ปราศจากโรคภัย งานบุญบั้งไฟจึงถือเป็นงานประเพณี ประจำปีที่สำคัญของชาวอีสาน พอใกล้ถึงวันงานชาวอีสานไม่ว่าจะอยู่ที่ไหนก็จะกลับบ้านไปร่วมงานบุญบั้งไฟซึ่งเป็นงานที่สร้างความรักความสามัคคีของคนท้องถิ่นเป็นอย่างดีประเพณีบุญบั้งไฟ สังคมไทยเป็นสังคมเกษตรกรรม เกษตรกรจึงต้องพึ่งพาธรรมชาติในการเพาะปลูก น้ำเป็นสิ่งจำเป็นหลักในการเพาะปลูกหากปีใดน้ำไม่เพียงพอที่จะเพาะปลูก เกษตรกรจะจัดพิธีขอฝน ในแต่ละภูมิภาคมีพิธีขอฝนที่ต่างกัันภาคกลางมีประเพณีแห่นางแมวขอฝน ในขณะที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีประเพณีบุญบั้งไฟ หนึ่งในประเพณีสำคัญของภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทยตลอดจนถึงประเทศลาวที่ยึดถือปฏิบัติสืบทอดกันต่อมาประเพณีบุญบั้งไฟ หรือ “งานบุญเดือนหก” เป็นประเพณีพื้นถิ่นทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทยที่จัดในช่วงฤดูฝนที่เข้าสู่ฤดูทำนาอยู่ในช่วงเดือน ชาวนาชาวไร่จะทำพิธีบูชาขอฝนจากพญาแถน เพื่อให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล ข้าวกล้าในนาไม่เสียหายประเพณีบุญบั้งไฟนี้มีที่มาจากตอนหนึ่งของนิทานพื้นบ้านเรื่องผาแดงนางไอ่ที่ได้กล่าวถึง การจุดบั้งไฟเป็นการบูชาพญาแถน หรือเทพวัสสกาลเทพบุตร ตามความเชื่อของชาวอีสานเชื่อกันว่าพญาแถนคือเทพที่คอยดูแลให้ฟ้าฝนตกต้องตามฤดูกาล และชอบไฟมากเป็นพิเศษ หากบ้านใดจัดงานบุญบั้งไฟขึ้นบูชาพญาแถนก็จะดลบันดาลให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล ผืนดินอุดมสมบูรณ์นอกจากจะเป็นการขอฝนแล้ว ในความเชื่อของชาวบ้านในท้องถิ่นมีอยู่ว่าการจุดบั้งไฟยังเป็นการเสี่ยงทายอย่างหนึ่ง ถ้าจุดบั้งไฟแล้วลอยขึ้นสูง ทำนายได้ว่าปีนี้ฝนจะตกต้องตามฤดูกาล น้ำท่าข้าวปลาอาหารอุดมสมบูรณ์ดีความน่าสนใจอีกประการหนึ่งของประเพณีขอฝนของชาวอีสานนี้ก็คือ ภูมิปัญญาชาวบ้านในการทำบั้งไฟจากกระบอกไม้ไผ่ที่บรรจุดินปืนลอยขึ้นสู่ท้องฟ้าได้คล้ายกับจรวดซึ่งในสมัยก่อนวิทยากรยังไม่ก้าวหน้า แต่ชาวอีสานสามารถทำบั้งไฟลอยขึ้นสู่ท้องฟ้าได้ด้วยภูมิปัญญาชาวบ้านในวันงานประเพณีบุญบั้งไฟ ชาวบ้านจะนำบั้งไฟของแต่ละหมู่บ้านมาจุดแข่งกัน บั้งไฟของบ้านไหนจุดแล้วลอยสูงที่สุดก็จะเป็นผู้ชนะไป ส่วนบั้งไฟที่ลอยต่ำที่สุดหรือแตกก่อนถือว่าแพ้ ผู้แพ้ต้องโดนลงโทษด้วยการอุ้มไปโยน

ลงบ่อโคลน สร้างเสียงหัวเราะบรรยากาศสนุกสนานในงานงานบุญบั้งไฟของชาวอีสานจึงเป็นประเพณีที่แสดงออกถึงการเคารพให้เกียรติธรรมชาติ และการฉลอง ความสนุกสนาน รื่นเริง ในวันงานจึงมีขบวนแห่บั้งไฟพร้อมนางเซิ้งนำขบวนแห่บั้งไฟ มีการประกวด แข่งขันจุดบั้งไฟ จังหวัดที่จัดงานบุญบั้งไฟอย่างยิ่งใหญ่ที่สุดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ คือ จังหวัดยโสธร และจังหวัดหนองคาย ทุกๆปี งานประเพณีบุญบั้งไฟหรือม้าคำไหลและการจัดขบวนแห่บั้งไฟ เริ่มครั้งแรกเมื่อปีพ.ศ.๒๔๙๘ในสมัยนายลี ถาวโร เป็นผู้ใหญ่บ้าน นายจันทร์ ผาจวง เป็นกำนัน ซึ่งเป็นการถือปฏิบัติสืบทอดอนุรักษวัฒนธรรมประเพณีสืบต่อกันมาจากบรรพบุรุษจนถึงปัจจุบันนี้^๒

งานบั้งไฟล้าน ตำบลนาคำไหล เป็นงานบุญบั้งไฟของชาวบ้านธาตุ อำเภอพนัญญ์ จังหวัดอุดรธานี มาตั้งแต่สมัยโบราณ โดยจะจัดขึ้นในวันเพ็ญเดือน ๖ ของทุกปี เพื่อถวายแด่องค์พระศรีมหาธาตุ สิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่มือง ชาวตำบลบ้านธาตุ อำเภอพนัญญ์ จังหวัดอุดรธานี

บุญบั้งไฟที่ อ.บ้านธาตุจะต่างจากที่อื่น ๆ เพราะมีม้าคำไหลเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย กล่าวคือม้าคำไหลเป็นม้าทนต์ทะเลที่พระพุทธรูปเจ้าทรงใช้เมื่อทรงออกผนวช ดังมีตำนานเล่าว่า พ่อตุ้มสมศรีผู้พบซากปรักพังของบ้านธาตุ และพบพระธาตุเจดีย์ จึงได้นำพรรคพวกญาติพี่น้อง และผู้สมัครรักใคร่ มาร่วมทำการบูรณะปฏิบัติพระธาตุเจดีย์ และสร้างบ้านธาตุขึ้นใหม่ขึ้น ชาวบ้านจึงได้แต่งตั้งให้เป็น พระศรีธาตุปกครองบ้านเมือง ต่อมาวันหนึ่งได้นิมิตว่า “มีชายแต่งกายสีขาวมาบอกให้ไปซื้อม้าขาวตัวหนึ่งที่อยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงของหมู่บ้านโดยอย่าต่อรองราคา เมื่อซื้อแล้วให้ขี่กลับมาได้เลย เพราะเป็นม้าพระพุทธรูปเจ้า” จึงปฏิบัติตามและก็เป็นจริงตามที่ฝัน เดิมทีพ่อตุ้มศรีขี่ม้าไม่เป็น แต่สามารถขี่ได้อย่างคล่องแคล่ว ถือได้ว่าเป็นผู้มีบุญญาธิการ พ่อตุ้มสมศรีได้ขี่ม้าขาวทนต์ทะเลตัวนี้ออกเยี่ยมเยียนราษฎรตลอดมาได้รับความผาสุกได้อย่างรื่นไหลไม่ติดขัด มีค่าเสมือนทองคำ จึงขนานนามม้าทนต์ทะเลว่า “ม้าคำไหล”

พ่อตุ้มสมศรีและม้าคำไหลได้เสียชีวิตลงในเวลาใกล้เคียงกันในวันขึ้น ๑๕ ค่ำเดือน ๖ ประชาชนต่างอาลัยรักอย่างสุดซึ้ง จึงได้ทำบุญอุทิศสงดวงวิญญาณให้กับพระศรีธาตุ และดวงวิญญาณของม้าทนต์ทะเล หรือม้าคำไหลให้ได้ขึ้นสู่สวรรค์ในวันอาสาฬหบูชา คือ วันประสูติ ตรัสรู้ และปรินิพพานของพระพุทธองค์ และหากละเว้นการปฏิบัติ ชาวบ้านจะเกิดอาเพศล้มตาย หรือเกิดทุกข์ภัยอย่างน่าอัศจรรย์ จึงได้มีการทำบั้งไฟจุดส่งดวงวิญญาณในวันทำบุญอุทิศทุกปี แต่ต่อมาวิญญาณม้าคำไหลได้เข้าทรงตาจ้ำว่า ขอให้คนนั้นคนนี้เป็นร่างทรง โดยให้ประดิษฐ์ม้าไม้จำลองเหมือนกับม้าก้านกล้วย แล้วชื้ออกวิ่งเยี่ยมเยียนอวยพรให้แก่ประชาชนผู้มาร่วมงานประเพณีบุญบั้งไฟทุกปี จนเป็นที่เอิกเกริกลือเลื่องไปทั่วแผ่นดิน โดยขณะที่ร่างทรงนำม้าออกวิ่ง ถ้าหยุดตรงกับผู้ใดหรือชนถือว่าผู้นั้นมีโชคให้รับยกมือไหว้ขอพรหรือทำบุญด้วยปัจจัยที่มีอยู่ที่อยู่ที่ อยู่ละเว้นทั้งนี้เพื่อเป็นสิริมงคลให้แก่ตัวเอง

ต่อมา เมื่ออย่างเข้าสู่สมัยโลกาภิวัตน์ ได้มีคหบดีชาวบ้านธาตุผู้ใจบุญและบุคคลที่มีความสำเร็จสมหวังจากการบนบานศาลกล่าว พระมหาธาตุเจดีย์และม้าคำไหล ได้รวมพลังกันจัดมหกรรมบุญบั้งไฟล้านขึ้น เพื่อเป็นมหาบูชาที่ยิ่งใหญ่ จนเป็นข่าวจรจรายไปทั่วโลก โดยคณะลูกสาว

^๒ สัมภาษณ์ นายพุทธกาล พันธุ์ทอง, นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลบ้านธาตุ, ต.บ้านธาตุ อ.พนัญญ์ จ.อุดรธานี, ๔ กันยายน ๒๕๖๐.

ของคุณตาบุญหนา เหวรรณ ที่อยู่ต่างประเทศ และได้พากันกลับมาบูชาพระมหาธาตุ วัดศรีเจริญ โพนบก บ้านธาตุ หมู่ที่ ๑๐ ทุกปี ได้แก่ คุณพรพิมล คุณสุภานาถ และคุณละอองดาว เหวรรณ จนกระทั่งกลายเป็นประเพณีบุญบั้งไฟล้านของชาวบ้านตำบลบ้านธาตุ อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดอุดรธานี สืบมาจนถึงปัจจุบัน

๓.๓ ขั้นตอนการจัดการประเพณีบุญบั้งไฟของชาวอีสาน

การประชุมชาวบ้าน ผู้เฒ่าผู้แก่ พระสงฆ์ในหมู่บ้านเพื่อขอความเห็นว่าจะจัดงานบุญบั้งไฟหรือไม่ ถ้าตกลงจัดก็จะมีการเตรียมการ แต่ถ้าไม่จัดจะต้องส่งตัวแทน (ผู้มีอายุชายในหมู่บ้าน) และพ่อเฒ่าจ้ำ (หมอผีประจำหมู่บ้าน) ไปขอขมาต่อเจ้าปู่เพื่อขอเลื่อนไปจัดในปีถัดไป (พิธีกรรมนี้ไม่มีผู้หญิงเกี่ยวข้อง) เมื่อตกลงจัดผู้เฒ่าผู้แก่ของหมู่บ้านจะส่งข่าวบอกกล่าวเชื้อเชิญไปยังหมู่บ้านใกล้เคียงให้มาร่วมงานบุญ เรียกว่า "เดินป่า" ในสมัยถัดมาบ้านเมืองเจริญขึ้นก็พัฒนามาเป็นการแจกหนังสือเชิญชวนเรียกว่า "สลากใส่บุญ" เหตุที่ถือว่างานนี้เป็นงานบุญก็เพราะว่า วัดเป็นที่รวมของการจัดกิจกรรมของชุมชน การเตรียมการต่างๆ ตั้งแต่การทำบั้งไฟก็มักจะเริ่มจากพระ ซึ่งถือว่าเป็นผู้เชี่ยวชาญ เป็นฉบับ (ต้นฉบับ) ในวาระโอกาสนี้ยังมีการแทรกประเพณีทางพุทธศาสนาเข้าไปด้วย เช่น การบวชและการทอดสงฆ์ อ่านเรื่องที่เกี่ยวข้อง กองสวด พิธีการในการยกย่องพระสงฆ์ชาวบ้านจะเรียกรับเงินและสิ่งของตามศรัทธาเพื่อร่วมสมทบกันสร้างบั้งไฟ (ในสมัยโบราณจะทำเพียงบั้งเดียว) บอกบุญให้บ้านเรือน ๓ - ๔ หลังคารวมกันต้อนรับแขกจากต่างบ้านที่มาร่วมบ้านหนึ่ง (ซึ่งจำนวนไม่มากนักจะมาพร้อมบั้งไฟของหมู่บ้าน เช่น พระภิกษุ สามเณร หญิงชายที่มาร่วมขบวนแห่) ส่วนใหญ่ก็มักจะกำหนดให้ครอบครัวที่บวชลูกหลานเป็นเจ้าภาพ (เพราะต้องจัดงานเลี้ยงญาติพี่น้องอยู่แล้ว) ชาวบ้านที่ได้รับมอบหมายจะสร้างปะรำ หรือ "ผาม" หรือ "ตูปัญญ" ซึ่งทำด้วยโครงไม้จริง ยกพื้นข้างบนให้พระสงฆ์นั่งฉันภัตตาหาร ส่วนข้างล่างปูด้วยใบไม้หรือฟางข้าวให้หญิงสาวนั่ง โดยมีหญิงสูงอายุควบคุมดูแลหญิงสาวเหล่านี้ เพื่อป้องกันมิให้ถูกชายในขบวนแข่งลวนลามจนเกินเหตุ ในวัดจะมีการทำบั้งไฟโดย "ฉบับ" ซึ่งมักจะเป็นพระ โดยมีลูกมือคือชาวบ้านผู้ชาย ด้วยการไปหาไม้สำหรับมาเผาเป็นถ่านสำหรับค้ำผสมกับดินประสิวเรียกว่า การทำหมื่อ ซึ่งมีสูตรจำเพาะของช่างแต่ละคน ตำด้วยครกมองให้ละเอียดร่วน ทดสอบด้วยการนำมาโรยเป็นทางยาวแล้วจุดไฟดูความเร็วของการปะทุ หากปะทุช้าก็จะต้องใช้สูตรผสมใหม่ตามแต่ต้นฉบับจะกำหนดบอกมา

การทำบั้งไฟในสมัยก่อนจะใช้ไม้ไผ่ลำขนาดใหญ่ที่สุด ทะลวงปล้องให้ถึงกัน ภายนอกจะใช้ดอกไม้ไผ่ถักเป็นเชือกมัดรอบลำไฟให้แน่นเพื่อไม่ให้ลำไฟแตก ส่วนหัวปล้องสุดท้ายจะถูกอุดด้วยแผ่นไม้หนาพอควร แล้วทำการอัดบรรจุหมื่อ (ดินปืน) ให้แน่นด้วยการตำ หรือใช้คานตีคานงัด ยุคสมัยเปลี่ยนไปจากลำไฟกลายเป็นท่อเหล็กหรือท่อประปา (ซึ่งอันตรายมากเมื่อมีการระเบิดใส่ผู้คนที่อยู่ข้างๆ) ตอนหลังหันมาใช้ท่อพีวีซีแทนซึ่งก็ยังเป็นอันตรายอยู่ดี จากการบูชาแถนมาเป็นการพนันขันต่อเพื่อการเดิมพัน จำนวนบั้งไฟที่จุดในแต่ละที่จึงมีจำนวนมาก และสร้างความเสียหายต่อชุมชนในทิศที่บั้งไฟถูกจุดออกไป (เพราะสามารถไปไกลได้หลายสิบกิโลเมตร) นอกจากบั้งไฟแล้ว ยังมี

การทำพลู พะเนียง ดอกไม้ไฟ ตะไล (เพื่อจุดในการเข้าร่วมด้วย) นอกจากนั้นตัวบั้งไฟยังต้องมีการประดับตกแต่งอย่างสวยงามเรียกว่า การเอ้ ซึ่งก็เป็นฝีมือของพระอีกเช่นกัน^๓

๓.๔ พฤติกรรมความเชื่อและพิธีกรรมต่อประเพณีงานบุญบั้งไฟของชุมชนบ้านธาตุ

จากการสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth interview) ซึ่งประกอบด้วย พระสงฆ์ ผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำชุมชน และประชาชนอำเภอเพ็ญ จังหวัดอุดรธานี จำนวน ๒๕ รูป/คน ตามประเด็นคำถาม ดังนี้

๑. ท่านรู้จักประวัติความเป็นมาของประเพณีบุญบั้งไฟหรือไม่ หากท่านรู้จัก เพียงใด
๒. ท่านมีแนวคิด และมีความเชื่อว่าการจุดบั้งไฟเพื่อบูชาสิ่งใด เช่น เพื่อบูชาเทวดา พญานาค หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์อื่นใด
๓. ท่านรู้จัก พิธีกรรมประเพณีบุญบั้งไฟหรือไม่ อย่างไร
๔. ท่านคิดว่า ประเพณีบุญบั้งไฟมีอิทธิพล ด้านขนบธรรมเนียม และวัฒนธรรมประเพณีอย่างไร
๕. ท่านคิดว่า ประเพณีบุญบั้งไฟมีอิทธิพล ด้านศาสนพิธีอย่างไร
๖. ท่านคิดว่า ประเพณีบุญบั้งไฟมีอิทธิพล ด้านศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมอย่างไร
๗. ท่านคิดว่า ประเพณีบุญบั้งไฟมีอิทธิพล ด้านบุคคลและด้านจิตใจอย่างไร
๘. ข้อเสนอแนะ

จากการสัมภาษณ์ ได้ทราบข้อมูล สามารถแยกเป็นประเด็นได้ ดังนี้

๑. ท่านรู้จักประวัติความเป็นมาของประเพณีบุญบั้งไฟหรือไม่ หากท่านรู้จัก เพียงใด โดยภาพรวม รู้จักพอประมาณ เป็นการจัดขึ้นในวันเพ็ญเดือน ๖ (ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖) ของทุก ๆ ปี เพื่อบูชาขอฟ้าขอฝน จากสิ่งศักดิ์สิทธิ์และมีการจัดขบวนแห่ ขบวนบั้งไฟให้สวยงาม^๔ รู้จักพอประมาณ เป็นการจัดขึ้นในวันเพ็ญเดือน ๖ ของทุก ๆ ปี และบูชาขอฟ้าฝนจากพญาแถน มีการจัดขบวนแห่พอรำ ขบวนบั้งไฟให้สวยงาม^๕ รู้พอประมาณ เพื่อบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้ประชาชนอยู่เย็นเป็นสุข และขอฝนเชื่อว่าเป็นการถวายพญาแถน มีการจัดขึ้นในวันเพ็ญเดือน ๖ ของทุกปี^๖ รู้จักตั้งแต่ครั้งปู่ตายายได้ปฏิบัติสืบกันมา ถวายแด่พระศรีมหาธาตุ เพื่อความอยู่เย็นเป็นสุขในหมู่บ้านนั้น^๗เป็นการฉลองสมโภช

^๓ สัมภาษณ์ นายพุทธกาล พันธุ์ทอง, นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลบ้านธาตุ, ต.บ้านธาตุ อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๔ กันยายน ๒๕๖๐.

^๔ สัมภาษณ์ พระทองม้วน อธิปัญญา, วัดพุทธบูชา, บ้านนาคอม ต.บ้านธาตุ อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๔ กันยายน ๒๕๖๐.

^๕ สัมภาษณ์นายสมาน ธาตุไพบูลย์, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๑๘, ต.บ้านธาตุ อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๔ กันยายน ๒๕๖๐.

^๖ สัมภาษณ์นายพุทธกาล พันธุ์ทอง, นายกเทศบาลตำบลบ้านธาตุ, ต.บ้านธาตุ อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๔ กันยายน ๒๕๖๐.

^๗ สัมภาษณ์ พระสมปอง ธมจโร, เจ้าอาวาสวัดสุทัศนภิรมาราม, ต.บ้านธาตุ อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๔ กันยายน ๒๕๖๐.

ในวันเพ็ญเดือนหก ได้ทำบั้งไฟจุดถวายบนบานศาลกล่าว เพื่อให้บ้านเมืองพ้นจากภัยพิบัติ^๘ รู้แต่ไม่มารู้ว่าประเพณีบุญบั้งไฟบ้านธาตุจะตรงกับวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ ของทุกปี และจะมีการบวงสรวงม้าคำไหล ม้าคู่บ้านคู่เมือง เพื่อเป็นการสักการะบูชาของค์พระธาตุ^๙ รู้จักประเพณีบุญบั้งไฟได้จัดขึ้นในวันเพ็ญเดือน ๖ ตามฮีต ๑๒ คลอง ๑๔ ตามคลองพระพุทธรศาสนา มีการไหว้พระสวดมนต์บูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของทุก ๆ ปี^{๑๐} รู้จักประเพณีมีมาตั้งแต่สมัยโบราณ โดยจัดขึ้นในวันเพ็ญเดือน ๖ ของทุกปี เพื่อถวายแด่องค์พระศรีมหาธาตุสิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมือง บุญบั้งไฟบ้านธาตุต่างจากที่อื่น ๆ เพราะมีม้าคำไหลเข้ามาเกี่ยวข้อง^{๑๑} พอจะทราบ งานประเพณีบุญบั้งไฟของชาวบ้านธาตุ เริ่มมีการจัดขบวนแห่บั้งไฟขึ้นครั้งแรก เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๙๘ ในสมัยที่นายลี ถาวะโร เป็นผู้ใหญ่บ้าน และนายจันทร์ ผาจวง เป็นกำนัน^{๑๒} เป็นประเพณีที่สืบทอดกันมานานหลายปี เพื่อขอพรขอให้ฝนตกต่างก็เป็นความเชื่อ ความศรัทธาของแต่ละหมู่บ้าน^{๑๓} รู้ว่าเป็นการบนบานศาลกล่าวต่อพญาแถนก่อนฤดูกาลทำนา ให้มีน้ำทำอุดมสมบูรณ์^{๑๔} พอจะทราบคร่าว ๆ ว่าเป็นประเพณีบุญเดือนหกของชาวอีสาน จุดบั้งไฟเพื่อบูชาพระยาแถน เพื่อให้ฟ้าฝนตกตามฤดูกาล เพื่อให้มีน้ำเพื่อทำนาในปีนั้น ๆ โดยมีการจัดแข่งขันบั้งไฟ เพื่อพนันหรือเสี่ยงทาย หากบั้งไฟผู้ใดแตก หรือจุดไม่ขึ้นก็จะถูกโยนลงโคลนอย่างสนุกสนาน^{๑๕} รู้จักว่ามีมาแต่โบราณสืบทอดกันมาจนทุกวันนี้^{๑๖} เป็นประเพณีที่สืบสานกันมาแต่สมัยปู่ย่าตายายจากรุ่นสู่รุ่น^{๑๗}

๒. ท่านมีแนวคิด และมีความเชื่อว่าการจุดบั้งไฟเพื่อบูชาสิ่งใด เช่น เพื่อบูชาเทวดา พญานาค หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์อื่นใดโดยภาพรวม มีการจัดพิธีกรรม บวงสรวง บูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ที่รักษาใน

^๘ สัมภาษณ์ พระอธิการจาสุมโน, วัดศรีเจริญโพนบก, ต.บ้านธาตุ อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๔ กันยายน ๒๕๖๐.

^๙ สัมภาษณ์ นายสมคิด ดวงขวาง,เทศบาลตำบลบ้านธาตุ, ต.บ้านธาตุ อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๗ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๑๐} สัมภาษณ์ จ.ส.ต. สิทธิพร สามปรุ, ชาวบ้านตำบลบ้านธาตุ, อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๒๓ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๑๑} สัมภาษณ์ น.ส.ชญญาพัทธ์ อุดมเพ็ญ, ชาวบ้านตำบลบ้านธาตุ, อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๒๖ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

^{๑๒} สัมภาษณ์ พระอธิการทวี วีระธมโม, วัดศรีเจริญโพนบก, ต.บ้านธาตุ อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๒๘ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

^{๑๓} สัมภาษณ์ นายธนกร ธาตุมี, รองนายกเทศมนตรีตำบลบ้านธาตุ, อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๔ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๑๔} สัมภาษณ์ นางสาวอัญชลี คงชัย, ชาวบ้านตำบลบ้านธาตุ, อ.เพ็ญจ.อุดรธานี, ๔ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๑๕} สัมภาษณ์ นางสาวอรัชชญา สิงคีประภา, ผู้อำนวยการกองการศึกษาเทศบาลตำบลบ้านธาตุ อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๒๖ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

^{๑๖} สัมภาษณ์ นายชวนชัย พุฒิสาร, สมาชิกสภาเทศบาลตำบลบ้านธาตุ, ต.บ้านธาตุ อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๒๖ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

^{๑๗} สัมภาษณ์ นางสาวอภิญญา บุญมี, ชาวบ้านตำบลบ้านธาตุ, อ.เพ็ญจ.อุดรธานี, ๘ สิงหาคม ๒๕๖๐.

บริเวณชุมชนนั้น^{๑๘} มีพิธีกรรมบวงสรวง บูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ที่รักษาบริเวณนั้น ๆ^{๑๙} มีการจัดพิธีกรรม บวงสรวงบูชาสิ่งศักดิ์ในชุมชนนั้น^{๒๐} เพื่อบูชาเทวดาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ปกปักรักษาองค์พระธาตุ ใน ชุมชนและหมู่บ้านใกล้เคียง^{๒๑} สมัยก่อนมีโรคห่าลง ปัจจุบันคือ โรคอหิวาตกโรค การจุดบั้งไฟจะจุด เพื่อขอให้หายป่วย จะจุดที่บริเวณวัด ปัจจุบันคือวัดศรีเจริญโพนบก^{๒๒} การจุดบั้งไฟเพื่อบูชาองค์พระ ศรีมหาธาตุ ถ้าบั้งไฟของบุคคลใดขึ้นสู่ท้องฟ้าอย่างสวยงาม ก็จะมีมติเชื่อว่าบุคคลนั้นจะอยู่เย็น เป็นสุข ทำการงานเจริญรุ่งเรือง^{๒๓} เพื่อบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่รักษาในสถานที่นั้น ๆ เพื่อบันดาลให้ฝนตก ตามฤดูกาลพืชพันธุ์ธัญญาหารให้อุดมสมบูรณ์^{๒๔} บูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมือง บูชาองค์พระธาตุ เพราะการนับถือของแต่ละท้องถิ่นที่แตกต่างกัน หากปีใดไม่ทำตามประเพณี ก็จะเกิดอาเพศผู้คนใน หมู่บ้านล้มตาย^{๒๕} เพื่อบูชาองค์พระศรีมหาธาตุ ดูแลทุกข์สุขของราษฎร^{๒๖} บูชาปู่พระศรีมหาธาตุ และม้าคำไหล ที่เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมืองของชาวบ้านธาตุ^{๒๗} บูชาพญาแถนและบรรดาสิ่ง ศักดิ์สิทธิ์ให้ฝนตกตามฤดูกาล^{๒๘} เพื่อบูชาพระยาแถนที่ชาวอีสานมีความเชื่อว่าเป็นผู้บันดาล ฟ้าฝนให้ตกตามฤดูกาล^{๒๙} จุดบั้งไฟเพื่อเป็นการขนานศาลกล่าว และขอฝนตามความเชื่อของโบราณ

^{๑๘} สัมภาษณ์ พระทองม้วน อธิปัญญา, วัดพุทธบูชา, บ้านนาคอม ต.บ้านธาตุ อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๔ กันยายน ๒๕๖๐.

^{๑๙} สัมภาษณ์ นายสมาน ธาตุโพบูลย์, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๑๘, ต.บ้านธาตุ อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๔ กันยายน ๒๕๖๐.

^{๒๐} สัมภาษณ์ นายพุทธกาล พันธุ์ทอง, นายกเทศบาลตำบลบ้านธาตุ, ต.บ้านธาตุ อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๔ กันยายน ๒๕๖๐.

^{๒๑} สัมภาษณ์ พระสมปอง รมมจาโร, เจ้าอาวาสวัดสุทนต์จันทิมาราม, ต.บ้านธาตุ อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๔ กันยายน ๒๕๖๐.

^{๒๒} สัมภาษณ์ พระอธิการจาสุมน, วัดศรีเจริญโพนบก, ต.บ้านธาตุ อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๔ กันยายน ๒๕๖๐.

^{๒๓} สัมภาษณ์ นายสมคิด ดวงขวาง, เทศบาลตำบลบ้านธาตุ, ต.ธาตุ อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๗ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๒๔} สัมภาษณ์ จ.ส.ต.สิทธิพร สามปรุ, ชาวบ้านตำบลบ้านธาตุ, อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๒๓ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๒๕} สัมภาษณ์ น.ส.ชญญาพัทธ์ อุดมเพ็ญ, ชาวบ้านตำบลบ้านธาตุ, อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๒๖ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

^{๒๖} สัมภาษณ์ พระอธิการทวี วีระธมโม, วัดศรีเจริญโพนบก, ต.บ้านธาตุ อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๒๘ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

^{๒๗} สัมภาษณ์ นางสาวอัญชลี คงชัย, ชาวบ้านตำบลบ้านธาตุ, อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๔ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๒๘} สัมภาษณ์ นายธนกร ธาตุมี, รองนายกเทศมนตรีตำบลบ้านธาตุ, อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๔ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๒๙} สัมภาษณ์ นางสาวอรัชชญา สิงคีประภา, ผู้อำนวยการกองการศึกษาเทศบาลตำบลบ้านธาตุ อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๙ สิงหาคม ๒๕๖๐.

หรือจุดบั้งไฟเพื่อแก้บน เมื่อได้สำเร็จจากการบนบานนั้น^{๓๐} เพื่อแก้บนเมื่อได้บนบานแล้วสำเร็จตามต้องการ เช่น คำขายได้ผลสำเร็จ ได้ไปเมืองนอกตามต้องการ^{๓๑} บูชาพระยาแถนผู้บันดาลฟ้าฝนให้ตกตามฤดูกาล^{๓๒} เชื่อว่าการจุดบั้งไฟเป็นการทำให้สนุกสนาน ก่อนลงมือทำนาร่วมกัน^{๓๓}

๓. ท่านรู้จัก พิธีกรรมประเพณีบุญบั้งไฟหรือไม่ อย่างไร โดยภาพรวม รู้จักจัดขึ้นในวันเพ็ญเดือน ๖ ของทุก ๆ ปี (ขึ้น ๑๕ ค่ำ - ๑ ค่ำ ของเดือน ๖) บูชาองค์พระศรีมหาธาตุ^{๓๔} งานประเพณีจัดขึ้นในวันเพ็ญเดือน ๖ ของทุก ๆ ปี มี ๒ วัน บูชาองค์พระศรีมหาธาตุ^{๓๕} มีการจัดขึ้นในวันเพ็ญเดือน ๖ ของทุก ๆ ปี มีการละเล่น ประทัด การตกแต่งขบวนให้เกิดความสวยงาม^{๓๖} รู้จักพิธีกรรมประเพณีบุญบั้งไฟ ซึ่งจะจัดขึ้นในวันเพ็ญเดือน ๖ ของทุกปี^{๓๗} ชาวบ้านจะนำบั้งไฟมาถวายแด่องค์พระศรีมหาธาตุ พร้อมกับมีการเข้าทรงขี่ม้าคำไหล^{๓๘} พิธีกรรมคือ การจัดโต๊ะหมู่บูชา และการจัดเตรียมเครื่องบวงสรวงองค์พระศรีมหาธาตุเพื่อเป็นการบูชา^{๓๙} เพื่อบูชาพญาแถน ขอฝนจากพญาแถนหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ปกปักรักษาในชุมชนนั้นให้มีความอุดมสมบูรณ์^{๔๐} พิธีกรรมของบ้านธาตุ จะแตกต่างจากที่อื่นทุก ๆ ที่ คือ จะเริ่มพิธีกรรม โดยการเชิญพระอุปคุตเข้าบ้านก่อนในวันขึ้น ๑๔ ค่ำ เดือน ๖ และช่วงเช้าเวลา ๐๖.๐๐ - ๐๙.๐๐ น.ของวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ จะทำพิธีอัญเชิญม้าคำ

^{๓๐} สัมภาษณ์ นายสัมฤทธิ์ ธาตุชัย, สมาชิกสภาเทศบาลตำบลบ้านธาตุ, ต.บ้านธาตุ อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๒๖ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

^{๓๑} สัมภาษณ์ นายชวนชัย พงษ์นิสาร, สมาชิกสภาเทศบาลตำบลบ้านธาตุ, ต.บ้านธาตุ อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๒๖ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

^{๓๒} สัมภาษณ์ นายประมวล ธาตุไชย, ชาวบ้านตำบลบ้านธาตุ, อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๘ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๓๓} สัมภาษณ์ นายโชคชัย บุตรด้วง, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๑๑, ต.บ้านธาตุ อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๒๓ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๓๔} สัมภาษณ์ พระทองม้วน อธิปัญโญ, วัดพุทธบูชา, บ้านนาคอม ต.บ้านธาตุ อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๔ กันยายน ๒๕๖๐.

^{๓๕} สัมภาษณ์ นายสมาน ธาตุไพบูลย์, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๑๘, ต.บ้านธาตุ อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๔ กันยายน ๒๕๖๐.

^{๓๖} สัมภาษณ์นายพุทธกาล พันธุ์ทอง, นายกเทศบาลตำบลบ้านธาตุ, ต.บ้านธาตุ อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๔ กันยายน ๒๕๖๐.

^{๓๗} สัมภาษณ์ พระสมปอง ธมมจาโร, เจ้าอาวาสวัดสุทนต์จันทิมาราม, ต.บ้านธาตุ อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๔ กันยายน ๒๕๖๐.

^{๓๘} สัมภาษณ์ พระอธิการจาสุมน, วัดศรีเจริญโพนบก, ต.บ้านธาตุ อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๔ กันยายน ๒๕๖๐.

^{๓๙} สัมภาษณ์ นายสมคิด ดวงขวาง, เทศบาลตำบลบ้านธาตุ, ต.บ้านธาตุ อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๗ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๔๐} สัมภาษณ์ จ.ส.ต.สิทธิพร สามปรุ, ชาวบ้านตำบลบ้านธาตุ, อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๒๓ สิงหาคม ๒๕๖๐.

ไหลลงหอโองง เพื่อดำเนินกิจกรรมเข้าร่วมประเพณีงานบุญบั้งไฟทั้ง ๒ วัน^{๕๑}พอจะทราบวันแรกจะมี ขบวนแห่บั้งไฟรำเซ็ง วันที่สองจะเป็นวันจุดบั้งไฟ เพื่อบูชาองค์พระศรีมหาธาตุ^{๕๒} ก่อนจะมีการจุด บั้งไฟ ก็จะมีการกราบไหว้สักการะปู่พระศรีมหาธาตุ และปู่ม่าคำไหล อัญเชิญท่านร่วมในงานประเพณี มีการบอกกล่าวท่านว่าวันนี้เป็นวันจุดบั้งไฟ เริ่มงานประเพณีที่สืบทอดกันมา^{๕๓} ตั้งแต่อดีตทุกครั้งก่อน จะมีการจุดบั้งไฟ จะมีการบวงสรวงขออนุญาตองค์พระธาตุก่อน ไม่ให้บั้งไฟตกใส่บ้านเรือนของ ประชาชนในบริเวณใกล้เคียงนั้น^{๕๔} มีพิธีกรรมบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ได้แก่ องค์พระธาตุ และปู่ม่าคำไหล เพื่อขออนุญาตก่อนการจุดบั้งไฟในทุก ๆ ปี^{๕๕} งานบุญบั้งไฟปกติจะจุดอยู่ระหว่างขึ้น ๑๔-๑๕ ค่ำถึง แรม ๑ ค่ำ แต่ปัจจุบันมีบั้งไฟมากต้องจุดถึงแรม ๒-๓ ค่ำ^{๕๖} จุดบั้งไฟเมื่อวันขึ้น ๑๕ ค่ำ มีการรำถวาย พระศรีมหาธาตุวันแรม ๑ ค่ำ และทรงม้าคำไหลเพื่อให้ชาวบ้านธาตุ และผู้มาเที่ยวได้ถวายหญ้า หรือเงินเพื่อเป็นสิริมงคล^{๕๗} รู้จักจะมีพิธีกรรมทางศาสนา และอัญเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวบ้านเคารพ คือ ม้าคำไหล ถือว่าเป็นพาหนะของหลวงปู่พระศรีมหาธาตุ ออกเยี่ยมบ้านประชาชน กลางวันขึ้น ๑๕ ค่ำจะมีการแห่ขบวนบั้งไฟ และวันขึ้น ๑ ค่ำ เดือน ๖ ได้มีการจุดบั้งไฟถวายหลวงปู่พระศรีมหาธาตุ^{๕๘} จะมีร่างทรงม้าปู่คำไหลผูกแขนให้กับลูกหลานให้อยู่เย็นเป็นสุข มีการบวงสรวงก่อนจุดบั้งไฟ^{๕๙} รู้จัก แต่ไม่ค่อยละเอียด รู้แต่เพียงว่าพอถึงวันขึ้น ๑๕ ค่ำเดือน ๖ ของทุกปี ลูกหลานชาวบ้านธาตุจะนำบั้ง ไฟมาถวายที่วัดศรีเจริญโพนบก ตามที่ได้ขนานไว้เพื่อแก้บน^{๕๐}

^{๕๑} สัมภาษณ์ น.ส.ชญญาพัทธ์ อุดมเพ็ญ, ชาวบ้านตำบลบ้านธาตุ, อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๒๖ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

^{๕๒} สัมภาษณ์ พระอธิการทวี วีระมโม, วัดศรีเจริญโพนบก, ต.บ้านธาตุ อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๒๘ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

^{๕๓} สัมภาษณ์ นางสาวอัญชลี คงชัย, ชาวบ้านตำบลบ้านธาตุ, อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๔ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๕๔} สัมภาษณ์ นายธนกร ธาตุมี, รองนายกเทศมนตรีตำบลบ้านธาตุ, อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๔ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๕๕} สัมภาษณ์ นางสาวอรัชชญา สิงคีประภา, ผู้อำนวยการกองการศึกษาเทศบาลตำบลบ้านธาตุ อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๙ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๕๖} สัมภาษณ์ นายสัมฤทธิ์ ธาตุชัย, สมาชิกสภาเทศบาลตำบลบ้านธาตุ, ต.บ้านธาตุ อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๒๖ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

^{๕๗} สัมภาษณ์ นายชวนชัย พงศ์สาร, สมาชิกสภาเทศบาลตำบลบ้านธาตุ, ต.บ้านธาตุ อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๒๖ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

^{๕๘} สัมภาษณ์ นางสาวสุใจ อุปชา, ชาวบ้านตำบลบ้านธาตุ, อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๒๖ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

^{๕๙} สัมภาษณ์ นายประมวล ธาตุไชย, ชาวบ้านตำบลบ้านธาตุ, อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๘ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๕๐} สัมภาษณ์ นางสาวสุภาวดี เศษไม้, ชาวบ้านตำบลบ้านธาตุ, อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๘ สิงหาคม ๒๕๖๐.

๔. ท่านคิดว่า ประเพณีบุญบั้งไฟมีอิทธิพล ด้านขนบธรรมเนียม และวัฒนธรรมประเพณีอย่างไรโดยภาพรวม เป็นการอนุรักษ์รักษาไว้ซึ่งขนบธรรมเนียมประเพณี^{๕๑}เป็นการอนุรักษ์ประเพณีอันควรรักษาไว้สืบไป^{๕๒} เพื่ออนุรักษ์ให้คนรุ่นหลังได้รู้ขนบธรรมเนียมประเพณีบุญบั้งไฟ เพื่อให้เกิดความสามัคคีกับชุมชน^{๕๓} มีอิทธิพลด้านความสามัคคีในชุมชน^{๕๔} เป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี มีการขับร้องฟ้อนรำ มีการตกแต่งประดับประดาขบวนแห่ ขบวนบั้งไฟ มีการละเล่นต่าง ๆ เพื่อให้คนรุ่นหลังสืบต่อไป^{๕๕}เป็นการรักษาไว้ซึ่งธรรมเนียมประเพณีอันดีงามให้ดำรงอยู่สืบไป^{๕๖} ประเพณีบุญบั้งไฟเป็นประเพณีที่สืบทอดกันมานานเราควรรักษาไว้^{๕๗} มีอิทธิพลคือทำให้ชาวบ้านธาตุเป็นคนสนุกสนาน ชอบทำบุญสุนทาน ทุกปีจะรอคอยบุญเดือนหก มีการแข่งจุดบั้งไฟ และขบวนแห่^{๕๘} สะท้อนวัฒนธรรมและความเชื่อของชาวอีสานว่ายังเคารพ บูชา ศรัทธาในสิ่งที่บอกต่อ ๆ กันมาจากรุ่นสู่รุ่น ทำติดต่อกันมายาวนานจนเป็นประเพณี^{๕๙} เป็นการยึดเหนี่ยวจิตใจประชาชนชาวชนบท^{๖๐} มีขบวนแห่ฟ้อนรำ เอ้บั้งไฟ ชาวบ้านจะหยุดงานมาร่วมทำบุญ ถวายต้นเงิน เกิดประเพณีบุญเดือน ๖^{๖๑}

^{๕๑} สัมภาษณ์ พระทองม้วน อธิปัญญา, วัดพุทธบูชา, บ้านนาคอม ต.ธาตุ อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๔ กันยายน ๒๕๖๐.

^{๕๒} สัมภาษณ์ นายสมาน ธาตุไพบูลย์, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๑๘, ต.บ้านธาตุ อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๔ กันยายน ๒๕๖๐.

^{๕๓} สัมภาษณ์ นายพุทธกาล พันธุ์ทอง, นายกเทศบาลตำบลบ้านธาตุ, ต.บ้านธาตุ อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๔ กันยายน ๒๕๖๐.

^{๕๔} สัมภาษณ์ พระสมปอง ธรรมจาโร, เจ้าอาวาสวัดสุทัศนภิรมาราม, ต.บ้านธาตุ อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๔ กันยายน ๒๕๖๐.

^{๕๕} สัมภาษณ์ จ.ส.ต.สิทธิพร สามปรุ, ชาวบ้านตำบลบ้านธาตุ, อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๒๓ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๕๖} สัมภาษณ์ พระอธิการทวี วีระธมโม, วัดศรีเจริญโพนบก, ต.บ้านธาตุ อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๒๘ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

^{๕๗} สัมภาษณ์ นางสาวอัญชลี คงชัย, ชาวบ้านตำบลบ้านธาตุ, อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๔ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๕๘} สัมภาษณ์ นายธนกร ธาตุมี, รองนายกเทศมนตรีตำบลบ้านธาตุ, อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๔ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๕๙} สัมภาษณ์ นางสาวอรชชญา สิงคีประภา, ผู้อำนวยการกองการศึกษาเทศบาลตำบลบ้านธาตุ อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๙ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๖๐} สัมภาษณ์ นายสัมฤทธิ์ ธาตุชัย, สมาชิกสภาเทศบาลตำบลบ้านธาตุ, ต.บ้านธาตุ อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๒๖ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

^{๖๑} สัมภาษณ์ นายประมวล ธาตุไชย, ชาวบ้านตำบลบ้านธาตุ, อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๘ สิงหาคม ๒๕๖๐.

๕. ท่านคิดว่า ประเพณีบุญบั้งไฟมีอิทธิพล ด้านศาสนพิธีอย่างไรโดยภาพรวมเพื่อให้ชาวบ้านร่วมกันทำบุญตักบาตร ไหว้พระสวดมนต์ร่วมกัน และให้เกิดความเป็นศิริมงคลในชุมชน^{๖๒} เพื่อให้ชาวบ้านได้ร่วมกันทำบุญตักบาตร ไหว้พระสวดมนต์ ในชุมชนบ้านธาตุ^{๖๓}มีการทำบุญตักบาตร ไหว้พระสวดมนต์ร่วมกัน^{๖๔} มีการกราบไหว้บูชาพระรัตนตรัยก่อน และรับศีล สวดมนต์^{๖๕} ทำบั้งไฟขึ้นเพื่ออ้อนวอนองค์เทพ ให้ข้าวน้ำอุดมสมบูรณ์^{๖๖} มีการเล่นของชาวพื้นบ้าน รวมถึงการจัดขบวนแห่ให้มีการตกแต่งในด้านการทำการเกษตร หรือการทำไร่ทำนา เพื่อเป็นการอนุรักษ์ไว้ให้ลูกหลานสืบไป^{๖๗} มีการไหว้พระสวดมนต์ต่อองค์พระศรีมหาธาตุ และมีการเชิญม้าคำไหล ในเฉพาะวันเพ็ญเดือน ๖^{๖๘} บุญบั้งไฟของบ้านธาตุจะจัดขึ้นตรงกับวันวิสาขบูชาของทุกปี มีการนำบั้งไฟเข้ามาบูชาต่อองค์พระศรีมหาธาตุ มีการทำทาน รักษาศีล เจริญภาวณา^{๖๙}ชาวบ้านได้ร่วมกันทำบุญตักบาตร ถวายภัตตาหารแด่พระสงฆ์ เพื่อเป็นศิริมงคลแก่ตนเอง^{๗๐} เพื่อให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เราเคารพบูชาให้ท่านได้รับรู้ทุกเรื่องก่อนที่จะทำอะไร เพื่อเป็นการบอกกล่าวและขอขมาท่าน^{๗๑} มีการบวงสรวง มีพิธีทางพราหมณ์ และทางสงฆ์ เพื่อให้เกิดความศักดิ์สิทธิ์ เป็นที่เลื่อมใสศรัทธาของผู้อยู่ในชุมชน^{๗๒} ทำพิธีทาง

^{๖๒} สัมภาษณ์ พระทองม้วน อธิปัญญา, วัดพุทธบูชา, บ้านนาคอม ต.บ้านธาตุ อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๔ กันยายน ๒๕๖๐.

^{๖๓} สัมภาษณ์ นายสมาน ธาตุไพบูลย์, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๑๘, ต.บ้านธาตุ อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๔ กันยายน ๒๕๖๐.

^{๖๔} สัมภาษณ์ นายพุทธกาล พันธุ์ทอง, นายกเทศบาลตำบลบ้านธาตุ, ต.บ้านธาตุ อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๔ กันยายน ๒๕๖๐.

^{๖๕} สัมภาษณ์ พระสมปอง ธรรมจาโร, เจ้าอาวาสวัดสุทัศน์ทิฆาราม, ต.บ้านธาตุ อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๔ กันยายน ๒๕๖๐.

^{๖๖} สัมภาษณ์ พระอธิการจาสุมน, วัดศรีเจริญโพนบก, ต.บ้านธาตุ อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๔ กันยายน ๒๕๖๐.

^{๖๗} สัมภาษณ์ นายสมคิด ดวงขวาง, เทศบาลตำบลบ้านธาตุ, ต.บ้านธาตุ อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๗ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๖๘} สัมภาษณ์ จ.ส.ต.สิทธิพร สามปฎุ, ชาวบ้านตำบลบ้านธาตุ, อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๒๓ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๖๙} สัมภาษณ์ น.ส.ชญญาพัทธ์ อุดมเพ็ญ, ชาวบ้านตำบลบ้านธาตุ, อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๒๖ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

^{๗๐} สัมภาษณ์ พระอธิการทวี วีระธมโม, วัดศรีเจริญโพนบก, ต.บ้านธาตุ อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๒๘ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

^{๗๑} สัมภาษณ์ นางสาวอรัชชญา สิงคีประภา, ผู้อำนวยการกองการศึกษาเทศบาลตำบลบ้านธาตุ อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๙ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๗๒} สัมภาษณ์ นายธนกร ธาตุมี, รองนายกเทศมนตรีตำบลบ้านธาตุ, อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๔ สิงหาคม ๒๕๖๐.

พราหมณ์ จะเห็นได้ชัดเช่น การบอกกล่าวบนบานก่อนทำการจุดบั้งไฟ^{๗๓} ตรงกับวันวิสาขบูชา ชาวบ้านได้ทำบุญตักบาตรร่วมกันที่วัด^{๗๔} ชาวบ้านได้รำถวายกันทุกหมู่บ้าน^{๗๕} ช่วยให้คนรุ่นหลังได้รู้จักพิธีกรรมทางศาสนา เช่น พิธีอัญเชิญพระอุปคุต อัญเชิญม้าคำไหล^{๗๖} เป็นการปฏิบัติเพื่อแสดงออกถึงความเชื่อทางพุทธศาสนา การประพุดิตนและปฏิบัติตามศาสนพิธี ซึ่งต้องทำอย่างถูกต้องตามประเพณี ทั้งเป็นการอนุรักษ์ขนบธรรมเนียมประเพณีไว้^{๗๗} ชาวบ้านให้ความสำคัญในการบำรุงพุทธศาสนาที่มีต่อสังคม^{๗๘} มีการจัดโต๊ะหมู่บูชา เครื่องเซ่นไหว้แด่องค์พระศรีมหาธาตุ การจัดขันดอกไม้ ฐูปเทียน เพื่อบูชาแต่ม้าคำไหลหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวบ้านเคารพบูชา^{๗๙}

๖. ท่านคิดว่า ประเพณีบุญบั้งไฟมีอิทธิพล ด้านศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมอย่างไรโดยภาพรวม มีการจัดขบวนแห่ตกแต่งอันวิจิตรและประณีตสวยงาม^{๘๐} มีการจัดขบวนแห่โดยประณีตและสวยงาม^{๘๑} มีการตกแต่งขบวนแห่อย่างสวยงาม^{๘๒} มีอิทธิพลด้านศิลปกรรมตกแต่งขบวนแห่ให้สวยงาม มีคณะกรรมการตัดสินขบวนแห่ต่าง ๆ มีการชิงรางวัลขบวนแห่ประเภทต่าง ๆ^{๘๓} การแต่งกายของชาวพื้นบ้าน การตกแต่งบริเวณองค์พระศรีมหาธาตุ รวมถึงการจัดบริเวณสถานที่รอบองค์พระศรีมหาธาตุ

^{๗๓} สัมภาษณ์ นางสาวอรชชญา สิงคีประภา, ผู้อำนวยการกองการศึกษาเทศบาลตำบลบ้านธาตุ อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๙ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๗๔} สัมภาษณ์ นายสัมฤทธิ์ ชาติชัย, สมาชิกสภาเทศบาลตำบลบ้านธาตุ, ต.บ้านธาตุ อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๒๖ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

^{๗๕} สัมภาษณ์ นายชวนชัย พงศ์สาร, สมาชิกสภาเทศบาลตำบลบ้านธาตุ, ต.บ้านธาตุ อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๒๖ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

^{๗๖} สัมภาษณ์ นางสาวสุขใจ อุปชา, ชาวบ้านตำบลบ้านธาตุ, อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๒๖ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

^{๗๗} สัมภาษณ์ นางสาวสุดารัตน์ ทวีจันทร์, ชาวบ้านตำบลบ้านธาตุ, อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๙ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๗๘} สัมภาษณ์ นางสาวภรณ์ทิพย์ สุ่มงคล, ชาวบ้านตำบลบ้านธาตุ, อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๗ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๗๙} สัมภาษณ์ นางสาวสุวิมล พงศ์สาร, ชาวบ้านตำบลบ้านธาตุ, อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๒๖ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

^{๘๐} สัมภาษณ์ พระทองม้วน อธิปัญญา, วัดพุทธบูชา, บ้านนาคอม ต.บ้านธาตุ อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๔ กันยายน ๒๕๖๐.

^{๘๑} สัมภาษณ์ นายสมาน ชาติไพบูลย์, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๑๘, ต.บ้านธาตุ อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๔ กันยายน ๒๕๖๐.

^{๘๒} สัมภาษณ์นายพุทธกาล พันธุ์ทอง, นายกเทศบาลตำบลบ้านธาตุ, ต.บ้านธาตุ อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๔ กันยายน ๒๕๖๐.

^{๘๓} สัมภาษณ์ พระสมปอง ธมมจาโร, เจ้าอาวาสวัดสุทัศนภิรมาราม, ต.บ้านธาตุ อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๔ กันยายน ๒๕๖๐.

การวาดภาพในโบสถ์^{๘๔} มีการตกแต่งขบวนแห่อย่างสวยงาม ขบวนพ็อนรำ การเซิ้งรำ เพื่อบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในบริเวณหรือสถานที่นั้น ๆ^{๘๕} มีขบวนแห่บั้งไฟรำเซิ้ง มีการประดับตกแต่ง บั้งไฟด้วยลายวิจิตรอันประณีต และสวยงาม^{๘๖} ทำให้แต่ละหมู่บ้านมีความคิดสร้างสรรค์^{๘๗} มีภาพวาดฝาผนังโบสถ์สถานที่ทางศาสนา มีการทำบั้งไฟจำลองไว้ที่พิพิธภัณฑ์ และที่ว่าการอำเภอ เพื่อเป็นการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว^{๘๘} ภาพวาดกิจกรรมฝาผนังตามสถานที่สำคัญต่าง ๆ เช่น ในโบสถ์และภาพวิถีชีวิตของชาวอีสานที่ปรากฏตามสื่อสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ^{๘๙} การตกแต่งบั้งไฟประดับประดาอย่างสวยงาม^{๙๐} ทำให้ชาวบ้านได้รู้จักการประดิษฐ์สิ่งของหรือตกแต่งบริเวณวัด และประดับประดาขบวนแห่ว่าต้องทำอย่างไร รวมถึงการแกะสลักลวดลายต่างๆ เพื่อมาประดับบั้งไฟ^{๙๑} การสร้างสรรค์ลวดลาย วิจิตรบรรจงของการแกะสลักลวดลายบั้งไฟให้ปุณฺชนรุ่นหลังได้สืบทอดต่อไป^{๙๒} มีภาพวาดตามผนังอุโบสถเกี่ยวกับบุญเดือน ๖ ภาพแห่บั้งไฟ^{๙๓} การบูรณะบริเวณโบสถ์และเจดีย์ รวมถึงบริเวณวัด^{๙๔}

๗. ท่านคิดว่า ประเพณีบุญบั้งไฟมีอิทธิพล ด้านบุคคลและด้านจิตใจอย่างไรโดยภาพรวม เพื่อให้ความพร้อมเพรียง ความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน และความสามัคคี โดยให้เกิดความสงบสุขของ

^{๘๔} สัมภาษณ์ นายสมคิด ดวงขวาง, เทศบาลตำบลบ้านธาตุ, ต.บ้านธาตุ อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๗ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๘๕} สัมภาษณ์ จ.ส.ต.สิทธิพร สามปรุ, ชาวบ้านตำบลบ้านธาตุ, อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๒๓ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๘๖} สัมภาษณ์ พระอธิการทวี วีระมโฆ, วัดศรีเจริญโพนบก, ต.บ้านธาตุ อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๒๘ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

^{๘๗} สัมภาษณ์ นางสาวอัญชลี คงชัย, ชาวบ้านตำบลบ้านธาตุ, อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๔ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๘๘} สัมภาษณ์ นายธนกร ธาตุมี, รองนายกเทศมนตรีตำบลบ้านธาตุ, อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๔ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๘๙} สัมภาษณ์ นางสาวอรัชชญา สิงคิประภา, ผู้อำนวยการกองการศึกษาเทศบาลตำบลบ้านธาตุ อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๙ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๙๐} สัมภาษณ์ นายสมฤทธิ์ ธาตุชัย, สมาชิกสภาเทศบาลตำบลบ้านธาตุ, ต.บ้านธาตุ อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๒๖ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

^{๙๑} สัมภาษณ์ นางสาวอรัชชญา สิงคิประภา, ผู้อำนวยการกองการศึกษาเทศบาลตำบลบ้านธาตุ, อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๙ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๙๒} สัมภาษณ์ นางสาวสุขใจ อุปชา, ชาวบ้านตำบลบ้านธาตุ, อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๒๖ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

^{๙๓} สัมภาษณ์ นายประมวล ธาตุไชย, ชาวบ้านตำบลบ้านธาตุ, อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๘ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๙๔} สัมภาษณ์ นางสาวสุวิมล พงคิสาร, ชาวบ้านตำบลบ้านธาตุ, อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๒๖ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

ชุมชน^{๙๕}เพื่อให้เกิดความสามัคคีของคนในชุมชน^{๙๖} มีการละเล่น ขับร้องเพลง ลำเซ็งด้วยความสนุกสนานเกิดความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน^{๙๗} มีอิทธิพลด้านบุคคลและด้านจิตใจ ในการมีพลังความร่วมมือเพรียงความสามัคคีในการจัดงาน^{๙๘} ด้านบุคคลมีความสามัคคีในการอยู่ร่วมกัน ด้านจิตใจทำให้จิตใจสงบสุข ไม่คิดฟุ้งซ่านในเรื่องต่าง ๆ^{๙๙} ด้านบุคคลในชุมชนเพื่อให้เกิดความสามัคคีกันอยู่ร่วมกันได้โดยไม่เบียดเบียนกัน ด้านจิตใจ เพื่อให้เกิดความสงบสุข มีจิตใจที่ดีงาม^{๑๐๐} เป็นการสร้างความสมานสามัคคีของคนในชุมชน ทำให้การอยู่ร่วมกันในสังคมมีความสงบสุข ด้านจิตใจมีความแจ่มใสร้ายแรง ทำให้เกิดความเชื่อและศรัทธาของแต่ละบุคคล เมื่อบนบานองค์พระธาตุแล้วจะเกิดความสบายใจ^{๑๐๑} จะมีการรวมกลุ่มกันเพื่อจัดการขบวนรถบั้งไฟจัดตกแต่งอย่างสวยงาม ทุกคนจะลางานและหยุดการขายของแล้วไปร่วมงานบุญบั้งไฟ หากมีได้ไปร่วมงานจะรู้สึกไม่สบายใจ การบนบานจะทำให้มีกำลังใจ มีศรัทธาว่าจะมีสิ่งที่ดีคอยเกื้อหนุนทำให้ทำอะไรก็สำเร็จ^{๑๐๒} ชาวบ้านมีความเชื่อว่าถ้าได้ไปแก้บนหรือถวายบั้งไฟให้หลวงปู่ที่องค์พระศรีมหาธาตุแล้วจิตใจก็จะสบายขึ้นมีกำลังใจมากขึ้น^{๑๐๓} ทำให้เยาวชนสำนึกรักบ้านเกิด ประชาชนเกิดความสามัคคี รักใคร่ปรองดอง สืบสานประเพณีอันดีงามต่อไป^{๑๐๔}เกิดความเชื่อต่อองค์พระธาตุหากบรรลูลสิ่งตามประสงค์ ก็จะมาจุดบั้งไฟ

^{๙๕} สัมภาษณ์ พระทองม้วน อธิปัญญา, วัดพุทธบูชา, บ้านนาคอม ต.บ้านธาตุ อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๔ กันยายน ๒๕๖๐.

^{๙๖} สัมภาษณ์ นายสมาน ธาตุโพธิ์, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๑๘, ต.บ้านธาตุ อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๔ กันยายน ๒๕๖๐.

^{๙๗} สัมภาษณ์ นายพุทธกาล พันธุ์ทอง, นายกเทศบาลตำบลบ้านธาตุ, ต.บ้านธาตุ อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๔ กันยายน ๒๕๖๐.

^{๙๘} สัมภาษณ์ พระสมปอง ธรรมจาโร, เจ้าอาวาสวัดสุทัศน์จันทิมาราม, ต.บ้านธาตุ อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๔ กันยายน ๒๕๖๐.

^{๙๙} สัมภาษณ์ นายสมคิด ดวงขวาง, เทศบาลตำบลบ้านธาตุ, ต.บ้านธาตุ อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๗ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๑๐๐} สัมภาษณ์ จ.ส.ต.สิทธิพร สามปรุ, ชาวบ้านตำบลบ้านธาตุ, อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๒๓ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๑๐๑} สัมภาษณ์ นายธนกร ธาตุมี, รองนายกเทศมนตรีตำบลบ้านธาตุ, อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๔ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๑๐๒} สัมภาษณ์ นางสาวอรัชชญา สิงคิประภา, ผู้อำนวยการกองการศึกษาเทศบาลตำบลบ้านธาตุ, อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๙ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๑๐๓} สัมภาษณ์ นายสัมฤทธิ์ ธาตุชัย, สมาชิกสภาเทศบาลตำบลบ้านธาตุ, ต.บ้านธาตุ อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๒๖ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

^{๑๐๔} สัมภาษณ์ นางสาวสุใจ อุปชา, ชาวบ้านตำบลบ้านธาตุ, อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๒๖ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

ถวาย ปัจจุบันมีการห้ามจุดถวายก็ถวายเป็นต้นเงินแทน ช่วยให้สบายใจ มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์คุ้มครอง^{๑๐๕} ทำให้เกิดความเชื่อความศรัทธาของแต่ละบุคคล^{๑๐๖}

๘. ข้อเสนอแนะ รักษาไว้ซึ่งขนบธรรมเนียมประเพณีไว้สืบไป^{๑๐๗} เป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี^{๑๐๘} เป็นการรักษาประเพณีไว้ให้ลูกหลาน ควรรักษาประเพณีนี้ไว้ในชุมชนต่อไป^{๑๐๙} ควรมีขบวนแห่บั้งไฟต่อไปเพื่ออนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นไว้สืบไป^{๑๑๐} ประชาชนควรให้ความร่วมมือในการจัดงานบุญประเพณีบั้งไฟเป็นประจำทุกปี^{๑๑๑} ควรมีการป้องกันการเกิดอุบัติเหตุและควรมีมหรสพเน้นด้านอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น^{๑๑๒} อยากให้จัดงานประเพณีบุญบั้งไฟสะท้อนความเป็นคนอีสาน ไม่อยากให้มีการพนัน มหรสพควรสะท้อนถึงประเพณีดั้งเดิมให้คนรุ่นหลังภูมิใจ อยากสืบสานวัฒนธรรมอันดีงามต่อไป^{๑๑๓} อยากให้รักษาประเพณีบุญบั้งไฟที่มีมาแต่โบราณไว้สืบไปให้ลูกหลานได้เรียนรู้และศึกษา^{๑๑๔} เมื่อปี ๒๕๕๙ ได้มีข้อบังคับจากเทศบาลตำบลบ้านธาตุ ไม่ให้จุดบั้งไฟแสนบั้งไฟล้าน เมื่อปี ๒๕๖๐ เทศบาลออกกฎหมายอนุญาตให้ตำบลบ้านธาตุจุดบั้งไฟได้ ๕ บั้งไฟ ในเดือนพฤษภาคม ประชาชนก็ได้ปฏิบัติตาม^{๑๑๕} อยากให้ประเพณีสืบทอดต่อไป^{๑๑๖} อยากให้

^{๑๐๕} สัมภาษณ์ นายประมวล ธาตุไชย, ชาวบ้านตำบลบ้านธาตุ, อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๘ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๑๐๖} สัมภาษณ์ นางสาวประเสริฐ ดวงรัตน์, ชาวบ้านตำบลบ้านธาตุ, อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๒๘ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

^{๑๐๗} สัมภาษณ์ พระทองม้วน อธิบุญโญ, วัดพุทธบูชา, บ้านนาคอม ต.บ้านธาตุ อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๔ กันยายน ๒๕๖๐.

^{๑๐๘} สัมภาษณ์ นายสมาน ธาตุไพบูลย์, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๑๘, ต.บ้านธาตุ อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๔ กันยายน ๒๕๖๐.

^{๑๐๙} สัมภาษณ์ พระสมปอง ธรรมจาโร, เจ้าอาวาสวัดสุทัศนภิรมาราม, ต.บ้านธาตุ อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๔ กันยายน ๒๕๖๐.

^{๑๑๐} สัมภาษณ์ จ.ส.ต.สิทธิพร สามบุร, ชาวบ้านตำบลบ้านธาตุ, อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๒๓ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๑๑๑} สัมภาษณ์ พระอธิการทวี วีระมโม, วัดศรีเจริญโพนบก, ต.บ้านธาตุ อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๒๘ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

^{๑๑๒} สัมภาษณ์ นายธนกร ธาตุมี, รองนายกเทศมนตรีตำบลบ้านธาตุ, อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๔ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๑๑๓} สัมภาษณ์ นางสาวอรัชชญา สิงคีประภา, ผู้อำนวยการกองการศึกษาเทศบาลตำบลบ้านธาตุ, อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๙ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๑๑๔} สัมภาษณ์ นายสัมฤทธิ์ ธาตุชัย, สมาชิกสภาเทศบาลตำบลบ้านธาตุ, ต.บ้านธาตุ อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๒๖ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

^{๑๑๕} สัมภาษณ์ นายชวนชัย พงษ์สินาร, สมาชิกสภาเทศบาลตำบลบ้านธาตุ, ต.ธาตุ อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๒๖ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

งานบุญปลอดเหล้าและอบายมุข^{๑๑๗} ประเพณีบั้งไฟ สมัยก่อนมีบั้งไฟไม่มาก อันตรายไม่ค่อยเกิด แต่สมัยนี้ บั้งไฟมีขนาดใหญ่ขึ้น และผู้คนมากขึ้น จึงเกิดอันตรายบ่อยขึ้น จึงควรจำกัดขนาดความใหญ่ และจำนวนของบั้งไฟอยู่ในเกณฑ์มิให้เกิดอันตรายได้^{๑๑๘} ไม่อยากให้มีของมีนเมา^{๑๑๙} ควรอนุรักษ์ประเพณีไว้ในชุมชนนั้น^{๑๒๐}

๓.๕ สรุป

จากบทสัมภาษณ์ข้างต้นนั้น จะเห็นได้ว่าประเพณีบุญบั้งไฟของชุมชนบ้านธาตุเกิดจากความเชื่อและพิธีกรรมที่มีต่อประเพณีบุญบั้งไฟ เพื่อบูชาองค์พระศรีมหาธาตุและบูชาปู่ย่ามาค่าไหล มีการบนบานศาลกล่าวเพื่อให้ชีวิตของชุมชนมีความสุขความเจริญในหน้าที่การงาน ความสงบสุขของครอบครัว เมื่อประสบความสำเร็จก็จะจุดบั้งไฟเพื่อเป็นการถวายแด่องค์พระศรีมหาธาตุหรือบางกลุ่มก็มีความเชื่อว่าเป็นบูชาพระยาแถน เพื่อให้ฟ้าฝนตกตามฤดูกาลในชุมชนนั้น ที่ขาดไม่ได้เลยในชุมชนนั้นก็คือ หลักของความสามัคคีในประเพณีบุญบั้งไฟ เพราะชาวบ้านทราบดีว่าความสามัคคีนั้น ถ้าเกิดขึ้นในที่ใดย่อมทำให้ที่นั้นมีแต่ความสงบสุข ความเจริญ และในการจัดงานบุญบั้งไฟของชาวบ้านต้องอาศัยความสามัคคีจากคนในหมู่บ้านทุกคน เพราะถ้าแตกแยกกันแล้วงานบุญบั้งไฟจะเกิดขึ้นเสียมิได้เลย ความเชื่อและความศรัทธาของชุมชนบ้านธาตุนั้น เป็นคติความเชื่อทางสังคมของของอีสานทั่วไป โดยการมีวิถีชีวิตผูกพันกับธรรมชาติเป็นความเชื่อการขอฝนสืบจากนิทานเรื่องผาแดงนางไอ่ และพญาคันคาก ชุมชนบ้านธาตุได้นำหลักธรรม คือ ธรรมาสธรรม ๔ นำมาปรับใช้ในพิธีกรรมการทำบุญบั้งไฟ คือ ๑. ทาน ชาวบ้านมีการบริจาคทรัพย์ และข้าวปลาอาหารมาต้อนรับแขก ๒. ปิยวาจา ชาวบ้านจะพูดดีไม่พูดส่อเสียดหรือคำหยาบในงานบุญ ๓. อุตถจริยา ชาวบ้านจะให้ความช่วยเหลือและสงเคราะห์กับแขกผู้มาเยือนหรือมาเที่ยวชมงานบุญบั้งไฟเป็นอย่างดี ๔. สมานัตตา คือ ชุมชนบ้านธาตุจะให้ความเสมอต้นเสมอปลายกับแขกผู้มาเยือนทุกคนรับผิดชอบต่อหน้าที่ที่ตนได้รับมอบหมาย และมีความอดทนในการทำงานให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ซึ่งชุมชนบ้านธาตุมีความเชื่อและศรัทธาในเรื่องของการทำบุญในพระพุทธศาสนา จะมีการถวายภัตตาหารแด่พระภิกษุสามเณรในวันโสมและวันบุญ การตักบาตร การสวดมนต์ การจัดโต๊ะหมู่บูชา การจัด

^{๑๑๖} สัมภาษณ์ นางสาวสุใจ อุปชา, ชาวบ้านตำบลบ้านธาตุ, อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๒๖ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

^{๑๑๗} สัมภาษณ์ นายประมวล ธาตุไชย, ชาวบ้านตำบลบ้านธาตุ, อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๘ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๑๑๘} สัมภาษณ์ นายโชคชัย บุตรด้วง, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๑๑, ต.บ้านธาตุ อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๒๓ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๑๑๙} สัมภาษณ์ นางพัชรา ธาตุมี, ชาวบ้านตำบลบ้านธาตุ, อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๙ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๑๒๐} สัมภาษณ์ นายประมวล ธาตุไชย, ชาวบ้านตำบลบ้านธาตุ, อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๘ สิงหาคม ๒๕๖๐.

พิธีกรรมตามประเพณีโบราณสืบต่อกันมา การวาดฝาผนังโบสถ์ การทำนุบำรุงทำความสะอาดวัดก่อน
วันงาน การตกแต่งขบวนบั้งไฟอย่างวิจิตรสวยงามอนุรักษ์วัฒนธรรมอีสานได้เป็นอย่างดี รวมถึงความ
เชื่อในเรื่องของการรักษาศีลในพระพุทธศาสนา ซึ่งในประเพณีบุญบั้งไฟนั้น ถึงแม้จะเป็นบุญประเพณี
ที่ให้ความรื่นเริงไม่มีการถืออุโบสถศีลก็ตาม แต่ก็ทำให้การจัดการเป็นไปอย่างราบรื่น ไม่เกิดความ
ร้ายแรงเกิดขึ้นในชุมชนแต่อย่างใด

บทที่ ๔

คุณค่าของประเพณีงานบุญบั้งไฟที่มีต่อวิถีชีวิตของชุมชนบ้านธาตุ ตำบลบ้านธาตุ อำเภอู่พะยูน จังหวัดอุดรธานี

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) แล้วนำข้อเท็จจริงเกี่ยวกับความเชื่อและพิธีกรรมต่อประเพณีงานบุญบั้งไฟของชุมชนบ้านธาตุมาวิเคราะห์ ซึ่งได้สังเคราะห์ข้อมูลเป็นบทสรุปการวิจัยและผลการวิจัยตามประเด็นต่อไปนี้

๔.๑ คุณค่าของประเพณีงานบุญบั้งไฟที่มีต่อวิถีชีวิตของชุมชนบ้านธาตุ ตำบลบ้านธาตุ อำเภอู่พะยูน จังหวัดอุดรธานี

๔.๑.๑ ด้านจิตใจ

๔.๑.๒ ด้านเศรษฐกิจ

๔.๑.๓ ด้านสังคม

๔.๑.๔ ด้านการเมืองการปกครองท้องถิ่น

๔.๑.๕ ด้านการสืบทอดประเพณีและวัฒนธรรม

๔.๒ สรุปคุณค่าของประเพณีงานบุญบั้งไฟที่มีต่อวิถีชีวิตของชุมชนบ้านธาตุ ตำบลบ้านธาตุ อำเภอู่พะยูน จังหวัดอุดรธานี

๔.๓ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

๔.๑ คุณค่าของประเพณีงานบุญบั้งไฟที่มีต่อวิถีชีวิตของชุมชนบ้านธาตุ ตำบลบ้านธาตุ อำเภอู่พะยูน จังหวัดอุดรธานี

บุญบั้งไฟเป็นประเพณีความเชื่อความศรัทธาที่มีมาอย่างยาวนานของชุมชนบ้านธาตุ กิจกรรมทั้งหมดของประเพณีได้ถ่ายทอดถึงความรู้สึก และเป็นภูมิปัญญาที่สั่งสมสืบทอดกันมา ยาวนาน การตกแต่งบั้งไฟเป็นงานศิลปะ การแข่ง การพ่อน้ำ และความเชื่อในองค์พระศรีมหาธาตุ และปทุมคำไหล ซึ่งแตกต่างจากบุญบั้งไฟที่อื่นๆ ประเพณีบุญบั้งไฟมีคุณค่าต่อวิถีชีวิตของชุมชนบ้านธาตุ ด้านต่าง ๆ ดังนี้

๔.๑.๑ ด้านจิตใจ

ประเพณีบุญบั้งไฟ เป็นการสร้างความสุขด้านจิตใจ ทั้งในด้านของบุคคลครอบครัว ไปจนถึงสังคม ซึ่งมีศรัทธาเพื่อบูชาเทวดาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ปกปักรักษาองค์พระธาตุ ในชุมชนและหมู่บ้านใกล้เคียง^๑ บูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมือง บูชาองค์พระธาตุ เพราะการนับถือของแต่ละท้องถิ่น

^๑ สัมภาษณ์ พระสมปอง ธรรมจาโร, เจ้าอาวาสวัดสุทัศนภิรมาราม, ต.บ้านธาตุ อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๔ กันยายน ๒๕๖๐.

แตกต่างกัน หากปีใดไม่ทำตามประเพณี ก็เกิดอาเพศผู้คนในหมู่บ้านล้มตาย^๒ เพื่อบูชาองค์พระศรีมหาธาตุ คุณแลทุกข์สุขของราษฎร^๓ บูชาปู่พระศรีมหาธาตุ และม้าคำไหล ที่เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ คู่บ้านคู่เมืองของชาวบ้านธาตุ^๔ บูชาพญาแถนและบรรดาสังค์ศักดิ์สิทธิ์ให้ฝนตกตามฤดูกาล^๕ เพื่อบูชาพระยาแถนที่ชาวอีสานมีความเชื่อว่าเป็นผู้บันดาลฟ้าฝนให้ตกตามฤดูกาล^๖ จุดบั้งไฟเพื่อเป็นการบนบานศาลกล่าว และขอฝนตามความเชื่อของโบราณ หรือจุดบั้งไฟเพื่อแก้บน เมื่อได้สำเร็จจากการบนบานนั้น^๗ หากมนุษย์ยิงบั้งไฟขึ้นไปเดือนเมื่อไรจะรีบบันดาลให้ฝนตกลงมาให้ทันที จึงมีการจัดเป็นบุญประจำปีทุกปี จุดบั้งไฟเมื่อวันขึ้น ๑๕ ค่ำ มีการรำถวายพระศรีมหาธาตุวันแรม ๑ ค่ำ และทรงม้าคำไหลเพื่อให้ชาวบ้านธาตุ และผู้มาเที่ยวได้ถวายหญ้าหรือเงินเพื่อเป็นศริมงคล^๘ ในช่วงเดือนพฤษภาคม ซึ่งเป็นช่วงก่อนที่จะลงมือทำนา และถือว่าบุญบั้งไฟเป็นพิธีกรรมที่มีความสำคัญมาก เพราะเชื่อว่าหากหมู่บ้านใดไม่จัดบุญบั้งไฟก็อาจก่อให้เกิดภัยพิบัติ เช่น โรคภัยไข้เจ็บแก่ชุมชนได้ ชาวบ้านทุกคนมีความสุขใจ เมื่อได้ทำบุญบั้งไฟ มีการละเล่น ขับร้องเพลง ลำเซ็งด้วยความสนุกสนานเกิดความป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน^๙ มีอิทธิพลด้านจิตใจ ในการมีพลังความพร้อมเพรียงความสามัคคีในการจัดงาน^{๑๐} ด้านจิตใจทำให้จิตใจสงบสุข ไม่คิดฟุ้งซ่านในเรื่องต่าง ๆ^{๑๑} ด้านจิตใจ เพื่อให้เกิดความสงบสุข มีจิตใจ

^๒ สัมภาษณ์ น.ส.ชัญญาพัทธ์ อุตมเพ็ญ, ชาวบ้านตำบลบ้านธาตุ อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๒๖ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

^๓ สัมภาษณ์ พระอธิการทวี วีระมโฆ, วัดป่าศรีเจริญผล, ต.บ้านธาตุ อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๒๘ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

^๔ สัมภาษณ์ นางสาวอัญชลี คงชัย, ชาวบ้านตำบลบ้านธาตุ, อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๔ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^๕ สัมภาษณ์ นายธนกร ธาตุมี, รองนายกเทศมนตรีตำบลบ้านธาตุ, อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๔ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^๖ สัมภาษณ์ นางสาวอรชชญา สิงคีประภา, ผู้อำนวยการกองการศึกษาเทศบาลตำบลบ้านธาตุ, อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๙ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^๗ สัมภาษณ์ นายสัมฤทธิ์ ธาตุชัย, สมาชิกสภาเทศบาลตำบลบ้านธาตุ, อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๒๖ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

^๘ สัมภาษณ์ นายชวนชัย พงศ์นิสาร, สมาชิกสภาเทศบาลตำบลบ้านธาตุ, อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๒๖ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

^๙ สัมภาษณ์ นายพุทธกาล พันธ์ทอง, นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลบ้านธาตุ อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๔ กันยายน ๒๕๖๐.

^{๑๐} สัมภาษณ์ พระสมปอง ธรรมจาโร, เจ้าอาวาสวัดสุทัศจันทิมาราม, ต.บ้านธาตุ อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๔ กันยายน ๒๕๖๐.

^{๑๑} สัมภาษณ์ นายสมคิด ดวงขวาง, เทศบาลตำบลบ้านธาตุ, อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๗ สิงหาคม ๒๕๖๐.

ที่ติงาม^{๑๒} ด้านจิตใจมีความแจ่มใสสว่าง^{๑๓} เกิดความเชื่อศรัทธา เมื่อบนบานองค์พระธาตุแล้วจะเกิดความสบายใจ^{๑๔} ทุกคนจะลางานและหยุดการขายของแล้วไปร่วมงานบุญบั้งไฟ หากมิได้ไปร่วมงานจะรู้สึกไม่สบายใจ การบนบานจะทำให้มีกำลังใจ มีศรัทธาว่าจะมีสิ่งที่ดีคอยเกื้อหนุนทำให้ทำอะไรก็สำเร็จ^{๑๕} ชาวบ้านมีความเชื่อว่าถ้าได้ไปแก้บนหรือถวายบั้งไฟให้หลวงปู่ที่องค์พระศรีมหาธาตุแล้วจิตใจก็จะสบายขึ้นมีกำลังใจมากขึ้น^{๑๖} เกิดความเชื่อต่อองค์พระธาตุหากบรรลุสิ่งตามประสงค์ ก็จะมาจุดบั้งไฟถวาย ปัจจุบันมีการห้ามจุดถวายก็ถวายเป็นต้นเงินแทน ช่วยให้สบายใจ มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์คุ้มครอง^{๑๗} ทำให้เกิดความเชื่อความศรัทธาของแต่ละบุคคล^{๑๘}

สรุป คุณค่าทางด้านจิตใจของชุมชนบ้านธาตุ มีความเชื่อและศรัทธาว่าการจุดบั้งไฟเพื่อบูชาในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ปกป้องรักษาบริเวณชุมชนนั้นๆ เช่น องค์พระศรีมหาธาตุ ม้าคำไหล พญาแถนที่อยู่บนฟ้า เพื่อความสบายใจ เพื่อความสุขความเจริญของตนเองและครอบครัว ไม่เกิดภัยพิบัติหรือความเจ็บไข้ได้ป่วยในชุมชนนั้น

๔.๑.๒ ด้านเศรษฐกิจ

งานบุญบั้งไฟในปัจจุบันได้กลายเป็นเทศกาลประจำปีที่ได้รับการสนับสนุนส่งเสริมจากราชการ เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวจากที่ต่างๆ ให้มาเที่ยวชมงานขบวนแห่บั้งไฟ จึงมีการตระเตรียมงานกันอย่างยิ่งใหญ่ตระการตา ขบวนช้างที่เคยเป็นการเล่นสนุกสนานของชายหนุ่มก็ได้มีการพัฒนารูปแบบให้เป็นการแสดงเชิงของสาว ๆ ที่ได้รับการฝึกซ้อมพร้อมเพรียงสวยงาม บั้งไฟในขบวนแห่ก็ได้รับการประดับตกแต่งอย่างวิจิตรพิสดาร ดังนั้นงานบุญบั้งไฟ ไม่เพียงแต่เป็นงานตามประเพณีเท่านั้น แต่ยังเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามาในชุมชน เพื่อเป็นการสร้างรายได้ให้กับชุมชนได้เป็นอย่างดี ก่อให้เกิดรายได้ในชุมชนเพราะมีการซื้อหาวัสดุอุปกรณ์

^{๑๒} สัมภาษณ์ นายโชคชัย บุตรด้วง, ผู้ใหญ่บ้านนาดอกไม้, ต.บ้านธาตุ อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๒๓ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๑๓} สัมภาษณ์ พระอธิการทวี วีระมโฆ, วัดป่าศรีเจริญผล, ต.บ้านธาตุ อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๒๘ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

^{๑๔} สัมภาษณ์ นายธนกร ธาตุมี, รองนายกเทศมนตรีตำบลบ้าน. ต.บ้านธาตุ อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๔ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๑๕} สัมภาษณ์ นางสาวอรัชชญา สิงคีประภา, ผู้อำนวยการกองการศึกษาเทศบาลตำบลบ้านธาตุ อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๙ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๑๖} สัมภาษณ์ นายสัมฤทธิ์ ธาตุชัย, สมาชิกสภาเทศบาลตำบลบ้านธาตุ, อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๒๖ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

^{๑๗} สัมภาษณ์ นายประมวล ธาตุไชย, ข้าราชการบำนาญ, ต.บ้านธาตุ อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๘ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๑๘} สัมภาษณ์ นางสาวประเสริฐ ดวงรัตน์, ชาวบ้านตำบลบ้านธาตุ, อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๒๘ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

เพื่อมาจัดงานบุญบั้งไฟ และในวันจัดงานก็จะมีพ่อค้าแม่ค้าภายในหมู่บ้านได้ขายของดีเป็นพิเศษจะทำให้มีเงินหมุนเวียนในชุมชนค่อนข้างดี เพราะมีการจับจ่ายใช้สอยตั้งแต่การซื้อหาวัสดุอุปกรณ์มาทำบั้งไฟ ตกแต่งบั้งไฟ และซื้อหาอาหารไว้เพื่อต้อนรับแขกหรือไว้รับประทานในครอบครัว

สรุป งานบุญบั้งไฟในปัจจุบันเป็นเทศกาลประจำปีที่ได้รับการสนับสนุนส่งเสริมจากราชการ เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวจากที่ต่างๆ ให้มาเที่ยวชมงานขบวนแห่บั้งไฟ จึงมีการตระเตรียมงานกันอย่างยิ่งใหญ่ และขบวนแห่ก็ได้รับการประดับตกแต่งอย่างวิจิตรพิสดาร ดังนั้น งานบุญบั้งไฟไม่เพียงแต่เป็นงานตามประเพณีเท่านั้น แต่ยังเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามาในชุมชน เพื่อเป็นการสร้างรายได้ให้กับชุมชนได้เป็นอย่างดี

๔.๑.๓ ด้านสังคม

ชุมชนได้รับคุณค่าจากประเพณีอันดีงามต่างๆ ได้แก่ ชาวชุมชนเชื่อว่าการทำบุญบั้งไฟจะทำให้ฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาล และทำให้ความคุ้มครองจากเวทดาพญาแถน และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในหมู่บ้าน ในการทำกิจกรรมต่าง ๆ และถ้าหากหมู่บ้านใด หรือประชาชนคนใดไม่ปฏิบัติตามกรอบประเพณี จะไม่เป็นที่ยอมรับของคนในชุมชนเป็นการอนุรักษ์รักษาไว้ซึ่งขนบธรรมเนียมประเพณี^{๑๙} ถ้ามีบุคคลใดบุคคลหนึ่งที่สามารถมาร่วมงานบุญบั้งไฟได้ แต่ไม่มาร่วมงาน บุคคลนั้นก็จะถูกมองในแง่ที่ไม่ค่อยมีเท่าที่ควรอาจจะกลายเป็นคนที่ถูกมองว่าเป็นคนที่ผิดทำนองคลองธรรมก็เป็นได้เป็นการอนุรักษ์ประเพณีอันควรรักษาไว้สืบไป^{๒๐} เพื่ออนุรักษ์ให้คนรุ่นหลังได้รู้ขนบธรรมเนียมประเพณีบุญบั้งไฟ เพื่อให้เกิดความสามัคคีกับชุมชน^{๒๑} มีอิทธิพลด้านความสามัคคีในชุมชน^{๒๒} เป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี มีการขับร้องฟ้อนรำ มีการตกแต่งประดับประดาขบวนแห่ ขบวนบั้งไฟ มีการละเล่นต่าง ๆ เพื่อให้คนรุ่นหลังสืบต่อไป^{๒๓} เป็นการรักษาไว้ซึ่งธรรมเนียมประเพณีอันดีงามให้ดำรงอยู่สืบไป^{๒๔} ประเพณีบุญบั้งไฟเป็นประเพณีที่สืบทอดกันมานานเราควรรักษาไว้^{๒๕} มีอิทธิพลคือทำให้ชาวบ้านกลายเป็นคนสนุกสนาน ชอบทำบุญสุนทาน ทุกปีจะรอคอยบุญเดือนหก มีการแข่งจุด

^{๑๙} สัมภาษณ์ พระทองม้วน อธิปัญญา, วัดพุทธบูชา, บ้านนาคอม ต.บ้านธาตุ อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๔ กันยายน ๒๕๖๐.

^{๒๐} สัมภาษณ์ นายสมาน ธาตุไพบูลย์, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๑๘, ต.บ้านธาตุ อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๔ กันยายน ๒๕๖๐.

^{๒๑} สัมภาษณ์ นายพุทธกาล พันธุ์ทอง, นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลบ้านธาตุ, ต.บ้านธาตุ อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๔ กันยายน ๒๕๖๐.

^{๒๒} สัมภาษณ์ พระสมปอง ธรรมจาโร, เจ้าอาวาสวัดสุทัศนภิรมาราม, ต.บ้านธาตุ อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๔ กันยายน ๒๕๖๐.

^{๒๓} สัมภาษณ์ จ.ส.ต.สิทธิพร สามปรุ, ชาวบ้านตำบลธาตุ, อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๒๓ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๒๔} สัมภาษณ์ พระอธิการทวี วีระมโฆ, วัดป่าศรีเจริญผล, ต.บ้านธาตุ อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๒๘ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

^{๒๕} สัมภาษณ์ นางสาวอัญชลี คงชัย, ชาวบ้านตำบลธาตุ, อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๔ สิงหาคม ๒๕๖๐.

บั้งไฟ และขบวนแห่^{๒๖} สะท้อนวัฒนธรรมทางสังคม และความเชื่อของชาวอีสานว่ายังเคารพ บูชา ศรัทธาในสิ่งที่บอกต่อ ๆ กันมาจากรุ่นสู่รุ่น ทำติดต่อกันมายาวนานจนเป็นประเพณี^{๒๗} เป็นการยึดเหนี่ยวจิตใจประชาชนชาวชนบท^{๒๘} มีขบวนแห่พ้อนรำ เอ้บั้งไฟ ชาวบ้านจะหยุดงานมาร่วมทำบุญ ถวายต้นเงิน เกิดประเพณีบุญเดือน ๖^{๒๙} ก่อนจะทำการใด ๆ ในประเพณีบุญบั้งไฟนี้ ชาวบ้านจะมีการแห่บั้งไฟเพื่อไปจุดเทียนทวายที่องค์พระศรีมหาธาตุ เพื่อเสี่ยงทาย ฟ้าฝน และขอให้ประสบความสำเร็จ ด้วยทรัพย์สิ้นเงินทอง และปกป้องคุ้มครองจากภัยอันตรายต่างๆ ทั้งทางผู้คน สัตว์ อยู่เย็นเป็นสุข ฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาล ตลอดถึงการค้าขาย การงานเจริญก้าวหน้า เป็นการสร้างชุมชนให้เกิดความสามัคคีอยู่ร่วมกันอย่างเป็นปึกแผ่น ส่วนมากแล้วชาวบ้านมีความเชื่อและความศรัทธาเดียวกัน จึงทำให้เกิดเป็นสังคมของการจัดงานบุญบั้งไฟของทุกปี และก่อนที่จะทำสิ่งใดก็ตามจะต้องบอกกล่าว องค์พระศรีมหาธาตุกับม้าคำไหลเสียก่อน ความเชื่อเรื่องประเพณีบุญบั้งไฟมาตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษ จึงได้จัดงานมิได้ขาดแม้แต่ปีเดียว จะเห็นได้ว่าสังคมของชุมชนบ้านธาตุ เป็นสังคมที่มีความเชื่อ เรื่องของการทำบุญบั้งไฟมาแต่ครั้งบรรพบุรุษ มีการจัดงานมาโดยต่อเนื่องมิได้ขาด

สรุป ถ้าหากประชาชนคนใดไม่ปฏิบัติตามกรอบประเพณี จะไม่เป็นที่ยอมรับของคนในชุมชนเป็นการอนุรักษ์รักษาไว้ซึ่งขนบธรรมเนียมประเพณี ถ้ามีบุคคลใดบุคคลหนึ่งที่สามารถมาร่วมงานบุญบั้งไฟได้ แต่ไม่มาร่วมงาน บุคคลนั้นก็จะถูกมองในแง่ที่ไม่ค่อยมีเท่าที่ควรอาจจะกลายเป็นคนที่ถูกมองว่าเป็นคนที่ผิดทำนองคลองธรรมก็เป็นได้เป็นการอนุรักษ์ประเพณีอันควรรักษาไว้สืบไป เพื่ออนุรักษ์ให้คนรุ่นหลังได้รู้ขนบธรรมเนียมประเพณีบุญบั้งไฟ เพื่อให้เกิดความสามัคคีกับชุมชน เป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีไว้ให้คนรุ่นหลัง

๔.๑.๔ ด้านการเมืองการปกครองท้องถิ่น

มีการส่งเสริมการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านธาตุ มีคนเข้ามาเที่ยวชมเพิ่มมากขึ้นทุกปี เมื่อจะมีการจัดประเพณีบุญบั้งไฟ ทางองค์การบริหารส่วนตำบลจะให้ใช้สถานที่ในการประชุมร่วมกัน และทางองค์การบริหารส่วนตำบลก็จะสนับสนุนงบประมาณให้กับหมู่บ้านต่าง ๆ ตามความเหมาะสมของแต่ละหมู่บ้าน ทั้งนี้ได้ว่าทางองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นได้ให้ความสำคัญกับประเพณีบุญบั้งไฟเป็นอย่างดี นอกจากทางองค์การบริหารส่วนตำบลจะสนับสนุนด้านงบประมาณแล้วยังให้การสนับสนุนด้านการรักษาความปลอดภัย คือ สนับสนุนด้านอัตรากำลัง อปพร.รักษาความสงบเรียบร้อยภายในงาน เจ้าหน้าที่ และพนักงานขององค์การบริหารส่วนตำบลทุกคนได้ให้ความร่วมมือช่วยเหลือ

^{๒๖} สัมภาษณ์ นายธนกร ธาตุมี, รองนายกเทศมนตรีตำบลบ้านธาตุ, อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๔ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๒๗} สัมภาษณ์ นางสาวรัชชญา สิงคีประภา, ผู้อำนวยการกองการศึกษาเทศบาลตำบลบ้านธาตุ, อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๙ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๒๘} สัมภาษณ์ นายสัมฤทธิ์ ธาตุชัย, สมาชิกสภาเทศบาลตำบลบ้านธาตุ, ต.ธาตุ อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๒๖ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

^{๒๙} สัมภาษณ์ นายประมวล ธาตุไชย, ข้าราชการบำนาญ, ตำบลบ้านธาตุ อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๘ สิงหาคม ๒๕๖๐.

ชาวบ้านในการจัดงานทุกประการ ดังนั้น องค์การบริหารส่วนท้องถิ่นจึงมีการให้การสนับสนุนในทุกๆ ด้านเริ่มตั้งแต่การจัดประชุมเพื่อเตรียมรูปแบบของจัดงาน การสนับสนุนงบประมาณในการจัดงาน การสนับสนุนด้านการรักษาความปลอดภัย เป็นต้น และนอกจากนี้ยังได้มีการจัดทำเป็นนโยบายในการอนุรักษ์ประเพณีบุญบั้งไฟ ต่างจังหวัดจะพร้อมใจกันเดินทางกลับบ้านเพื่อพบปะครอบครัว เพื่อนสนิทและญาติมิตรของตนเอง พร้อมทั้งร่วมเฉลิมฉลองในงานประเพณีที่จัดขึ้นเป็นประจำทุกปี อย่างสนุกสนาน

จากการสัมภาษณ์ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับประเพณีบุญบั้งไฟด้านความสามัคคีของชุมชน บ้านธาตุ พบว่า ประเพณีบุญบั้งไฟประกอบด้วย ความเชื่อ ค่านิยม ทศนคติและความดีงามเหมาะสมกับสังคมชุมชนบ้านธาตุ เป็นเครื่องกลมเกลียวให้คนในชุมชนมีพฤติกรรม หรือบุคลิกภาพที่ดีงามเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว เช่น กิริยามารยาทที่สุภาพอ่อนโยน ความอ่อนน้อมถ่อมตน ความใจดีมีเมตตา และสร้างความสามัคคีในหมู่บ้าน เป็นต้น หลังจากได้ข้อสรุปจากเวทีแกนนำชุมชนแล้ว คณะทำงานต่างก็แยกย้ายไปทำหน้าที่ของตน จัดให้มีเวทีประชุมย่อย แต่ละหมู่บ้านเชิงปฏิบัติการสำหรับกลุ่มผู้นำ และกลุ่มคนที่มีความสำคัญในชุมชน ทั้งที่เป็นผู้นำทางการ และผู้นำโดยธรรมชาติ รวมทั้งแกนนำจากคุ้มต่างๆ โดยให้ผู้เข้าร่วมประชุมได้เสนอความคิดเห็นรูปแบบของขบวนแห่ ที่จะนำไปร่วมงานประเพณีบุญบั้งไฟที่ชุมชนบ้านธาตุ จากนั้นร่วมกันงานตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายพร้อมแบ่งบทบาทหน้าที่ให้ทุกกลุ่มได้มีส่วนร่วม โดยการที่ทำให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการทำงานนี้เอง เป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างการเรียนรู้ร่วมกันของตัวแทนจากกลุ่มต่างๆ ในชุมชน และหน้าที่ของแต่ละฝ่ายในประเพณีบุญบั้งไฟครั้งนี้

องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านธาตุมีประกาศนโยบายสาธารณะในการลดเหล้าบุญบั้งไฟ เช่น ห้ามร้านค้าขายเหล้าให้เด็กอายุต่ำกว่า ๑๘ ปี ฝ่าฝืนปรับ ๑๐๐๐ บาท ผู้นำชุมชนคณะกรรมการทุกคนงดการดื่มเหล้าในบุญบั้งไฟ ห้ามรถเร่จำหน่ายเหล้าในงานบุญบั้งไฟ เพราะจากปัญหาที่พบในการจัดงานที่ผ่านมาส่วนใหญ่เป็นเรื่องของการทะเลาะวิวาท มีเรื่องชกต่อยกัน และอุบัติเหตุจากรถจักรยานยนต์ ซึ่งปัญหาเหล่านี้ล้วนมีสาเหตุมาจากการดื่มสุรา ดังนั้นองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านธาตุ จึงมีมาตรการขั้นสูงสุดในการงดเหล้าในงานบุญบั้งไฟนี้ และมีการขอความร่วมมือกับกลุ่มคนที่ไม่สามารถห้ามได้ คือไม่ให้มารบกวนในบริเวณการจัดการ ซึ่งก็ได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดี

สรุป การปฏิบัติตนของคนในหมู่บ้านที่มาร่วมงานและคนจากภายนอกที่เข้ามาเที่ยวชมมีความเป็นระเบียบเรียบร้อย แต่ยังคงความสนุกและเป็นมิตรไมตรี ความรื่นเริง การทะเลาะวิวาท หรืออุบัติเหตุในการจัดงานก็ลดลงทุกคนที่มาร่วมงาน จึงมีความมั่นใจในความปลอดภัยและเก็บเกี่ยวความสนุกและความประทับใจจากการเที่ยวงานบุญบั้งไฟได้อย่างเต็มที่ นอกจากนี้แล้วชาวบ้านยังให้ความร่วมมือกับทางราชการคือ จะไม่เล่นการพนันในประเพณีบุญบั้งไฟ และถ้าหากพบว่าใครเล่นการพนันในบุญบั้งไฟก็จะมีแจ้งกับทางราชการให้มาดำเนินการ เพราะชาวบ้านต้องการอนุรักษ์ประเพณีบุญบั้งไฟให้เป็นประเพณีแบบดั้งเดิมให้มากที่สุด

๔.๑.๕ ด้านการสืบทอดประเพณีและวัฒนธรรม

กิจกรรมประเพณีบุญบั้งไฟ มีความเป็นมาที่มีการปฏิบัติสืบเนื่องกันมา เป็นเอกลักษณ์ และมีความสำคัญต่อสังคมชาวอีสานเป็นอย่างมาก เช่น วัฒนธรรม ศาสนา ศิลปกรรม ความเชื่อ ฯลฯ

อันเป็นบ่อเกิดของวัฒนธรรมของสังคมชาวอีสาน กลายมาเป็นประเพณีประจำท้องถิ่น และถ่ายทอดกันมาโดยลำดับ ประเพณีบุญบั้งไฟนี้เป็นประเพณีที่สมควรที่จะมีการอนุรักษ์เอาไว้เป็นวัฒนธรรมประจำชาติ แต่ในยุคปัจจุบันนี้มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบไปบ้างตามยุคสมัยก็แก้ไขเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเทศะ ประเพณีบุญบั้งไฟก็ได้รับอิทธิพลมาจากสิ่งแวดล้อมภายนอกที่เข้าสู่สังคม รับเอาแบบปฏิบัติที่หลากหลายเข้าเป็นการอนุรักษ์รักษาไว้ซึ่งขนบธรรมเนียมประเพณี^{๓๐} เป็นการอนุรักษ์ประเพณีอันควรรักษาไว้สืบไป^{๓๑} เพื่ออนุรักษ์ให้คนรุ่นหลังได้รู้ขนบธรรมเนียมประเพณีบุญบั้งไฟเพื่อให้เกิดความสามัคคีกับชุมชน^{๓๒} มีอิทธิพลด้านความสามัคคีในชุมชน^{๓๓} เป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี มีการขับร้องพ็อนรำ มีการตกแต่งประดับประดาขบวนแห่ ขบวนบั้งไฟ มีการละเล่นต่าง ๆ เพื่อให้คนรุ่นหลังสืบต่อไป^{๓๔} เป็นการรักษาไว้ซึ่งธรรมเนียมประเพณีอันดีงามให้ดำรงอยู่สืบไป^{๓๕} ประเพณีบุญบั้งไฟเป็นประเพณีที่สืบทอดกันมานานเราควรรักษาไว้^{๓๖}

สรุป งานบุญบั้งไฟมีอิทธิพลคือ ทำให้ชาวบ้านธาตุเป็นคนสนุกสนาน ชอบทำบุญสุนทาน ทุกปีจะรอคอยบุญเดือนหก มีการแข่งจุดบั้งไฟ และขบวนแห่ สะท้อนวัฒนธรรมและความเชื่อของชาวอีสานว่ายังเคารพ บูชา ศรัทธาในสิ่งที่บอกต่อ ๆ กันมาจากรุ่นสู่รุ่นทำติดต่อกันมายาวนานจนเป็นประเพณีมีขบวนแห่พ็อนรำ เอ้บั้งไฟ ชาวบ้านจะหยุดงานมาร่วมทำบุญ ถวายต้นเงิน เกิดประเพณีบุญเดือน ๖ เป็นการยึดเหนี่ยวจิตใจประชาชนชาวชนบท

๔.๒ สรุป คุณค่าของประเพณีงานบุญบั้งไฟที่มีต่อวิถีชีวิตของชุมชนบ้านธาตุ ตำบลบ้านธาตุ อำเภอเพ็ญ จังหวัดอุดรธานี

คุณค่าของประเพณีบุญบั้งไฟ ประเพณีบุญบั้งไฟเป็นงานประเพณี ที่สร้างความสนุกสนานและความสมัครสมานสามัคคีของประชาชนในชุมชน เป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีอันดีงามของชาวอีสานเอาไว้ให้สืบทอดถึงลูกหลาน และสืบสานประเพณีความเชื่อในเรื่องการขอฝนของชาวอีสานที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนาน อีกทั้งยังเป็นการตักเตือนให้รู้ว่าธรรมชาติเป็นสิ่งไม่แน่นอน เกษตรกรไม่ควรประมาท และสิ่งเหล่านี้เองจึงก่อให้เกิดคุณค่าของประเพณีบุญบั้งไฟ ทั้ง ๕ ด้าน คือ

^{๓๐} สัมภาษณ์ พระทองม้วน อธิปัญญา, วัดพุทธบูชา, บ้านนาคอม ต.บ้านธาตุ อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๔ กันยายน ๒๕๖๐.

^{๓๑} สัมภาษณ์ นายสมาน ธาตุไพบูลย์, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๑๘, ต.บ้านธาตุ อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๔ กันยายน ๒๕๖๐.

^{๓๒} สัมภาษณ์ นายพุทธกาล พันธุ์ทอง, นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลบ้านธาตุ, อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๔ กันยายน ๒๕๖๐.

^{๓๓} สัมภาษณ์ พระสมปอง ธมมจาโร, เจ้าอาวาสวัดสุทัศนภิรมาราม, ต.บ้านธาตุ อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๔ กันยายน ๒๕๖๐.

^{๓๔} สัมภาษณ์ จ.ส.ต.สิทธิพร สามปรุ, ชาวบ้านตำบลธาตุ, อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๒๓ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๓๕} สัมภาษณ์ พระอธิการทวี วีระมโฆ, วัดป่าศรีเจริญผล, ต.บ้านธาตุ อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๒๘ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

^{๓๖} สัมภาษณ์ นางสาวอัญชลี คงชัย, ชาวบ้านตำบลบ้านธาตุ, อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๔ สิงหาคม ๒๕๖๐.

๑. ด้านจิตใจ คุณค่าทางด้านจิตใจของชุมชนบ้านธาตุ มีความเชื่อและศรัทธาว่าการจุดบั้งไฟเพื่อบูชาในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ปกป้องรักษาบริเวณชุมชนนั้นๆ เช่น องค์พระศรีมหาธาตุ ม้าคำไหล พญาแถนที่อยู่บนฟ้า เพื่อความสบายใจ เพื่อความสุขความเจริญของตนเองและครอบครัว ไม่เกิดภัยพิบัติหรือความเจ็บไข้ได้ป่วยในชุมชนนั้น

๒. ด้านเศรษฐกิจ งานบุญบั้งไฟในปัจจุบันเป็นเทศกาลประจำปีที่ได้รับการสนับสนุนส่งเสริมจากทางราชการ เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวจากที่ต่างๆ ให้มาเที่ยวชมงานขบวนแห่บั้งไฟ จึงมีการเตรียมงานกันอย่างยิ่งใหญ่มาก และขบวนแห่ก็ได้รับการประดับตกแต่งอย่างวิจิตรพิสดาร ดังนั้นงานบุญบั้งไฟ ไม่เพียงแต่เป็นงานตามประเพณีเท่านั้น แต่ยังเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามาในชุมชน เพื่อเป็นการสร้างรายได้ให้กับชุมชนได้เป็นอย่างดี

๓. ด้านสังคม ถ้าหากประชาชนคนใดไม่ปฏิบัติตามกรอบประเพณี จะไม่เป็นที่ยอมรับของคนในชุมชน ถ้ามีบุคคลใดบุคคลหนึ่งที่สามารถมาร่วมงานบุญบั้งไฟได้แต่ไม่มาร่วมงาน บุคคลนั้นก็จะถูกมองในแง่ที่ไม่ค่อยมีเท่าที่ควร อาจกลายเป็นคนที่ถูกมองว่าเป็นคนที่ผิดทำนองคลองธรรมก็เป็นได้ ซึ่งเป็นการอนุรักษประเพณีก็เพื่อให้คนรุ่นหลังได้รู้ขนบธรรมเนียมประเพณีบุญบั้งไฟให้เกิดความสามัคคีในชุมชน

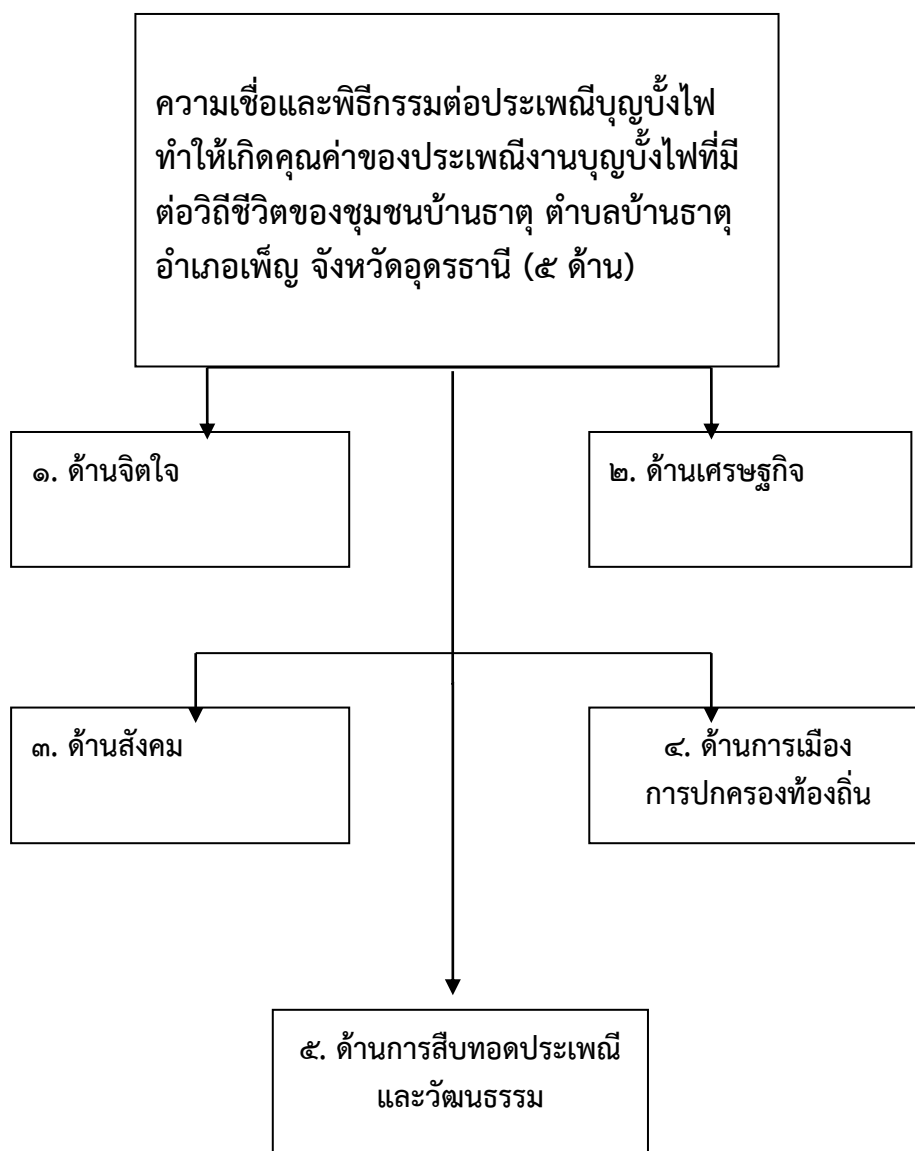
๔. ด้านการเมืองการปกครองท้องถิ่น การปฏิบัติตนของคนในหมู่บ้านที่มาร่วมงานและคนจากภายนอกที่เข้ามาเที่ยวชมมีความเป็นระเบียบเรียบร้อย แต่ยังคงความสนุกและความเป็นมิตรไมตรี ความห่วงใย การทะเลาะวิวาท หรืออุบัติเหตุในการจัดงานก็ลดลงทุกคนที่มาร่วมงาน จึงมีความมั่นใจในความปลอดภัยและเก็บเกี่ยวความสนุกและความประทับใจจากงานบุญบั้งไฟได้อย่างเต็มที่ นอกจากนี้แล้วชาวบ้านยังให้ความร่วมมือกับทางราชการคือ จะไม่เล่นการพนันในประเพณีบุญบั้งไฟ และถ้าหากพบว่าใครเล่นการพนันในบุญบั้งไฟจะมีการแจ้งกับทางราชการให้มาดำเนินการ เพราะชาวบ้านต้องการอนุรักษ์ประเพณีบุญบั้งไฟให้เป็นประเพณีแบบดั้งเดิมให้มากที่สุด

๕. ด้านการสืบทอดประเพณีและวัฒนธรรม งานบุญบั้งไฟมีอิทธิพลคือ ทำให้ชาวบ้านธาตุเป็นคนสนุกสนาน ชอบทำบุญสุนทาน ทุกปีจะรอคอยบุญเดือนหก มีการแข่งจุดบั้งไฟ และขบวนแห่ สะท้อนวัฒนธรรมและความเชื่อของชาวอีสานว่ายังเคารพบูชา ศรัทธาในสิ่งที่บอกต่อ ๆ กันมาจากรุ่นสู่รุ่น ทำติดต่อกันมายาวนานจนเป็นประเพณี มีขบวนแห่ฟ้อนรำ เอ้บั้งไฟ ชาวบ้านจะหยุดงานมาร่วมทำบุญ ถวายต้นเงิน เกิดประเพณีบุญเดือน ๖ เป็นการยึดเหนี่ยวจิตใจประชาชนชาวชนบท

สรุป การสืบทอดประเพณีที่มีแต่บรรพบุรุษให้ลูกหลานได้อุรักษ์ไว้ ย่อมมีคุณค่าหลายด้านดังได้กล่าวมาแล้วนับว่าเป็นภูมิปัญญาหรือกุศโลบายของบรรพบุรุษ หรือผู้นำชุมชนในสมัยโบราณที่ทำให้เกิดการร่วมแรงร่วมใจเกิดความสามัคคีในชุมชนในการทำกิจกรรมสิ่งใดสิ่งหนึ่ง อีกทั้งทำให้ลูกหลานได้เข้าวัดทำบุญ นอกเหนือจากกิจกรรมการทำบั้งไฟ นับว่าบรรพบุรุษหรือผู้นำชุมชนมีความคิดที่หลักแหลม สามารถดึงลูกหลานให้ทำความดีประกอบกับการทำกิจกรรมนั้นๆ ร่วมกันได้เป็นอย่างดี

๔.๓ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

จากการวิจัยเรื่อง “ความเชื่อและพิธีกรรมต่อประเพณีบุญบั้งไฟของชุมชนบ้านธาตุ ตำบลบ้านธาตุ อำเภอเพ็ญ จังหวัดอุดรธานี” ทำให้ผู้วิจัยได้รับองค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย ดังแผนภาพที่ ๔.๑ ดังนี้

แผนภาพที่ ๔.๑ องค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “ความเชื่อและพิธีกรรมต่อประเพณีบุญบั้งไฟของชุมชนบ้านธาตุ ตำบลบ้านธาตุ อำเภอเพ็ญ จังหวัดอุดรธานี” โดยมีวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้ ๑. เพื่อศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมในพระพุทธศาสนา ๒. เพื่อศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมต่อประเพณีงานบุญบั้งไฟของชุมชนบ้านธาตุ ตำบลบ้านธาตุ อำเภอเพ็ญ จังหวัดอุดรธานี ๓. เพื่อศึกษาคุณค่าของประเพณีงานบุญบั้งไฟที่มีต่อวิถีชีวิตของชุมชนบ้านธาตุ ตำบลบ้านธาตุ อำเภอเพ็ญ จังหวัดอุดรธานี ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ที่เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In Depth Interview) โดยกลุ่มผู้ให้ข้อมูลประกอบด้วยได้แก่ พระสงฆ์ ผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำชุมชน และประชาชนตำบลบ้านธาตุ อำเภอเพ็ญ จังหวัดอุดรธานี จำนวน ๒๕ รูป/คน และวิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ซึ่งสามารถสรุปผลการวิจัยได้ ดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๒ อภิปรายผล

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัยความเชื่อและพิธีกรรมที่มีต่อประเพณีงานบุญบั้งไฟของชุมชนบ้านธาตุ ตำบลบ้านธาตุ อำเภอเพ็ญ จังหวัดอุดรธานี แนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อและพิธีกรรมในพระพุทธศาสนา ชาวพุทธส่วนใหญ่ ยังคงมีความเชื่อในเรื่องพิธีกรรมต่างๆ และการสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรือวัดวาอาราม รวมถึงวัตถุมงคลที่มีความเชื่อว่าจะเป็นสิ่งที่ทำให้มีกำลังใจ ซึ่งมีความเชื่อในพุทธทศานุภาพว่า การได้กราบไหว้ สักการะ เคารพ บูชา เจตีย์หรือพระอัฐิธาตุ จะทำให้เกิดสิริมงคลแก่ชีวิต จะเห็นได้จากการประกอบพิธีทางศาสนา มักจะมีการเวียนเทียนตามสถานที่สำคัญในวัดเช่น สถูป เจตีย์ โดยมีความเชื่อว่าสิ่งเหล่านี้เป็นที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ บรรจุพระธาตุ การประกอบพิธีกรรมในวันสำคัญทางศาสนา เช่น เวียนเทียนวันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา เป็นต้น ชาวพุทธจึงให้ความสำคัญต่อสถานที่ต่าง ๆ ที่มีความสำคัญทางศาสนาตามความเชื่อของชาวพุทธ จึงได้มีการสร้างพระธาตุเจตีย์ และเจตีย์ต่าง ๆ ในสถานที่ที่มีความสำคัญ เพื่อให้ประชาชนทั่ว ๆ ไปได้กราบไหว้บูชา เมื่อชาวพุทธบูชาด้วยอามิสแล้วสิ่งที่สำคัญยิ่งก็คือ การปฏิบัติบูชาเพราะจะทำให้พระพุทธศาสนาดำรงอยู่และแผ่ไพศาล การปฏิบัติบูชาก็เป็นการบูชาที่พระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญเป็นการปฏิบัติที่เกิดเพราะแรงศรัทธา เช่น การสมาทานศีล ๕ การรักษาอุโบสถ การปฏิบัติธรรมบำเพ็ญภาวนาเพราะผลที่เกิดจากการปฏิบัติย่อมมีแก่ผู้ปฏิบัติเอง

ความเชื่อและพิธีกรรมต่อประเพณีงานบุญบั้งไฟของชุมชนบ้านธาตุ ตำบลบ้านธาตุ อำเภอเพ็ญ จังหวัดอุดรธานี เกิดจากความเชื่อและพิธีกรรมที่มีต่อประเพณีบุญบั้งไฟ เพื่อบูชาองค์พระศรีมหาธาตุ และบูชาปู่ย่าคำไหล มีการขนานศาลกล่าวเพื่อให้ชีวิตของชุมชนมีความสุขความ

เจริญในหน้าที่การงาน ความสงบสุขของครอบครัว เมื่อประสบความสำเร็จก็จะจุดบั้งไฟเพื่อเป็นการถวายแด่ปู่องค์พระศรีมหาธาตุ หรือบางกลุ่มก็มีความเชื่อว่าเป็นบูชาพระยาแถน เพื่อให้ฟ้าฝนตกตามฤดูกาลในชุมชนนั้น ที่ขาดไม่ได้เลยในชุมชนนั้นก็คือ หลักของความสามัคคีในประเพณีบุญบั้งไฟ เพราะชาวบ้านทราบดีว่าความสามัคคีนั้น ถ้าเกิดขึ้นในทีโดย้อมทำให้ที่นั้นมีแต่ความสงบสุข ความเจริญ และในการจัดงานบุญบั้งไฟของชาวบ้านต้องอาศัยความสมัครสมานสามัคคีจากคนในหมู่บ้านทุกคน เพราะถ้าแตกแยกกันแล้วงานบุญบั้งไฟจะเกิดขึ้นเสียมิได้เลย ความเชื่อและความศรัทธาของชุมชนบ้านธาตุนั้น เป็นคติความเชื่อทางสังคมของของอีสานทั่วไปโดยการมีวิถีชีวิตผูกพันกับธรรมชาติ เป็นความเชื่อการขอฝนสืบทอดจากนิทานเรื่องผาแดงนางไอ่ และพญาคันคาก ชุมชนบ้านธาตุนำนำหลักธรรม คือ ธรรมาสถรรพ ๔ นำมาปรับใช้ในพิธีกรรมการทำบุญบั้งไฟ คือ ๑. ทาน ชาวบ้านมีการบริจาคทรัพย์ และข้าวปลาอาหารมาต้อนรับแขก ๒. ปิยวาจา ชาวบ้านจะพูดดี ไม่พูดส่อเสียด หรือคำหยาบในงานบุญ ๓. อตถจริยา ชาวบ้านจะให้ความช่วยเหลือ และสงเคราะห์กับแขกผู้มาเยือนหรือมาเที่ยวชมงานบุญบั้งไฟเป็นอย่างดี ๔. สมานัตตา คือ ชุมชนบ้านธาตุนำให้ความเสมอต้นเสมอปลายกับแขกผู้มาเยือนทุกคนรับผิดชอบต่อหน้าที่ที่ตนได้รับมอบหมาย และมีความอดทนในการทำงานให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ ซึ่งชุมชนบ้านธาตุนำมีความเชื่อและศรัทธาในเรื่องของการทำบุญในพระพุทธศาสนา จะมีการถวายภัตตาหารแด่พระภิกษุสามเณรในวันโฮม และวันบุญ การตักบาตร การสวดมนต์ การจัดโต๊ะหมู่บูชา การจัดพิธีกรรมตามประเพณีโบราณสืบต่อกันมา การวาดฝาผนัง โบสถ์ การทำนุบำรุงทำความสะอาดวัดก่อนวันงาน การตกแต่งขบวนบั้งไฟอย่างวิจิตรสวยงามอนุรักษ์วัฒนธรรมอีสานได้เป็นอย่างดี รวมถึงความเชื่อในเรื่องของการรักษาศีลในพระพุทธศาสนา ซึ่งในประเพณีบุญบั้งไฟนั้น ถึงแม้จะเป็นบุญประเพณีที่ให้ความรื่นเริงไม่มีการถืออุโบสถศีลก็ตาม แต่ก็ทำให้การจัดการเป็นไปอย่างราบรื่น ไม่เกิดความร้ายแรงเกิดขึ้นในชุมชนแต่อย่างใด

คุณค่าของประเพณีงานบุญบั้งไฟที่มีต่อวิถีชีวิตของชุมชนบ้านธาตุนำ ตำบลบ้านธาตุนำ อำเภอยะผิง จังหวัดอุดรธานี ก่อให้เกิดคุณค่าของประเพณีบุญบั้งไฟ ทั้ง ๕ ด้าน คือ

๑. ด้านจิตใจ คุณค่าทางด้านจิตใจของชุมชนบ้านธาตุนำ มีความเชื่อและศรัทธาว่าการจุดบั้งไฟเพื่อบูชาในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ปกปักรักษาบริเวณชุมชนนั้นๆ เช่น องค์พระศรีมหาธาตุ ม้าคำไหล พญาแถนที่อยู่บนฟ้า เพื่อความสบายใจ เพื่อความสุขความเจริญของตนเองและครอบครัว ไม่เกิดภัยพิบัติหรือความเจ็บไข้ได้ป่วยในชุมชนนั้น

๒. ด้านเศรษฐกิจ งานบุญบั้งไฟในปัจจุบันเป็นเทศกาลประจำปีที่ได้รับการสนับสนุนส่งเสริมจากทางราชการ เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวจากที่ต่างๆ ให้มาเที่ยวชมงานขบวนแห่บั้งไฟ จึงมีการเตรียมงานกันอย่างยิ่งใหญ่มาก และขบวนแห่ก็ได้รับการประดับตกแต่งอย่างวิจิตรพิสดาร ดังนั้นงานบุญบั้งไฟ ไม่เพียงแต่เป็นงานตามประเพณีเท่านั้น แต่ยังเป็นงานส่งเสริมการท่องเที่ยวเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามาในชุมชน เพื่อเป็นการสร้างรายได้ให้กับชุมชนได้เป็นอย่างดี

๓. ด้านสังคม ถ้าหากประชาชนคนใดไม่ปฏิบัติตามกรอบประเพณี จะไม่เป็นที่ยอมรับของคนในชุมชนเป็นการอนุรักษรักษาไว้ซึ่งขนบธรรมเนียมประเพณี ถ้ามีบุคคลใดบุคคลหนึ่งที่สามารถมาร่วมงานบุญบั้งไฟได้ แต่ไม่มาร่วมงาน บุคคลนั้นก็จะถูกมองในแง่ที่ไม่ค่อยมีเท่าที่ควรอาจจะกลายเป็นคนที่ถูกมองว่าเป็นคนที่ผิดทำนองคลองธรรมก็เป็นได้ ซึ่งเป็นการอนุรักษประเพณีอันควรรักษาไว้ให้คนรุ่นหลังได้รู้ขนบธรรมเนียมประเพณีบุญบั้งไฟให้เกิดความสามัคคีในชุมชน

๔. ด้านการเมืองการปกครองท้องถิ่น การปฏิบัติตนของคนในหมู่บ้านที่มาร่วมงานและคนจากภายนอกที่เข้ามาเที่ยวชมมีความเป็นระเบียบเรียบร้อย แต่ยังคงความสนุกและความเป็นมิตรไมตรี ความรื่นวย การทะเลาะวิวาท หรืออุบัติเหตุในการจัดงานก็ลดลงทุกคนที่มาร่วมงาน จึงมีความมั่นใจในความปลอดภัยและเก็บเกี่ยวความสนุกและความประทับใจจากการเที่ยวงานบุญบั้งไฟได้อย่างเต็มที่ นอกจากนี้แล้วชาวบ้านยังให้ความร่วมมือกับทางราชการคือ จะไม่เล่นการพนันในประเพณีบุญบั้งไฟ และถ้าหากพบว่าใครเล่นการพนันในบุญบั้งไฟก็จะมีการแจ้งกับทางราชการให้มาดำเนินการ เพราะชาวบ้านต้องการอนุรักษ์ประเพณีบุญบั้งไฟให้เป็นประเพณีแบบดั้งเดิมให้มากที่สุด

๕. ด้านการสืบทอดประเพณีและวัฒนธรรม งานบุญบั้งไฟมีอิทธิพลคือ ทำให้ชาวบ้านชาตุดเป็นคนสนุกสนาน ชอบทำบุญสุนทาน ทุกปีจะระออยบุญเดือนหก มีการแข่งจุดบั้งไฟ และขบวนแห่ สะท้อนวัฒนธรรมและความเชื่อของชาวอีสานว่ายังเคารพ บูชา ศรัทธาในสิ่งที่บอกต่อ ๆ กันมาจากรุ่นสู่รุ่น ทำติดต่อกันมายาวนานจนเป็นประเพณี มีขบวนแห่พ่อนรำ เอ้บั้งไฟ ชาวบ้านจะหยุดงานมาร่วมทำบุญ ถวายต้นเงิน เกิดประเพณีบุญเดือน ๖ เป็นการยึดเหนี่ยวจิตใจประชาชนชาวชนบท

การสืบทอดประเพณีที่มีแต่บรรพบุรุษให้ลูกหลานได้อนุรักษ์ไว้ ย่อมมีคุณค่าหลายด้านดังได้กล่าวมาแล้ว นับว่าเป็นภูมิปัญญาหรือกุศโลบายของบรรพบุรุษ หรือผู้นำชุมชนในสมัยโบราณที่ทำให้เกิดการร่วมแรงร่วมใจเกิดความสามัคคีในชุมชนในการทำกิจกรรมสิ่งใดสิ่งหนึ่ง อีกทั้งทำให้ลูกหลานได้เข้าวัดทำบุญ นอกเหนือจากกิจกรรมการทำบั้งไฟ นับว่าบรรพบุรุษหรือผู้นำชุมชนมีความคิดที่หลักแหลม สามารถดึงลูกหลานให้ทำความดีประกอบกับการทำกิจกรรมนั้น ๆ ร่วมกันได้เป็นอย่างดี

๕.๒ อภิปรายผล

จากการวิจัยเรื่อง “ความเชื่อและพิธีกรรมต่อประเพณีบุญบั้งไฟของชุมชนบ้านชาตุด ตำบลบ้านชาตุด อำเภอเพ็ญ จังหวัดอุดรธานี” โดยภาพรวมจากการวิจัย ทำให้ทราบว่า ทำให้คุณค่าของประเพณีงานบุญบั้งไฟที่มีต่อวิถีชีวิตของชุมชนบ้านชาตุด ตำบลบ้านชาตุด อำเภอเพ็ญ จังหวัดอุดรธานี ทั้ง ๕ ด้าน สามารถอภิปรายผลได้ ดังนี้

(๑) **ด้านจิตใจ** ประเพณีบุญบั้งไฟ เป็นการสร้างความสุขด้านจิตใจ ทั้งในด้านของบุคคล ครอบครัวไปจนถึงสังคม ซึ่งมีศรัทธาเพื่อบูชาเทวดาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ปกปักรักษาองค์พระธาตุ ในชุมชนและหมู่บ้านใกล้เคียง บูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่มือง บูชาองค์พระธาตุ เพราะการนับถือของแต่ละท้องถิ่นที่แตกต่างกัน หากปีใดไม่ทำตามประเพณี ก็เกิดอาเพศผู้คนในหมู่บ้านล้มตาย เพื่อบูชาองค์พระศรีมหาธาตุ ดูแลทุกข์สุขของราษฎร บูชาปู่พระศรีมหาธาตุ และม้าคำไหล ที่เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่มืองของชาวบ้านชาตุด บูชาพญาแถนและบรรดาสีศักดิ์สิทธิ์ให้ฝนตกตามฤดูกาล เพื่อบูชาพระยาแถนที่ชาวอีสานมีความเชื่อว่าเป็นผู้บันดาลฟ้าฝนให้ตกตามฤดูกาล จุดบั้งไฟเพื่อเป็นการบนบานศาลกล่าว และขอฝนตามความเชื่อของโบราณ หรือจุดบั้งไฟเพื่อแก้บน เมื่อได้สำเร็จจากการบนบานนั้น จึงมีการจัดเป็นบุญประจำปีทุกปี จุดบั้งไฟเมื่อวันขึ้น ๑๕ ค่ำ มีการรำถวายพระศรีมหาธาตุวันแรม ๑ ค่ำ และทรงม้าคำไหลเพื่อให้ชาวบ้านชาตุด และถือว่าบุญบั้งไฟเป็นพิธีกรรมที่มีความสำคัญมาก เพราะเชื่อว่าหากหมู่บ้านใดไม่จัดบุญบั้งไฟก็อาจก่อให้เกิดภัยพิบัติ เช่น โรคภัยไข้เจ็บแก่ชุมชนได้ ด้านจิตใจทำให้จิตใจสงบสุข ไม่คิดฟุ้งซ่านในเรื่องต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความสงบสุข มีจิตใจที่ตั้งงามมี

ความแจ่มใสไร้เรง เกิดความเชื่อศรัทธา เมื่อบนบานองค์พระธาตุแล้วจะเกิดความสบายใจ การบนบานจะทำให้มีกำลังใจ มีศรัทธาว่าจะมีสิ่งที่ดีคอยเกื้อหนุนทำให้ทำอะไรก็สำเร็จ ชาวบ้านมีความเชื่อว่า ถ้าได้ไปแก้บนหรือถวายบั้งไฟให้หลวงปู่ที่องค์พระศรีมหาธาตุแล้วจิตใจก็จะสบายขึ้นมีกำลังใจมากขึ้น เกิดความเชื่อต่อองค์พระธาตุหากบรรลุสิ่งตามประสงค์ ก็จะมาจุดบั้งไฟถวาย ทำให้เกิดความเชื่อ ความศรัทธาของแต่ละบุคคล ซึ่งสอดคล้องกับ **รองศาสตราจารย์ ดนัย ไชโยธธา** ได้กล่าวถึงลัทธิไว้ในหนังสือเรื่องว่าเป็นเรื่อง“ลัทธิ ศาสนา และระบบความเชื่อกับประเพณีนิยมในท้องถิ่น” สรุปว่า ลัทธิเป็นคติโลก มีไชยคติธรรม และเป็นเรื่องของความสงบสุขไพบุลย์ของชีวิตในโลกปัจจุบันอันเป็นเรื่องรูปธรรม ลัทธิมีขึ้นเพื่อแก้ปัญหาเฉพาะถิ่น เฉพาะสมัย และเฉพาะสังคม ความเชื่อเป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่งของมนุษย์ และได้มีการสืบทอดเป็นมรดกของสังคมแต่การสืบทอดความเชื่อของมนุษย์ขึ้นอยู่กับความตอบสนองความต้องการของมนุษย์ในด้านความปลอดภัยจากอำนาจเหนือธรรมชาติเป็นสำคัญ

(๒) ด้านเศรษฐกิจ งานบุญบั้งไฟในปัจจุบันได้กลายเป็นเทศกาลประจำปีที่ได้รับการสนับสนุนส่งเสริมจากทางราชการ เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวจากที่ต่างๆ ให้มาเที่ยวชมงานขบวนแห่บั้งไฟ จึงมีการตระเตรียมงานกันอย่างยิ่งใหญ่ตระการตา มีการพัฒนารูปแบบให้เป็นการแสดงเชิงของสาว ๆ ที่ได้รับการฝึกซ้อมจนพร้อมเพรียงสวยงาม บั้งไฟในขบวนแห่ก็ได้รับการประดับตกแต่งอย่างวิจิตรพิสดาร ดังนั้นงานบุญบั้งไฟ ไม่เพียงแต่เป็นงานตามประเพณีเท่านั้น แต่ยังเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามาในชุมชน เพื่อเป็นการสร้างรายได้ให้กับชุมชนได้เป็นอย่างดี ก่อให้เกิดรายได้ในชุมชนเพราะมีการซื้อหาวัสดุอุปกรณ์เพื่อมาจัดงานบุญบั้งไฟ และในวันจัดงานก็จะมีพ่อค้าแม่ค้าภายในหมู่บ้านได้ขายของดีเป็นพิเศษจะทำให้มีเงินหมุนเวียนในชุมชนค่อนข้างดี ซึ่งสอดคล้องกับ **พระมหาวัช เขมรโธ (พุทธโส)** ได้กล่าว ถึงการศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่อง การเทศน์มหาชาติที่มีผลต่อสังคมไทย ว่าเป็นประเพณีที่ให้ส่งผลทั้งในด้านการปกครอง ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมการศึกษาตลอดจนประเพณีที่ติงามของหมู่บ้านที่เป็นบริบทในเทศน์มหาชาติหรือเทศน์ประจำเดือน ๔ ซึ่งเป็นอีกประเพณีหนึ่งที่ยังคงอนุรักษ์ไว้จนถึงปัจจุบันนี้

(๓) ด้านสังคม ชุมชนได้รับคุณค่าจากประเพณีอันดีงามต่างๆ ได้แก่ ชาวชุมชนเชื่อว่าการทำบุญบั้งไฟจะทำให้ฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาล และทำให้ความคุ้มครองจากเทวดาพญาแถน และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในหมู่บ้าน ในการทำกิจกรรมต่าง ๆ และถ้าหากหมู่บ้านใด หรือประชาชนคนใดไม่ปฏิบัติตามกรอบประเพณี จะไม่เป็นที่ยอมรับของคนในชุมชนเป็นการอนุรักษ์รักษาไว้ซึ่งขนบธรรมเนียมประเพณี ถ้ามีบุคคลใดบุคคลหนึ่งที่สามารถมาร่วมงานบุญบั้งไฟได้ แต่ไม่มาร่วมงาน บุคคลนั้นก็จะถูกมองในแง่ที่ไม่ค่อยมีเท่าที่ควรอาจจะกลายเป็นคนที่ถูกมองว่าเป็นคนที่ผิดทำนองคลองธรรมก็เป็นได้เป็นการอนุรักษ์ประเพณีอันควรรักษาไว้สืบไป เพื่ออนุรักษ์ให้คนรุ่นหลังได้รู้ขนบธรรมเนียมประเพณีบุญบั้งไฟ เพื่อให้เกิดความสามัคคีกับชุมชน มีอิทธิพลด้านความสามัคคีในชุมชน เป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี ซึ่งสอดคล้องกับ **รองศาสตราจารย์สมปราชญ์ อัมมะพันธ์** ได้กล่าวถึงพิธีกรรมไว้ในหนังสือเรื่อง“ประเพณีและพิธีกรรมในวรรณคดีไทย” สรุปว่า พิธีกรรมเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของประเพณีประเพณีต่างๆ ไม่ว่าจะทางศาสนาหรือขนบธรรมเนียมประเพณี จะต้องมีการพิธีกรรม หรือการปฏิบัติอย่างใดอย่างหนึ่งตามความคิด ความเชื่อในสังคม พิธีกรรมต่างเมื่ออดีตไม่เกี่ยวข้องกับศาสนา แต่เมื่อเกิดศาสนาขึ้น จึงมีผู้เอาพิธีกรรมเข้าไปเกี่ยวข้องกับศาสนา ส่วนมากเป็น

พิธีกรรมของศาสนาพราหมณ์ ซึ่งชาวไทยนับถือมาก่อนต่อเมื่อชาวไทยยอมรับนับถือศาสนาพุทธ พิธีกรรมในศาสนาพราหมณ์จึงปะปนเข้าไปในพระพุทธศาสนา โดยถ้าพิธีกรรมใดไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนทำแล้วช่วยให้เกิดความสุขความสบายใจก็ยอมทำได้ เพราะพระพุทธศาสนาไม่ได้ปฏิเสธการมีอยู่ของลัทธิอื่น ซึ่งพระพุทธศาสนาได้วางหลักการปฏิบัติ เพื่อให้มนุษย์หลุดพ้นจากคติความเชื่อในลัทธิอื่น ๆ

(๔) ด้านการเมืองการปกครองท้องถิ่น มีการส่งเสริมการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านธาตุ มีคนเข้ามาเที่ยวชมเพิ่มมากขึ้นทุกปี เมื่อจะมีการจัดประเพณีบุญบั้งไฟ ทางองค์การบริหารส่วนตำบลจะให้ใช้สถานที่ในการประชุมร่วมกัน และทางองค์การบริหารส่วนตำบลก็จะสนับสนุนงบประมาณให้กับหมู่บ้านต่าง ๆ ตามความเหมาะสมของแต่ละหมู่บ้าน ก็นับได้ว่าทางองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นได้ให้ความสำคัญกับประเพณีบุญบั้งไฟเป็นอย่างดี นอกจากทางองค์การบริหารส่วนตำบลจะสนับสนุนด้านงบประมาณแล้วยังให้การสนับสนุนด้านการรักษาความปลอดภัย คือ สนับสนุนด้านอัตรากำลัง อบรม รักษาความสงบเรียบร้อยภายในงาน เจ้าหน้าที่ และพนักงานขององค์การบริหารส่วนตำบลทุกคนได้ให้ความร่วมมือช่วยเหลือชาวบ้านในการจัดงานทุกประการ ดังนั้น องค์การบริหารส่วนท้องถิ่นจึงมีการให้การสนับสนุนในทุกๆ ด้านเริ่มตั้งแต่การจัดประชุมเพื่อเตรียมรูปแบบของการจัดงาน การสนับสนุนงบประมาณในการจัดงาน การสนับสนุนด้านการรักษาความปลอดภัย เป็นต้น และนอกจากนี้ยังได้มีการจัดทำเป็นนโยบายในการอนุรักษ์ประเพณีบุญบั้งไฟ ต่างจังหวัดจะพร้อมใจกันเดินทางกลับบ้านเพื่อพบปะครอบครัว เพื่อนสนิทและญาติมิตรของตนเอง พร้อมทั้งร่วมเฉลิมฉลองในงานประเพณีที่จัดขึ้นเป็นประจำทุกปีอย่างสนุกสนาน ซึ่งสอดคล้องกับ **รองศาสตราจารย์ อุดม บัวศรี** ได้กล่าวไว้ในวัฒนธรรมอีสานว่า ประเพณีที่ถือเป็นหลักในการผูกพันกันทางสังคมบางอย่างยังยึดถือกันอย่างแนบแน่น และเป็นประเพณีที่ประพฤติปฏิบัติกันอยู่ในรอบปี มีอยู่ ๑๒ ประเพณี ประเพณีเหล่านี้ที่ถือเป็นสำคัญที่ส่วนรวมร่วมกันทำนุบำรุงและพัฒนาให้เป็นประเพณีระดับจังหวัด เช่น แห่เทียนพรรษาในเดือน ๘ ที่จังหวัดอุบลราชธานี บุญบั้งไฟเดือน ๖ ที่จังหวัดยโสธรบุญปราสาทผึ้งในเดือน ๑๑ ที่จังหวัดสกลนครและเลย ไหลเหือไฟเดือน ๑๑ ที่จังหวัดนครพนม นอกนั้นก็เป็นที่ทำกันอยู่เป็นประจำในหมู่บ้าน เช่น ข้าวจี่ ข้าวประดับดิน ข้าวสาก ข้าষะ เข้ากรรม คุณลาน เทศน์ผะเหวด หรือเวสสันดรชาดก เป็นต้น

(๕) ด้านการสืบทอดประเพณีและวัฒนธรรม กิจกรรมประเพณีบุญบั้งไฟ มีความเป็นมาที่มีการปฏิบัติสืบเนื่องกันมา เป็นเอกลักษณ์และมีความสำคัญต่อสังคมชาวอีสานเป็นอย่างมาก เช่น วัฒนธรรม ศาสนา ศิลปกรรม ความเชื่อ ฯลฯ อันเป็นบ่อเกิดของวัฒนธรรมของสังคมชาวอีสาน กลายมาเป็นประเพณีประจำท้องถิ่น และถ่ายทอดกันมาโดยลำดับ ประเพณีบุญบั้งไฟนี้เป็นประเพณีที่สมควรที่จะมีการอนุรักษ์เอาไว้เป็นวัฒนธรรมประจำชาติ แต่ในยุคปัจจุบันนี้มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบไปบ้างตามยุคสมัยก็แก้ไขเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเทศะ ประเพณีบุญบั้งไฟก็ได้รับอิทธิพลมาจากสิ่งแวดล้อมภายนอกที่เข้าสู่สังคม รับเอาแบบปฏิบัติที่หลากหลายเข้าเป็นการอนุรักษ์รักษาไว้ซึ่งขนบธรรมเนียมประเพณี เป็นการอนุรักษ์ประเพณีอันควรรักษาไว้สืบไป เพื่ออนุรักษ์ให้คนรุ่นหลังได้รู้ขนบธรรมเนียมประเพณีบุญบั้งไฟ เพื่อให้เกิดความสามัคคีกับชุมชน มีอิทธิพลด้านความสามัคคีในชุมชน เป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี มีการขับร้องพ็อนรำ มีการตกแต่งประดับประดาขบวนแห่ขบวนบั้งไฟ มีการละเล่นต่าง ๆ เพื่อให้คนรุ่นหลังสืบต่อไป เป็นการรักษาไว้ซึ่งธรรมเนียมประเพณีอัน

ตั้งถามให้ดำรงอยู่สืบไป ซึ่งสอดคล้องกับ **สมทบ พاجرทิศ และคณะ** เนื้อหากล่าวถึงความสำคัญของพิธีกรรมว่าเป็นประเพณีและวัฒนธรรมที่มีคุณค่า คุณประโยชน์ และมีอิทธิพลต่อความเชื่อของมนุษย์ ด้านรูปธรรมและนามธรรม พิธีกรรมบางพิธีกรรมเป็นสื่อกลางเชื่อมโยงหลักธรรมคำสอนในทางศาสนาเข้ามาผสมผสานอย่างกลมกลืน ทำให้เกิดพลังและอิทธิพลต่อความเชื่อของมนุษย์ และในบางพิธีกรรมหาเหตุผลและอธิบายไม่ได้ ซึ่งเป็นเรื่องของนามธรรม ก็มักจะถูกกล่าวหาว่าว่างมาย ไร้สาระ ไร้เหตุผล เชื่อถือไม่ได้ แต่เนื่องจากพิธีกรรมมีอิทธิพลอยู่เหนือจิตใจของมนุษย์ ทำให้มนุษย์เกิดความเชื่อมั่น โดยมีหลักธรรมทางศาสนาเป็นเครื่องเชื่อมโยงจิตใจนั้นคือ ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ซึ่งสอดแทรกประสานกลมกลืนอย่างแยกกันไม่ออก ทำให้มนุษย์ดำรงชีวิตร่วมกันในสังคมอย่างปกติสุข โดยมีพิธีกรรมเป็นสื่อกลางและมีศาสนาเป็นกรอบยึดเหนี่ยวการประพฤติปฏิบัติอย่างมีนัยสำคัญ

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “ความเชื่อและพิธีกรรมต่อประเพณีบุญบั้งไฟของชุมชนบ้านธาตุ ตำบลบ้านธาตุ อำเภอเพ็ญ จังหวัดอุดรธานี” ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ โดยแบ่งออกเป็น ๒ ประเด็น ดังนี้

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑. ควรจะศึกษาผลกระทบที่เกิดขึ้นกับชุมชน ในด้านต่าง ๆ เพิ่มเติมจากที่เคยศึกษาแล้ว เช่น การท่องเที่ยว การสร้างรายได้ อาชีพเสริม และการกระจายรายได้ เป็นต้น

๒. หน่วยงานราชการและเอกชน ทุกภาคส่วนควรให้การสนับสนุน และร่วมมือกันอนุรักษ์รูปแบบประเพณีบุญบั้งไฟแบบดั้งเดิมเอาไว้เพื่อไม่สูญหาย โดยให้หน่วยงานของรัฐและเอกชนให้ความรู้แก่ประชาชนและชุมชนที่ทำบั้งไฟ ให้ทราบถึงวิธีการป้องกันอันตรายที่อาจเกิดขึ้นในระหว่างที่จุดบั้งไฟ การปฐมพยาบาลเบื้องต้นก่อนนำส่งแพทย์ และวิธีการแก้ไขเหตุร้ายอื่นๆ ที่อาจเกิดขึ้นระหว่างจุดบั้งไฟ

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

ควรมีการศึกษาเป็นงานวิจัย และสร้างองค์ความรู้ใหม่ในประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

๑. ศึกษาเกี่ยวกับความสำคัญของประเพณีประจำท้องถิ่นที่มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตประจำวันของชุมชน

๒. ศึกษาบทบาทการมีส่วนร่วมในการจัดประเพณีบุญบั้งไฟของหน่วยงานรัฐและเอกชนทุกภาคส่วน

๓. ศึกษาวิวัฒนาการหรือการบูรณาการรูปแบบประเพณีการทำบุญบั้งไฟ กับทัศนคติหรือค่านิยมของคนในยุคปัจจุบัน

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย:

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Sources)

_____ . พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Sources)

(๑) หนังสือ:

จินดา จันทร์แก้ว. พุทธญาณวิทยา กำเนิด ศรัทธา และตรรก. ในสารนิพนธ์พุทธศาสตรบัณฑิต รุ่นที่ ๑๕. รวบรวมและจัดพิมพ์โดย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

ฉัฐภูมิ หลอมประโคน. คู่มือครูพระช่วยสอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนสังกัด กรุงเทพมหานคร. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๔๔.

दनัย ไชโยธา. ลัทธิ ศาสนา และระบบความเชื่อ กับประเพณีนิยมในท้องถิ่น. กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส.พริ้นติ้ง เฮาส์, ๒๕๓๘.

นภาพร น้าเบญจพล. จิตวิทยาศาสนาและความเชื่อและความจริง. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ กองทุนปี.ทราเวน, ๒๕๓๗.

พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตฺโต). ทศวรรษธรรมทัศน์พระธรรมปิฎกหมวดพุทธศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๔๒.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒. กรุงเทพมหานคร: บริษัท นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น, ๒๕๔๖.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา อังกฤษ-ไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๒.

ศรีศักร วัลลิโภดม. อ่างใน ดนัย ไชโยธา. ลัทธิ ศาสนา และระบบความเชื่อกับประเพณีนิยมในท้องถิ่น. กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส.พริ้นติ้ง เฮาส์, ๒๕๓๘.

สนิท สมัครการ. ความเชื่อและศาสนาในสังคมไทย : วิเคราะห์เชิงสังคม-มานุษยวิทยา. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๙.

สมปราชญ์ อัมมะพันธ์. รองศาสตราจารย์. ประเพณีและพิธีกรรมในวรรณคดีไทย, กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พริ้นติ้ง, ๒๕๓๖.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์. **ศาสนาและความเชื่อในกรุงเทพมหานคร**. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๖.

มานิต มานิตเจริญ. **พจนานุกรมใหม่-ทันสมัยสุด**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การพิมพ์พระนคร ๒๕๑๔.

ธวัช ปุณโณทก. **วัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๘.

ทัศนีย์ ทานตวณิช. **คติชาวบ้าน**. ชลบุรี : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บางแสน, ๒๕๒๓.

อมรา พงศาพิชญ์. **วัฒนธรรมศาสนาและชาติพันธุ์: วิเคราะห์สังคมไทยแนวมานุษยวิทยา**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

อุดม บัวศรี. รองศาสตราจารย์. **วัฒนธรรมอีสาน**. ขอนแก่น : คลังนานาวิทยา, ๒๕๔๖.

(๒) วิทยานิพนธ์:

ธวัช ปุณโณทก. **วัฒนธรรมพื้นบ้าน คติความเชื่อ**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๘.

นิภาวรรณ วิรัชนิภาวรรณ. “ร่างทรง : บทบาทที่มีต่อสังคมปัจจุบัน กรณีศึกษาที่อำเภอเมืองจังหวัดฉะเชิงเทรา”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. ภาควิชามานุษยวิทยา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๓๒.

สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒโน). **ประมวลสารคดีธรรม**. กรุงเทพมหานคร : คณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จัดพิมพ์ ในงานพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ รอบ, ๒๕๓๐.

สุวัฒน์ จันทร์จำนง. นายแพทย์. **ความเชื่อของมนุษย์เกี่ยวกับปรัชญาศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุขภาพใจ, ๒๕๔๐.

มณี พยอมยงค์. **ความเชื่อของคนไทย**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๒๕๓๖.

เสฐียร พันธรังสี. ศาสตราจารย์. **ศาสนาโบราณ**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒**. กรุงเทพมหานคร : บริษัทนานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น, ๒๕๔๖.

สุวิทย์ ทองศรีเกตุ. “การศึกษาวิเคราะห์อิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ที่มีต่อพฤติกรรมทางศาสนาของพุทธศาสนิกชนในจังหวัดนครศรีธรรมราช”. **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๒๓.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**. กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๔๙.

พระมหาธวัช เขมธโช (พุทธโส). “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องการเทศน์มหาชาติที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทย”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

พระมลิ กิตติปาโล. “ความสำคัญของศรัทธาในคำสอนของพระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์
พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
๒๕๔๐.

(๓) รายงานวิจัย:

นันทนา ชุนภักดี. “วิเคราะห์ความเชื่อของชาวไทยในสวัสดิรักษา”. **รายงานวิจัย**. นครปฐม :
โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปกร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์ , ๒๕๓๐.

(๔) บทความ:

รายงานพิเศษศิลปวัฒนธรรม. “บวชนาค ต้องทำขวัญนาค: ประเพณีของนาคอุษาคเนย์ที่ไม่มีใน
อินเดียลังกา”. **ศิลปวัฒนธรรม**. ปีที่ ๒๔ ฉบับที่ ๘ (มิถุนายน ๒๕๔๖): ๖๗-๖๘.

(๕) เอกสารที่ไม่ได้ตีพิมพ์เผยแพร่และเอกสารอื่น ๆ

สมทบ พาจรทิศ และคณะ. “พิธีกรรมกับความเชื่อ”. คณะเทคนิคการแพทย์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่,
๒๕๔๗. (อัดสำเนา).

(๖) สื่ออิเล็กทรอนิกส์:

Ruttanapun. **ประวัติความเป็นมาของบุญบังไฟ**. [ออนไลน์]. [https://sites.google.com/site/
ruttanapun101/home/prawati-khwam-pen-ma-khxng-buy-bangfi](https://sites.google.com/site/ruttanapun101/home/prawati-khwam-pen-ma-khxng-buy-bangfi) [๑๙ ก.ย.
๒๕๖๐].

ความเชื่อ. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: [http : //home.att.net/~ag2kh/contena.htm](http://home.att.net/~ag2kh/contena.htm). [๒๖ ก.ย.
๒๕๖๐].

วิกิพีเดีย. **กาลามสูตร**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://th.wikipedia.org/wiki/> [๑๙ ก.ย.๒๕๖๐].

สมศักดิ์ สืบสงวน. พล.ต.ท.นพ. **การสอนของพระพุทธองค์ กับกาลามสูตร**. [ออนไลน์].แหล่งที่มา:
www.tangniparn.com/page1_b00k4.html [๑๙ ก.ย.๒๕๖๐].

พิธีกรรม. [ออนไลน์]. [http://www.parm78.com/mcontents/marticle.php?headtitle= mcon
tents&id = 192 688N type=1](http://www.parm78.com/mcontents/marticle.php?headtitle=mcontents&id=192688Ntype=1) [๒๒ ก.ย.๒๕๖๐].

วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี. **ประเพณีบุญบังไฟ**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา <https://wikipedia.org> [๑๕
มิ.ย.๒๕๖๐].

ประเพณีบุญบังไฟ. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : baanjomyut.com, bannongmaetaeng.com.
suvarnabhumiairport.com [๑๕ มิ.ย.๒๕๖๐].

(๗) สัมภาษณ์:

สัมภาษณ์ พระอธิการจาสุมน, วัดศรีเจริญโพนบก, ต.บ้านธาตุ อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๔ กันยายน
๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ พระอธิการทวี วีระมโฆ, วัดศรีเจริญโพนบก, ต.บ้านธาตุ อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๒๘ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ พระทองม้วน อธิปัญญา, วัดพุทธบูชา, บ้านนาคอม ต.บ้านธาตุ อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๔ กันยายน ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ พระสมปอง ธรรมจาโร, เจ้าอาวาสวัดสุทัศน์จันทิมาราม, ต.บ้านธาตุ อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๔ กันยายน ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ นางสาวจินตนา กาหวาย, ชาวบ้านตำบลบ้านธาตุ, อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๘ สิงหาคม ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ นายชวนชัย พงศ์สาร, สมาชิกสภาเทศบาลตำบลบ้านธาตุ, ต.บ้านธาตุ อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๒๖ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ น.ส.ชญญาพัทธ์ อุดมเพ็ญ, ชาวบ้านตำบลบ้านธาตุ, อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๒๖ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ นายโชคชัย บุตรด้วง, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๑๑, ต.บ้านธาตุ อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๒๓ สิงหาคม ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ นายธนกร ธาตุมี, รองนายกเทศมนตรีตำบลบ้านธาตุ, อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๔ สิงหาคม ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ นายประมวล ธาตุไชย, ชาวบ้านตำบลบ้านธาตุ, อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๘ สิงหาคม ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ นายพุทธกาล พันธุ์ทอง, นายกเทศบาลตำบลบ้านธาตุ, ต.บ้านธาตุ อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๔ กันยายน ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ นางพัชรา ธาตุมี, ชาวบ้านตำบลบ้านธาตุ, อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๘ สิงหาคม ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ นางสาวภรณ์ทิพย์ สุขมงคล, ชาวบ้านตำบลบ้านธาตุ, อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๘ สิงหาคม ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ จ.ส.อ. เรวัตติ อุไร, รองปลัดเทศบาลตำบลบ้านธาตุ, ต.หม่ม่น อ.เมือง จ.อุดรธานี, ๔ กันยายน ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ นายสมคิด ดวงขวาง, เทศบาลตำบลบ้านธาตุ, ต.ธาตุ อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๗ สิงหาคม ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ นางสาวสุขใจ อุปชา, ชาวบ้านตำบลบ้านธาตุ, อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๒๖ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ นายสมาน ธาตุไพบูลย์, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๑๘, ต.ธาตุ อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๔ กันยายน ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ จ.ส.ต. สิทธิพร สามปรุ, ชาวบ้านตำบลบ้านธาตุ, อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๒๓ สิงหาคม ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ นายสัมฤทธิ์ ธาตุชัย, สมาชิกสภาเทศบาลตำบลบ้านธาตุ, ต.ธาตุ อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๗ สิงหาคม ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ นางสาวสุดารัตน์ ทวีจันทร์, ชาวบ้านตำบลบ้านธาตุ, อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๘ สิงหาคม ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ นางสาวสุภาวดี เศษไม้, ชาวบ้านตำบลบ้านธาตุ, อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๘ สิงหาคม ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ นางสาวสุวิมล พงศ์สาร, ชาวบ้านตำบลบ้านธาตุ, อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๘ สิงหาคม ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ นางสาวอรัชชญา สิงคีประภา, ผู้อำนวยการกองการศึกษาเทศบาลตำบลบ้านธาตุ
อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๒๖ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ นางสาวอัญชลี คงชัย, ชาวบ้านตำบลบ้านธาตุ, อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๔ สิงหาคม ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ นางสาวอภิญญา บุญมี, ชาวบ้านตำบลบ้านธาตุ, อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี, ๘ สิงหาคม ๒๕๖๐.

๒. ภาษาอังกฤษ

Richard Lawrence. **Unlock Your Psychic Powers – ศาสตร์แห่งพลัง**. แปลโดย สมชาย
สัมฤทธิ์ทรัพย์. กรุงเทพมหานคร : มาสเตอร์ พรินต์ติ้ง, ๒๕๔๒.

Denny Sargent. **Global Ritualism พิธีกรรมของโลก**. แปลโดย ทิพยอาภา (นามแฝง).
กรุงเทพมหานคร : บริษัท จูนพับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๔๒.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

หนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

ที่ ศธ ๖๑๑๘/จ.๑๐

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตหนองคาย ตำบลค่ายบกหวาน
อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ๔๓๑๐๐

๑๒ กรกฎาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัยในการจัดทำวิทยานิพนธ์

เจริญพร

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระคungskัด สิริคุตโต (หมั่นวิชา) รหัสประจำตัวนิสิต ๕๘๐๒๔๐๕๐๐๒ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “**ความเชื่อและพิธีกรรมที่มีต่อประเพณีงานบุญบังไฟของ ชุมชนบ้านธาตุ ตำบลบ้านธาตุ อำเภอเพ็ญ จังหวัดอุดรธานี**” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

ในการศึกษาวิจัยเรื่องดังกล่าวนี้จำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากท่าน จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

เจริญพร

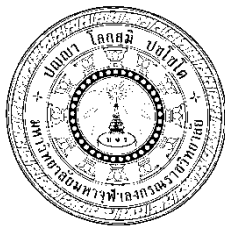
(พระราชรัตนาลงกรณ์, ดร.)

รองอธิการบดีวิทยาเขตหนองคาย

ประธานบัณฑิตศึกษา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

ภาคผนวก ข
แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

แบบสัมภาษณ์

เรื่อง ความเชื่อและพิธีกรรมที่มีต่อประเพณีงานบุญบั้งไฟของชุมชนบ้านธาตุ ตำบลบ้านธาตุ อำเภอกะเปอร์ จังหวัดอุดรธานี

คำชี้แจง แบบสัมภาษณ์ฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา ๑) เพื่อศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมในพระพุทธศาสนา ๒) เพื่อศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมต่อประเพณีงานบุญบั้งไฟของชุมชนบ้านธาตุ ตำบลบ้านธาตุ อำเภอกะเปอร์ จังหวัดอุดรธานี ๓) เพื่อศึกษาคุณค่าของประเพณีงานบุญบั้งไฟที่มีต่อวิถีชีวิตของชุมชนบ้านธาตุ ตำบลบ้านธาตุ อำเภอกะเปอร์ จังหวัดอุดรธานี

แบบสัมภาษณ์ฉบับนี้แบ่งเป็น ๒ ตอนประกอบด้วย

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ ๒ แบบสัมภาษณ์ ความเชื่อและพิธีกรรมที่มีต่อประเพณีงานบุญบั้งไฟของชุมชนบ้านธาตุ ตำบลบ้านธาตุ อำเภอกะเปอร์ จังหวัดอุดรธานี

ข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามมุ่งนำไปใช้ประโยชน์ในการวิจัยเท่านั้น ซึ่งข้อมูลที่ได้จะไม่กระทบกระเทือนต่อการปฏิบัติงานและสถานภาพของท่านแต่อย่างใด แต่จะเป็นประโยชน์ด้านการเผยแพร่พระพุทธศาสนาจึงขอความกรุณาให้ท่านตอบแบบสอบถามทุกข้อตามสภาพจริง

ผู้วิจัยขอขอบคุณและอนุโมทนาในความร่วมมือของท่านมา ณ โอกาสนี้ด้วย

.....

พระคองศักดิ์ สิริคุตโต

นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

๓. ท่านรู้จัก พิธีกรรมประเพณีบุญบั้งไฟหรือไม่ อย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๔. ท่านคิดว่า ประเพณีบุญบั้งไฟมีอิทธิพล ด้านขนบธรรมเนียม และวัฒนธรรมประเพณี
อย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๕. ท่านคิดว่า ประเพณีบุญบั้งไฟมีอิทธิพล ด้านศาสนพิธีอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๖. ท่านคิดว่า ประเพณีบุญบั้งไฟมีอิทธิพล ด้านศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

ภาคผนวก ค

ภาพเกี่ยวกับประเพณีบุญบั้งไฟอำเภอเพ็ญ จังหวัดอุดรธานี

ภาพที่ ๑. ภาพการเตรียมการจัดงานประเพณีบุญขี้ไฟของตำบลบ้านธาตุ
อำเภอม้าคำไหล จังหวัดอุดรธานี

ภาพที่ ๒. ภาพคณะกรรมการจัดงานประเพณีบุญขี้ไฟของตำบลบ้านธาตุ
อำเภอม้าคำไหล จังหวัดอุดรธานี

ภาพที่ ๓. ภาพการตกแต่งขบวนแห่ประเพณีบุญบั้งไฟ

ภาพที่ ๔. ภาพการตกแต่งประดับประดาขบวนแห่ประเพณีบุญบั้งไฟ

ภาพที่ ๕. การร่ายรำของนางรำในขบวนแห่ประเพณีบุญบั้งไฟ

ภาพที่ ๖. ภาพขบวนแห่ประเพณีบุญบั้งไฟ

ภาพที่ ๗. ภาพการจุดบั้งไฟ

ภาพที่ ๘. ภาพการชมการจุดบั้งไฟ

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ/ฉายา/นามสกุล	: พระคงศักดิ์ สิริคุตโต (หมั่นวิชา)
ว/ด/ป	: วันศุกร์ที่ ๒๙ เดือน พฤษภาคม พ.ศ.๒๕๐๗
สถานที่เกิด	: บ้านเลขที่ ๕๕ หมู่ ๕ ตำบลกลาง อำเภอสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด
การศึกษา	: พ.ศ. ๒๕๕๖ หลักสูตรประกาศนียบัตรการบริหารกิจการคณะสงฆ์ (ป.บส.) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย : พ.ศ. ๒๕๕๘ ปริญญาตรีพุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ.) คณะพุทธศาสตร์ สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อุปสมบท	: เมื่อวันที่ ๑๒ พฤษภาคม พ.ศ.๒๕๓๗ ณ วัดสำราญนิเวศน์ ตำบลบึง อำเภอมือง จังหวัดอำนาจเจริญ
ปีที่เข้าศึกษา	: ปีการศึกษา ๒๕๕๘
ปีที่สำเร็จการศึกษา	: ปีการศึกษา ๒๕๖๐
ที่อยู่ปัจจุบัน	: วัดป่าบ้านนาดอกไม้ (เทพนิมิต) บ้านนาดอกไม้ ตำบลบ้านธาตุ อำเภอยะผิง จังหวัดอุดรธานี